

วิถีชีวิตริมทางแบบไทยร่วมสมัย

โดย

นายคมสัน เพ็ชรสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต

สาขาวิชาทัศนศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิถีชีวิตริมทางแบบไทยร่วมสมัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต
สาขาวิชาทัศนศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE CONTEMPORARY OF THAI STREET LIFE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Fine Arts (VISUAL ARTS)
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2020
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	วิถีชีวิตริมทางแบบไทยร่วมสมัย
โดย	คมสัน เพ็ชรสิทธิ์
สาขาวิชา	ทัศนศิลป์ แผนก ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ จักรพันธ์ วัสสินีกุล

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ

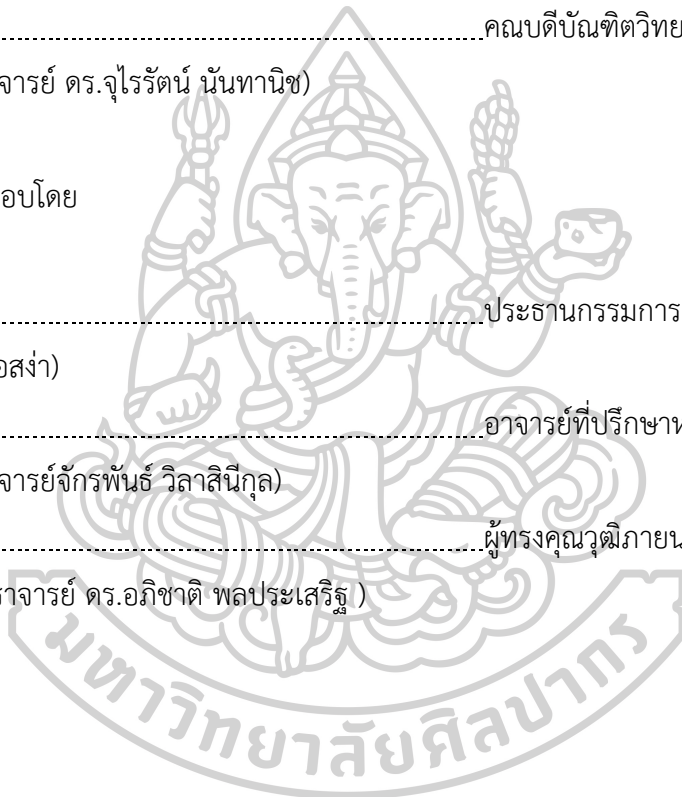
(ดร.ธีรพล หอสง่า)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(รองศาสตราจารย์จักรพันธ์ วัสสินีกุล)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ พลประเสริฐ)

59002202 : ทัศนศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

คำสำคัญ : สำนึกในถิ่นที่, ประติมากรรมจัดวาง

นาย คมสัน เพ็ชรสิทธิ์: วิถีชีวิตริมทางแบบไทยร่วมสมัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
: รองศาสตราจารย์ จักรพันธ์ วิชาสินีกุล

การสำนึกรู้ในถิ่นที่นั้นเกิดขึ้นได้ในทุกย่านเมืองเก่า เยวราช หรือไชน่าทาวน์เมืองไทย คือ ย่านการค้าประวัติศาสตร์ที่สำคัญในกรุงเทพมหานคร มีอัตลักษณ์เฉพาะตนของประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรม สามารถรับรู้ได้จากอาคารพาณิชย์ และป้ายการค้าไทย-จีน ที่พบเห็นได้เป็นจำนวนมากตลอดสองฝั่งของถนน จากการลงพื้นที่สำรวจ และวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ผู้วิจัยพบว่า เยวราชเป็นพื้นที่พลวัตที่มีความหลากหลายของรูปแบบการค้าสลับนวนเวียนอยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้เยวราชเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชนการค้าที่มีวิถีชีวิตอันโดดเด่น โดยจะพบว่ากิจกรรมทางการค้าส่วนใหญ่ในช่วงกลางวันเกิดขึ้นภายในอาคาร ในขณะที่ช่วงกลางคืนหลังจากที่ร้านเหล่านี้ปิดตัวลงก็จะพบกับรถเข็น แผงลอย ค่อยๆ ออกมาตั้งแผงค้าขายกันเรียงรายตลอดสองฝั่งของถนน และในตรอกซอย เสียงสนทนาอันจอบจากผู้คน กลิ่นของอาหาร แสงจากป้ายไฟการค้า สร้างสัมผัสการรับรู้ที่เฉพาะต่อผู้มาเยือน ในโครงการวิจัยและสร้างสรรค์นี้ ผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่โดยการบันทึกภาพต่างช่วงเวลา (time-lapse) ของบรรยากาศแวดล้อมเมือง ในการทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในพื้นที่ของย่านการค้าแห่งนี้

ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะต่อการสำนึกรู้ในถิ่นที่ ที่ประสบการณ์เท่านั้นจะสามารถทำให้รู้สึกถึงสิ่งที่ป็นรูปธรรมในรูปแบบทรงทางศิลปะ โดยผู้วิจัยค้นพบว่าเวลาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเกิดขึ้นของกิจกรรม และเงื่อนไขการใช้พื้นที่ทางการค้าที่เกิดขึ้นภายในอาคาร หรือหน้าอาคารระหว่างวันและแผงลอยบนทางเท้าในช่วงกลางคืนอย่างชัดเจน พื้นที่ว่างระหว่างอาคาร ทางเดินและถนน สร้างความสั่นไหวให้กับกิจกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้คน ในขั้นตอนการออกแบบผู้วิจัยใช้วิธีการบันทึกภาพ และซ้อนทับ สิ่งเหล่านั้นในลักษณะของเงาร่าง เช่น ประตูลูกกรงเหล็ก, ป้ายไฟการค้า, และเก้าอี้ที่ใช้ทานอาหารข้างทาง ส่งผลให้ประติมากรรมจัดวางชุด “วิถีเยวราช” เป็นการแสดงให้เห็นถึงการไหลเวียนของบรรยากาศการค้า และปรากฏการณ์ของกิจกรรมที่เกิดขึ้นต่างช่วงเวลาในย่านการค้าเยวราช

59002202 : Major (VISUAL ARTS)

Keyword : SENCE OF PLACE, INSTALLATION ART

MR. KOMSAN PHETSIT : THE CONTEMPORARY OF THAI STREET LIFE THESIS

ADVISOR : ASSOCIATE PROFESSOR JAKAPAN VILASINEEKUL

Every old city quarter has a sense of place. Yaowarat (China Town) is the oldest commercial quarter in Bangkok, known for the unique identity of the historical architecture, shophouses and massive commercial signage in both Thai and Chinese, which are visible along both side of the road. From surveys and analysis, I found that Yaowarat is a dynamic trade area. There are many forms of business that alternate throughout a day, making this commercial community a culture hub that creates a distinctive way of life. Most business during the day are situated indoors, while during the night after all shophouses close, the food stalls will expand onto the sidewalk along both sides of the road and in small street. The sound of conversation, smell of food, light from neon signage create the sense of place. In this art project, I surveyed the area by recording a time-lapse of the ambiance, in order to understand the phenomenon that differentiates within the space.

I want to convey the unique sense of place which one can only experience in a concrete art form. I discovered that time was an essential element in forming activities and conditions of space usage, evident in indoor businesses or storefront during the day and food stalls on sidewalk at night. Space shared between buildings, sidewalk and streets have created a flow of activity and life in this commercial district. In the process of designing, I projected the recorded images and overlaid them to create overlapping shadows of things such as the door stores' grilles, lightbox signage and street food stools. As a result, the series of sculpture 'Way of Yaowarat' represent the constant flow of a trading atmosphere and a phenomenon of activities occurring at different times in Yaowarat.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอน้อมรำลึกถึงพระคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิด อบรม สนับสนุนทั้งร่างกายแรงใจ จนทำให้ผู้วิจัยเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ขอกราบขอบพระคุณครูบาอาจารย์ทุกท่านที่เคยอบรม สั่งสอน ให้โอกาสแก่ผู้วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์จักรพันธ์ วิชาสินีกุล ที่ปรึกษา ที่สั่งสอน แนะนำ ให้ผู้วิจัยได้ทำโครงการวิทยานิพนธ์ดังกล่าวจนลุล่วงไปด้วยดี อีกทั้งให้โอกาสผู้วิจัยได้มีโอกาสเป็นส่วน ร่วมของโครงการวิจัย และนิทรรศการต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมากในการพัฒนาตัวเองและ ดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์มานะ ไทวัฒนกุล ที่คอยช่วยเหลือ สนับสนุนและให้โอกาสแก่ผู้วิจัยในการทำงานหรือกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี รวมถึงคณาจารย์ใน ภาควิชาประติมากรรมทุกๆ ท่าน ที่ให้คำปรึกษา แนะนำ เปิดโอกาสในการทำงานสร้างสรรค์ ขอขอบคุณศิลปินทุกท่านที่เป็นแรงบันดาลใจที่ผลักดันให้ผู้วิจัยมีพลังในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ต่อไปในอนาคต

ขอขอบพระคุณคณะจิตกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ ที่มอบทุนสนับสนุนการทำงาน วิจัย และมอบทุนการศึกษาในโครงการนักเรียนแลกเปลี่ยน ณ มหาวิทยาลัยนัมโซล ประเทศเกาหลีใต้ ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่สนับสนุนทุนในการทำโครงการวิจัยใน ครั้งนี้

และสุดท้ายนี้ขอขอบคุณ พี่ๆ เพื่อนๆ ปริญญาโท และน้องๆ ปริญญาตรี ภาควิชา ประติมากรรมทุกท่านที่คอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำและเป็นกำลังในการทำโครงการวิจัยดังกล่าวนี้

คมสัน เพ็ชรสิทธิ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1.....	1
บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	2
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์.....	3
สมมติฐานของการศึกษา.....	3
สมมติฐานเชิงความคิด.....	3
สมมติฐานเชิงรูปแบบ.....	4
ขอบเขตของการศึกษา.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
คำสำคัญ.....	5
แหล่งข้อมูล.....	5
กระบวนการวิจัยและสร้างสรรค์.....	5
วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการศึกษา.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
บทที่ 2.....	8

ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างสรรค์	8
1. การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary research).....	8
2. การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	26
3. การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม.....	44
4. ข้อมูลศิลปิน	57
บทที่ 3	67
กระบวนการและองค์ประกอบในการสร้างสรรค์.....	67
1. ช่วงวิวิธวิทยาและการประมวลความคิด (Research).....	67
1.1 แนวคิดเริ่มต้นของวิวิธวิทยาและการทำวิจัย (Research).....	67
1.2 พัฒนาการทางด้านความคิด.....	68
1.3 ฐานข้อมูลในการสร้างสรรค์.....	69
1.4 กระบวนการบันทึกข้อมูลเชิงทัศนศิลป์.....	74
มุมมอง	81
รูปร่าง รูปทรง	82
สี แสง.....	84
2. ช่วงการทำวิทยานิพนธ์.....	85
กระบวนการสร้างแบบร่าง และต้นแบบ 3 มิติ.....	85
สรุปกระบวนการทำวิทยานิพนธ์.....	93
บทที่ 4	95
ผลงานวิทยานิพนธ์และการวิเคราะห์ผลงาน	95
ผลงานวิทยานิพนธ์ชิ้นที่ 1	96
สรุปคำอธิบายผลงานวิทยานิพนธ์ ชุดที่ 1	97
ผลงานวิทยานิพนธ์ชิ้นที่ 2	102
สรุปคำอธิบายผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2	103

ผลงานวิทยานิพนธ์ชิ้นที่ 3	106
สรุปคำอธิบายผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3	106
สรุปท้ายบท	107
บทที่ 5	109
บทสรุป.....	109
ข้อเสนอแนะ	110
รายการอ้างอิง	112
ประวัติผู้เขียน.....	115

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1	ตารางแสดงพัฒนาการของเมืองกับการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนในเกาะ 14
ตารางที่ 2	ตารางแสดงพัฒนาการการขยายตัวของชุมชนชาวจีน..... 18
ตารางที่ 3	ตารางแสดงประเภทของกิจกรรมและการใช้พื้นที่ในย่านการค้าเยาวราช..... 37
ตารางที่ 4	ตารางแสดงสิ่งที่ได้จากการวิเคราะห์ศิลปิน 65
ตารางที่ 5	ตารางสรุปกระบวนการทำวิทยานิพนธ์..... 93

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1	จิตรกรรมฝาผนังในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร แสดงถึงการค้าขายและวิถีชีวิตของ ชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ที่มา: true ปลูกปัญญา, เข้าถึงเมื่อ 16 กรกฎาคม 2562.....	9
ภาพที่ 2	จิตรกรรมฝาผนังในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ แสดงภาพบรรยากาศการค้าขาย อาหารจากข้างทาง ที่มา : true ปลูกปัญญา, เข้าถึงเมื่อ 16 กรกฎาคม 2562	11
ภาพที่ 3	ภาพถ่ายมุมสูงถนนเยาวราช ที่มา : เมืองไทยในอดีต : สีสนั่นยามนิยม National geographic ฉบับภาษาไทย, เข้าถึงเมื่อ 6 พฤษภาคม 2563,.....	17
ภาพที่ 4	ภาพถ่ายเก่าแสดงการหาบของขายในย่านเยาวราช ที่มา : พิพิธภัณฑ์วัดไตรมิตร ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช.....	19
ภาพที่ 5	ภาพขบวนเซดสิงโตในเทศกาลถือศีลกินเจ เยาวราช 2562 ที่มา : MTHAI , เทศกาลกินเจ 2562, เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2562 , เข้าถึงจาก https://travel.mthai.com/blog/219275.html	24
ภาพที่ 6	ภาพภูมิทัศน์เยาวราช ที่มา : MTHAI, 2562, เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2562 เข้าถึงจาก https://travel.mthai.com/blog/219275.html	25
ภาพที่ 7	การไว้เจ้าในเทศกาลและวันสำคัญทางศาสนา ที่วัดมังกรกมลาวาส หรือวัดเล่งเน่ยยี่ ที่มา : Mthai, สถานที่ไหว้เจ้า , เข้าถึงเมื่อ 22 กรกฎาคม 2563 เข้าถึงจาก https://travel.mthai.com/blog/169828.html	27
ภาพที่ 8	บรรยากาศการนั่งทานอาหารข้างทางในเยาวราช ที่มา : Matichon , วิถีชีวิต-วัฒนธรรม ชาวไทยเชื้อสายจีน	30
ภาพที่ 9	ภาพแสดงผังการตัดถนน และระบบพื้นที่ของเยาวราช ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย.....	33
ภาพที่ 10	ภาพแสดงโครงข่ายการสัญจรในชุมชนเยาวราช ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย	33
ภาพที่ 11	ภาพหน้าปกของหนังสือ Art As Experience โดย John Dewey ที่มา : universitypressaudiobooks, เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563,.....	41

ภาพที่ 12	ภาพอาคารห้างทองเซ่งซุ่นหลี ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย.....	47
ภาพที่ 13	ภาพกลุ่มอาคารติดกับถนนเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	47
ภาพที่ 14	ภาพป้ายชื่อร้านห้องอาหารเฉลิมบุรี และให้เอียงทันตแพทย์ ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	48
ภาพที่ 15	ภาพป้ายชื่อร้านแบบเส้นหลอดไฮโดรเจนและกล่องไฟ ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	48
ภาพที่ 16	ภาพป้ายแสดงรายการอาหารทำงานแผ่นอะคริลิค ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	49
ภาพที่ 17	ภาพร้านรถเข็นแผงลอยบริเวณตลาดเก่าเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	49
ภาพที่ 18	ภาพแสดงสัญลักษณ์คำจำกัดความของ space ในทาง space syntax, B. Hillier, UCL ที่มา : CHAPTER THREE BILL HILLIER MAPPING METHOD, เข้าถึงเมื่อ 17 มิถุนายน 2563 เข้าถึงจาก http://www.cpas-egypt.com/pdf/	54
ภาพที่ 19	การสัญจรในลักษณะเส้นตรง (axial line) ที่มา : CHAPTER THREE BILL HILLIER MAPPING METHOD,	55
ภาพที่ 20	ภาพแสดงเส้นทางการเข้าใช้พื้นที่ในย่านการค้าเยาวราช ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย.....	56
ภาพที่ 21	ภาพถ่ายครึ่งตัว Do - Ho Suh ที่มา : OCULA MAGAZINE , เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563 เข้าถึงจาก https://ocula.com/magazine/conversations/do-ho-suh/	57
ภาพที่ 22	Home within Home , Do - Ho Suh , 2013 ที่มา : Stir world, Do-Ho Suh, (MMCA), Seoul เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563 เข้าถึงจาก www.stirworld.com/see-news-korean-artist-do-ho-suh	58
ภาพที่ 23	Almost home, Do - Ho Suh , 2013 ที่มา : Stir world, Do - Ho Suh, (MMCA), Seoul เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563 เข้าถึงจาก www.stirworld.com/see-news-korean-artist-do-ho-suh	59

ภาพที่ 24	Main Entrance, 348 West 22nd Street, New York, NY 10011, USA in Almost home series , Do – Ho Suh , 2013	
	ที่มา : Stir world, Do – Ho Suh, (MMCA), Seoul เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563	
	เข้าถึงจาก www.stirworld.com/see-news-korean-artist-do-ho-suh	60
ภาพที่ 25	ภาพถ่ายครึ่งตัว Sabine Hornig ที่มา : ZIMBIO, Public Artwork by German Artist, เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563 เข้าถึงจาก https://www.zimbio.com/	61
ภาพที่ 26	Store Close , Sabine Hornig , 2018 ที่มา : TANYA BONAKDAR GALLER, Sabine Hornig , เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563	เข้าถึงจาก
	http://www.tanyabonakdargallery.com/artists/sabine-hornig/series	61
ภาพที่ 27	Ausstellungsansicht Schulfenster Munchen , Sabine Hornig , 2005	
	ที่มา : SabHornig , เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563, เข้าถึงจาก https://sabine-hornig.de/architekturprojekte/schulfenster-muenchen	62
ภาพที่ 28	Not Yet Titled (Flowers) , Sabine Hornig , 2014	
	ที่มา : Artsy, Sabine Hornig , เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563	เข้าถึงจาก
	https://www.artsy.net/artwork/sabine-hornig-not-yet-titled	63
ภาพที่ 29	Transparent Thing Exhibition, Sabine Hornig , 2013	
	ที่มา : TANYA BONAKDAR GALLER, Sabine Hornig, เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม	64
ภาพที่ 30	ภาพภูมิทัศน์ของย่านเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	69
ภาพที่ 31	ภาพป้ายไฟการค้าไทย-จีน ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย.....	70
ภาพที่ 32	ภาพอาคารพาณิชย์ในเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย.....	71
ภาพที่ 33	ภาพป้ายการค้าข้างทาง ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	72
ภาพที่ 34	ภาพแสดงทัศนธาตุของเมือง (City element) ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย.....	72
ภาพที่ 35	ภาพวิถีการค้าบนพื้นที่ริมทางในเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย.....	73
ภาพที่ 36	ภาพแสดงการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในพื้นที่การค้า กลางวัน-กลางคืน	ที่มา
	: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย.....	74
ภาพที่ 37	ภาพถ่ายต่างช่วงเวลา บันทึกภาพทุก 1 ชม. ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย.....	76
ภาพที่ 38	ภาพถ่ายต่างช่วงเวลา กลางวัน บันทึกภาพทุกๆ 15 เมตร ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	77

ภาพที่ 39	ภาพถ่ายต่างช่วงเวลา กลางคืน บันทึกภาพทุกๆ 15 เมตร ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	78
ภาพที่ 40	ภาพบรรยากาศการค้าในเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	79
ภาพที่ 41	ภาพการซ้อนทับของบรรยากาศการค้าในเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	79
ภาพที่ 42	ภาพแสดงผลของการซ้อนทับของบรรยากาศ ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	80
ภาพที่ 43	ภาพแสดงผลของการซ้อนทับของบรรยากาศ ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	80
ภาพที่ 44	ภาพแสดงผลของการซ้อนทับของบรรยากาศ ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	80
ภาพที่ 45	ภาพแสดงการวิเคราะห์มุมมอง (perspective view) ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย.....	82
ภาพที่ 46	ภาพแสดงรูปร่างวัตถุในพื้นที่การค้าข้างทาง ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	83
ภาพที่ 47	ภาพแสดงรูปร่างของพื้นที่ว่างในพื้นที่การค้าข้างทาง ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย.....	83
ภาพที่ 48	ภาพแสดงการเปรียบเทียบบรรยากาศที่เกิดจากแสง สี ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	84
ภาพที่ 49	ภาพแสดงป้ายการค้าที่สร้างแสง สี ให้กับสิ่งแวดล้อมเมือง.....	84
ภาพที่ 50	ภาพแสดงการบันทึกภาพต่างช่วงเวลา (Time Lapse) บนพื้นที่การค้าในเยาวราช โดยบันทึกภาพทุก 15 เมตร ในช่วงเวลากลางวัน และกลางคืน	86
ภาพที่ 51	ภาพแสดงกราฟของการใช้พื้นที่ริมทางในช่วงกลางวันและกลางคืน.....	86
ภาพที่ 52	ภาพแสดงสื่อที่ใช้สร้างสรรค์ ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย	87
ภาพที่ 53	แบบร่าง 3 มิติผลงานในประเด็นที่ 1 (มุมด้านหน้าภาพ และด้านบน)	87
ภาพที่ 54	ภาพแสดงเส้นทางการเดินตามแนวร้านอาหารข้างทางในช่วงกลางคืน	88
ภาพที่ 55	ภาพแสดงรูปร่างของกลุ่มแสงจากแต่ละเส้นทางที่สำรวจ ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย .	89
ภาพที่ 56	ภาพแสดงการเชื่อมต่อกันของรูปร่างกลุ่มแสง ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย	89
ภาพที่ 57	ภาพแสดงการซ้อนทับตัวอักษร แสง สี บนรูปร่างกลุ่มแสง ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย....	89
ภาพที่ 58	แบบร่าง 3 มิติในชุดผลงานประเด็นที่ 2	90
ภาพที่ 59	ภาพการซ้อนทับของบรรยากาศแต่ละช่วงเวลา	91
ภาพที่ 60	แบบร่าง 3 มิติ ในชุดผลงานประเด็นที่ 2.....	92

ภาพที่ 61	ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1	ชื่อ	วิถีเยาวราช (Way of Life in Yaowarat)	ขนาด	150 x 280 x 250 cm	เทคนิค	เชื่อมโลหะ, ฉลุแผ่นอะคริลิก	96
ภาพที่ 62	ภาพรายละเอียดผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1	ชื่อ	วิถีเยาวราช (Way of Life in Yaowarat)	ขนาด	150 x 280 x 250 cm	เทคนิค	เชื่อมโลหะ, ฉลุแผ่นอะคริลิก	97
ภาพที่ 63	ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1	จัดแสดงในโครงการ	ArCaDe The international Symposium on Art and Design 2019.....					98
ภาพที่ 64	ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1	จัดแสดงในโครงการ	ArCaDe The international Symposium on Art and Design 2019.....					99
ภาพที่ 65	ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1	จัดแสดงที่ร้านเอี้ยะเซ็งกงสี	ถนนเจริญกรุง					100
ภาพที่ 66	ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1							101
ภาพที่ 67	ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2	ชื่อ	แสงจากเยาวราช (Light of Yaowarat)	ขนาด	ผันแปรตามพื้นที่	เทคนิค	เชื่อมโลหะ, ฉลุแผ่นอะคริลิก, ประกอบไฟ	102
ภาพที่ 68	ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2	ชื่อ	แสงจากเยาวราช (Light of Yaowarat)	ขนาด	ผันแปรตามพื้นที่	เทคนิค	เชื่อมโลหะ, ฉลุแผ่นอะคริลิก, ประกอบไฟ.....	103
ภาพที่ 69	ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2	จัดแสดงในนิทรรศการ	Moon Festival.....					104
ภาพที่ 70	ภาพบรรยากาศนิทรรศการ	Moon Festival	ไหว้พระจันทร์ วันดูโคม ชมศิลป์.....					104
ภาพที่ 71	ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3	ชื่อ	ริมทางเยาวราช (Side walk of Yaowarat)	ขนาด	100 x 200 x 230 cm	เทคนิค	ตัดผ้าใบ, ประกอบไฟ, ฉายทับด้วยภาพเคลื่อนไหว.....	106

บทที่ 1

บทนำ

“การค้าข้างทาง” (Street vending) เป็นหนึ่งในรูปแบบของกิจกรรมทางการค้า และการดำเนินชีวิตที่พบเห็นได้ทั่วไปในกรุงเทพมหานคร หรือที่คุ้นกันในชื่อ หาบแร่-แผงลอย (Hawker stall) มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละย่าน จากการสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ก็จะพบว่า การค้าข้างทางนั้นมีมายาวนานกว่า 200 ปี ดังจะเห็นได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนังในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ปรากฏภาพของชาวจีนหาบอาหารขายข้างแนวรั้วกำแพงวัง เมื่อมีใครต้องการที่จะทานก็ทางกันตรงนั้น หรือภาพถ่ายเก่าช่วงรัชกาลที่ 5 ที่พบเห็นการตั้งอาหารและสินค้าต่างๆ ขายกันตามข้างทาง ตรอก ซอย ของย่านชุมชน เป็นภาพที่พบเห็นได้ทั่วไป และนับเป็นปรากฏการณ์ของการดำเนินชีวิตที่อยู่ร่วมกับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต

การพัฒนาเมืองของประเทศไทยในช่วง พ.ศ.2400 ส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นฐานของชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยเพื่อประกอบอาชีพ และอยู่อาศัย ส่งผลให้จำนวนประชากรและแรงงานเพิ่มสูงขึ้นควบคู่กับการขยายตัวของเมือง การตั้งถิ่นฐานหรือประกอบอาชีพของชาวจีนอพยพ ทำให้เมืองหนาแน่นไปด้วยผู้คน และก่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมของการอยู่อาศัยแบบตึกแถว โดยเฉพาะในย่านสำเพ็ง เยาวราช-เจริญกรุง ซึ่งภายหลังเป็นย่านการค้าที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร การอยู่อาศัยของชาวจีนอพยพในย่านเยาวราช-เจริญกรุงนั้น ได้ลงหลักปักฐานทางวัฒนธรรมผ่านเทศกาลสำคัญ เช่น ตรุษจีน ไหว้พระจันทร์ กินเจ ไหว้บ๊ะจ่าง ที่ผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างน่าสนใจ และคงเอกลักษณ์ ทั้งการตกแต่งภูมิทัศน์ของเมือง เครื่องไหว้ เมนูอาหารตามเทศกาล องค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ ได้สร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของการอยู่อาศัยระหว่างผู้คนกับสิ่งแวดล้อมของเมือง

ผู้วิจัยได้ค้นพบข้อสังเกตที่สำคัญของย่านการค้าเยาวราช ในแง่ของรูปแบบการดำเนินชีวิต ทำให้พบว่าองค์ประกอบที่สำคัญของย่านการค้าแห่งนี้ คือ การผสมผสานรูปแบบ และวัฒนธรรมจีนกับวิถีชีวิตแบบไทยในกิจกรรมทางการค้าที่มีการปรับเปลี่ยนหมุนเวียนตลอดวัน อันเป็นประสบการณ์ที่เฉพาะในการรับรู้ต่อวิถีชีวิตในเยาวราช จึงเป็นโจทย์ที่ทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะสำรวจ และเข้าใจถึงรูปแบบของวิถีชุมชนแห่งนี้ โดยศึกษาและสำรวจจาก กิจกรรมการค้าข้างทาง เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่นำเสนออัตลักษณ์ของถิ่นที่การอยู่อาศัย และวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของผู้คนในย่านการค้าแห่งนี้

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

วิถีชีวิต (Way of life) หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วัฒนธรรมการอยู่อาศัย” คือสิ่งที่เกิดขึ้นจากกิจวัตรของผู้คนในแต่ละถิ่นที่ แตกต่างกันไปตามอาชีพ วัฒนธรรมและที่อยู่อาศัย วัฒนธรรมการอยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครนั้น เมื่อย้อนไปในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ก็จะพบได้ว่า ผู้คนใช้คลองเป็นที่สัญจร ติดต่อกับค้าขาย การซื้อขายอาหารหรือสินค้าต่างๆ จากเรือพาย จึงเป็นภาพที่ชินตาของผู้คนในสมัยนั้น ดังจะเห็นได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงถึงการซื้อขายสินค้าจากเรือหรือบนบกที่ใช้พื้นที่ริมคลอง รอบรั้ววัด วัง ในการจับจ่ายใช้สอยและดำเนินชีวิตประจำวัน องค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงปัจจัยของสภาพแวดล้อมเมืองที่ส่งผลต่อรูปแบบของวิถีการดำเนินชีวิต

การพัฒนาและขยายตัวของเมืองในกรุงเทพมหานคร ช่วง พ.ศ. 2400-2450 เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างถนนขยายออกไปจากตัวเมือง เช่น ถนนเจริญกรุง ควบคู่กับย่านชุมชนที่เกิดขึ้นตลอดสองฝั่งถนน โดยเฉพาะย่านการอยู่อาศัยชาวจีนอพยพ เช่น ย่านสำเพ็ง เยาวราช - เจริญกรุง การอาศัยอย่างหนาแน่นของชาวจีนอพยพเหล่านี้ ได้ทำให้เกิดการจัดระเบียบที่อยู่อาศัย โดยการสร้างตึกแถว ที่ใช้ในการอยู่อาศัย ค้าขาย และกลายเป็นสถาปัตยกรรมที่สำคัญ คู่กับย่านการค้าเหล่านี้ในเวลาต่อมา การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมเมืองในช่วงดังกล่าวนี้ ส่งผลให้เมืองเต็มไปด้วยถนนหนทาง ตรอกซอยและอาคารพาณิชย์ กิจวัตรของผู้คนจึงค่อยๆ เปลี่ยนมาใช้พื้นที่ตรอก ซอย ทางเท้า ริมถนน ทำให้พื้นที่ข้างทางมีบทบาทที่สำคัญในการประกอบอาชีพ และดำรงชีวิต การค้าขายข้างทาง หรือ “หาบแร่ แผงลอย” จึงได้เริ่มแพร่หลายและกลายเป็นส่วนสำคัญของคนในกรุงเทพมหานครตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เยาวราช คือหนึ่งในย่านการค้าประวัติศาสตร์ที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพเมือง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และรวมถึงรูปแบบของวิถีชีวิตที่ผสมผสานวัฒนธรรมไทย-จีน อย่างมีเอกลักษณ์ ปัจจุบันการพัฒนาของเมืองในกรุงเทพมหานครได้กระจายสู่ย่านต่างๆ ส่งผลให้วิถีชีวิต สิ่งแวดล้อมเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละถิ่นที่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาและสำรวจถึงรูปแบบของวัฒนธรรมการใช้ชีวิตของผู้คนในย่านการค้าเยาวราช ที่เกิดจากการซ้อนเหลื่อมกันของบรรยากาศเหตุการณ์แวดล้อมในกิจกรรมการค้าบนพื้นที่ริมทาง ที่ประสบการณ์เท่านั้นจะสามารถรับรู้ และสัมผัสบรรยากาศแวดล้อมที่เป็นเฉพาะเหล่านี้

บรรยากาศของวิถีชีวิตในเยาวราชกำลังจะปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาจากเหตุผลการพัฒนาเมืองในปัจจุบัน ทำให้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอคุณค่าของวิถีชีวิตที่สัมผัสได้จากบรรยากาศแวดล้อมของพื้นที่การค้า โดยหยิบยกกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นในพื้นที่ข้างทางเป็นกรณีศึกษา เพื่อบันทึกอัตลักษณ์ของวิถีชุมชนในย่านการค้าไทย-จีน ที่มีมาอย่างยาวนานควบคู่กับการก่อตั้งเมืองของกรุงเทพมหานคร โดยนำเสนอผ่านผลงานประติมากรรมแบบจัดวางที่แสดงถึงบรรยากาศของปรากฏการณ์พลวัตในพื้นที่การค้า ที่ซ่อนเหลื่อมช่วงเวลา และเหตุการณ์ของวิถีชีวิต บนพื้นที่การค้าที่ปรับเปลี่ยนหมุนเวียนตลอดวัน

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเสนอปรากฏการณ์ในสิ่งแวดล้อมเมืองอันเกิดจากพลวัตเชิงพื้นที่ในกิจกรรมการค้าที่ปรับเปลี่ยน หมุนเวียนรูปแบบตลอดวัน
2. เพื่อแสดงมุมมองต่อวัฒนธรรมการค้าไทย-จีน ที่ผสมผสานกับลักษณะชีวิตแบบไทยอย่างมีเอกลักษณ์
3. เพื่อใช้ผลงานประติมากรรมเป็นสื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมการใช้ชีวิตในย่านการค้าไทย-จีน ที่มีประวัติศาสตร์ที่ผูกพันและผสมกลมกลืนกับส่วนหนึ่งของสังคมไทย

สมมติฐานของการศึกษา

การวิจัยและสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมในหัวข้อ วิถีชีวิตริมทางแบบไทยร่วมสมัย ข้าพเจ้ามีสมมติฐานเชิงความคิดและรูปแบบดังนี้

สมมติฐานเชิงความคิด

1. สิ่งแวดล้อมของการอยู่อาศัยเป็นปัจจัยสำคัญต่อรูปแบบในการดำเนินชีวิต อาชีพ และวัฒนธรรม
2. รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนเป็นผลมาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมของผู้อยู่อาศัย และกิจกรรมในการประกอบอาชีพ
3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสิ่งแวดล้อมของเมืองจะปรับเปลี่ยนไปตามรูปแบบของกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลา
4. มโนสำนึกที่มีต่อถิ่นที่ของชุมชนจะขึ้นอยู่กับความรู้ต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสิ่งแวดล้อมของเมือง

สมมติฐานเชิงรูปแบบ

ข้าพเจ้าใช้รูปทรงของพื้นที่ว่าง และทัศนธาตุของเมือง (City element) ในพื้นที่กิจกรรมการค้าข้างทาง แสดงถึงอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมการใช้ชีวิต โดยสร้างการซ้อนทับของพื้นที่ว่างในสิ่งแวดล้อมกับทัศนธาตุของเมือง ที่มีลักษณะปรับเปลี่ยนหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา ด้วยวิธีการทางประติมากรรมดังนี้

1. ประติมากรรมที่แสดงให้เห็นถึงการซ้อนทับของทัศนธาตุจากพื้นที่การค้ากับสถาปัตยกรรมของเมืองที่มีลักษณะการซ้อนทับแบบเงาร่าง เพื่อแสดงถึงการผันแปรและยืดหยุ่นของวิถีชีวิตที่ปรับเปลี่ยนไปตามแต่ละช่วงเวลา
2. ประติมากรรมที่แสดงถึงรูปร่างของพื้นที่ว่างเมืองที่ผสมผสานทัศนธาตุของพื้นที่การค้า แสดงถึงการผสมรวมของกิจกรรมในการดำเนินชีวิตกับสิ่งแวดล้อมของการอยู่อาศัย
3. ประติมากรรมที่ใช้คุณสมบัติของแสง สี จากวัสดุที่มีที่มาจากวัตถุในการประกอบทางการค้า เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของบรรยากาศแวดล้อมกับรูปแบบการดำเนินชีวิต

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยคือ ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการดำเนินชีวิตของผู้คนกับสิ่งแวดล้อมเมือง โดยมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบในการดำเนินชีวิตและสิ่งแวดล้อมของเมืองที่เกิดขึ้นต่างช่วงเวลาในพื้นที่ริมทาง

1. ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

- ศึกษาจากทฤษฎีสังคมวิทยาเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมเมือง
- ศึกษาจากบทความหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมริมทาง (Street culture)
- ศึกษาจากวรรณกรรม เชิงพหุวัฒนธรรม (Subculture)
- ศึกษาจากบทความและงานวิจัยการพัฒนาเมือง

2. ขอบเขตทางด้านรูปแบบ

- ศึกษาจากผลงานของศิลปินที่ทำงานเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม
- ศึกษาจากผลงานของศิลปินที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมกับพื้นที่ทางศิลปะ
- ศึกษาจากการลักษณะเฉพาะของเครื่องมือประกอบอาชีพ ในการสำรวจเรื่องวัสดุ, หน้าที่การใช้งาน โดยมุ่งเน้นไปที่การออกแบบให้สอดคล้องกับการใช้งานในเมืองที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามช่วงเวลา

นิยามศัพท์เฉพาะ

- ทาบแร่ แผงลอย (hawker stall) หมายถึง รูปแบบการค้าที่ไม่อยู่กับที่ เป็นธุรกิจขนาดย่อมหรือขนาดจิ๋ว (micro-enterprise) ที่ใช้พื้นที่ข้างทาง เช่น ริมนถนน ตรอก ซอย ทางเท้าในการประกอบการค้า

- พื้นที่พลวัต (dynamic area) หมายถึง สถานที่ ย่าน ชุมชนหรือเมืองที่มีกิจกรรมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาส่งผลให้ภูมิทัศน์ของเมืองเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา

- วัฒนธรรมการใช้ชีวิต (Cultural living)

คำสำคัญ

- การค้าข้างทาง (Trading by the sideway)

- วิธีชีวิต (Way of life)

- วิธีชุมชน (Community way of life)

- สำนึกในถิ่นที่ (Sense of place)

แหล่งข้อมูล

- ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร

- จากการลงพื้นที่สำรวจและสังเกตการณ์รูปแบบของกิจกรรมในการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละช่วงเวลา ในย่านการค้าเยาวราช

- จากสื่ออินเทอร์เน็ต ได้แก่ บทความ และวารสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเยาวราช และการพัฒนาเมือง

กระบวนการวิจัยและสร้างสรรค์

1. ทางด้านเนื้อหาข้อมูลเพื่อนำไปสู่การเผยแพร่บทความทางวิชาการสู่สาธารณะ โดยมีวิธีการดังนี้

- รวบรวมข้อมูลจากกรณีศึกษา บทความและวารสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับวิถีชุมชนและการพัฒนาเมือง

- ศึกษาและวิเคราะห์บทความทางศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพหุวัฒนธรรม เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นประเด็นที่สอดคล้องและสนับสนุนโครงการวิจัย

- สรุปประเด็นและโจทย์ในการวิจัยเพื่อลงพื้นที่สำรวจข้อมูล เพื่อนำข้อสรุปเผยแพร่ในสื่อสาธารณะ

2. การสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมเพื่อจัดนิทรรศการแสดงผลงานและเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณชน โดยมีวิธีการดังนี้

- กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์เพื่อสร้างสมมติฐานในการสร้างผลงานและประเด็นทางศิลปะ

- สร้างสรรค์ผลงานในห้องปฏิบัติการ วิเคราะห์ผลงานจากการปฏิบัติงานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาผลงานในโครงการวิจัย

- สรุปผลจากการปฏิบัติสร้างสรรค์เพื่อเป็นข้อมูลในการนำเสนอผลงาน

- จัดนิทรรศการแสดงผลงานในพื้นที่ทางศิลปะ เช่น หอศิลป์ สรุปผลจากการจากแสดงผลงานเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาผลงานวิจัยทางศิลปะในโอกาสต่อไป

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการศึกษา

ในการสร้างสรรค์ในโครงการวิจัยข้าพเจ้าได้แบ่งอุปกรณ์ในการใช้วิจัยเป็น 2 หมวด ดังนี้

1. ภาควิชาการประกอบด้วย

- คอมพิวเตอร์และพริ้นเตอร์
- หนังสือ บทความทางศิลปะ
- เอกสารอ้างอิง
- สื่อสิ่งพิมพ์ในการจัดแสดงและเผยแพร่ผลงาน

2. ภาควิชาปฏิบัติงาน

- อุปกรณ์ปฏิบัติงานในสตูดิโอ
- วัสดุในการสร้างสรรค์ผลงาน

3. การเสนอผลงาน

- บทความ
- เอกสารประกอบวิทยานิพนธ์จำนวน 5 เล่ม
- ผลงานจำนวน 3-5 ชิ้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- เกิดความรู้และเข้าใจในวิถีชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

- สร้างการตระหนักรู้ต่อความสำคัญของวิถีชีวิต เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์รูปแบบรวมถึงวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนให้สอดคล้องและอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงของเมือง

- เกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ชุมชน โดยใช้ผลงานประติมากรรมเป็นเครื่องมือในการบันทึกสาระสำคัญของชุมชน

บทที่ 2

ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างสรรค์

การวิจัยและสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรม ที่เกี่ยวข้องกับสำนึกในถิ่นที่อันเป็นผลมาจากพลวัติของกิจกรรมทางการค้า ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของสิ่งแวดล้อมในการอยู่อาศัย และวิถีชุมชนไทย-จีน ในย่านการค้าเยาวราช ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ปรับเปลี่ยนไปตามการพัฒนาของเมืองในเกาะรัตนโกสินทร์ เพื่อทำความเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจากการดำเนินชีวิต กรณีศึกษากิจกรรมการค้าข้างทางในย่านเยาวราช โดยสำรวจบรรยากาศแวดล้อมของวิถีชีวิตจากกิจกรรมการอยู่อาศัยในย่านการค้า ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ประเพณี และวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันอย่างกลมกลืน โดยพบว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบคมนาคมของเมืองนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อรูปแบบในการดำเนินชีวิต ทั้งที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพและรวมไปถึงวัฒนธรรมประเพณี ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งชุดข้อมูลในการศึกษาออกเป็น 4 ชุด ดังนี้

1. การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary research)

- 1.1 วิถีชีวิตทางสังคมกับพัฒนาของเมือง
- 1.2 วิถีชุมชนในย่านการค้าไทย-จีน
- 1.3 ตัวตนกับอัตลักษณ์ของย่านการค้าเยาวราช

2. การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (Theory)

- 2.1 พื้นที่ทางสังคม
- 2.2 วัฒนธรรมชุมชนเมือง
- 2.3 สำนึกในถิ่นที่

3. การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork research)

- 3.1 ภูมิทัศน์เมือง (Urban Landscape)
- 3.2 โครงสร้างเชิงสัณฐานวิทยาของพื้นที่ (spatial morphology)

4. ข้อมูลศิลปิน

- 4.1 Do – Ho Suh
- 4.2 Sabine Horing

1. การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary research)

ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมแหล่งข้อมูลจากบทความ วารสารทางวิชาการและสื่อสิ่งพิมพ์อื่นๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ สร้างประเด็นในการดำเนินงานวิจัยและสร้างสรรค์ โดยแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

1.1 วิถีชีวิตทางสังคมกับพัฒนาการของเมือง

“กรุงเทพมหานคร” ช่วงปี พ.ศ.2325-2411 หรือรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชาวไทย มอญ ลาว ญวน จีน อินเดียและชาวตะวันตก โดยบางส่วนเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่เดิม ก่อนการสถาปนาตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ และอีกบางส่วนย้ายมาอาศัยหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ.2311 ปลูกบ้านเรือนอาศัยเป็นชุมชนต่างๆกระจายตัวกันไปตามเส้นทางของคลองและสถานที่สำคัญ มีพระบรมมหาราชวังเป็นศูนย์กลางในการติดต่อราชการ และมีพื้นที่การค้าที่ตั้งอยู่โดยรอบ ศูนย์ข้อมูลเกาะรัตนโกสินทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ระบุว่าเกาะรัตนโกสินทร์ตั้งอยู่บนแผ่นดินที่มีน้ำล้อมรอบในลักษณะเกาะ คือ มีขอบเขตอยู่ภายในพื้นที่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาทางตะวันตกกับคลองหลอดหรือคลองคูเมืองเดิม โดยแบ่งออกเป็น 2 ชั้น ได้แก่ เกาะรัตนโกสินทร์ชั้นใน มีพื้นที่ประมาณ 1,125 ไร่ ล้อมรอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองคูเมืองเดิม และเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นนอก มีพื้นที่ประมาณ 1,438 ไร่ ล้อมรอบด้วยคลองคูเมืองเดิม แม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศเหนือ และคลองรอบกรุง (คลองบางลำพู-คลองโอ่งอ่าง) และแม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศใต้ เป็นที่ตั้งอยู่ของบ้านข้าราชการ ข้าราชการชั้นผู้น้อย ตลอดจนชาวบ้านที่พากันจับจองตั้งบ้านเรือน กลายเป็นชุมชนมากมายที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 1 จิตรกรรมฝาผนังในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร แสดงถึงการค้าขายและวิถีชีวิตของ ชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ
ที่มา: true ปลูกปัญญา, เข้าถึงเมื่อ 16 กรกฎาคม 2562
เข้าถึงจาก <https://www.truelookpanya.com/knowledge>

ในช่วงเวลาดังกล่าว “คลอง” เป็นระบบคมนาคมหลักในเกาะรัตนโกสินทร์ใช้เป็นเส้นทางดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน หรือกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี พื้นที่ริมน้ำ เช่น ท่าเรือ ศาลา ริมน้ำ ลานกิจกรรมอื่นๆ ถูกใช้เป็นพื้นที่สาธารณะหรือกึ่งสาธารณะ (public space) ประกอบกิจกรรมทางสังคม เช่น การจับจ่ายสินค้าในตลาด การแสดงลิเกในโรงมหรสพ หรือในกิจกรรมสำคัญทางศาสนาอื่นๆ เช่น การก่อเจดีย์ทรายในวันเข้าพรรษา การเล่นน้ำสงกรานต์ในวันปีใหม่ไทย เกิดเป็นพื้นที่ทางสังคม (social space) เชื่อมโยงผู้คนจากแต่ละชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ชุมชนโดยส่วนใหญ่ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นผู้คนประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยนิยมปลูกบ้านริมน้ำ หรือในพื้นที่ทางการเกษตรที่ไม่ไกลจากคลองมากนัก ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านไม้สองชั้นยกสูง มีพื้นที่ด้านล่างสำหรับใช้ทำกิจกรรมต่างๆ เช่น รับประทานอาหาร นั่งพักผ่อน ตากพืชผลทางการเกษตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยแม่น้ำ ลำคลอง ใช้เป็นพื้นที่ประกอบอาชีพการเกษตร ส่งผลให้ผู้คนใช้พื้นที่นอกบ้านในการดำเนินชีวิต (outdoor living) จนเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในช่วงสมัยนั้น

กิจกรรมในการดำเนินชีวิตในเกาะรัตนโกสินทร์ช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 1-3 เรือเป็นพาหนะสำคัญที่ใช้ในการเดินทาง ค้าขาย ดำเนินกิจกรรมทางศาสนา ดังเห็นได้จากภาพจิตรกรรมวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร แสดงบรรยากาศวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ ภาพดังกล่าวปรากฏให้เห็นบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ใกล้วัด มีชาวบ้านพายเรือไปมาหาสู่ นำสินค้าไปขายตามท่าน้ำ แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ที่ผู้คนใช้คลองเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก จากข้อเขียนในหนังสือ The Kingdom and People of Siam ของ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง (มติชนออนไลน์., 2563) ชุมนางชาวอังกฤษที่เข้ามายังบางกอกในสมัยรัชกาลที่ 4 ตีพิมพ์ใน พ.ศ.2400 ได้ประมาณการว่าประชากรในเกาะรัตนโกสินทร์มีราว 1-2 แสนคน โดยเป็นคนไทยที่อาศัยอยู่เดิม มีเขมร ลาวที่ถูกกวาดต้อนมาในช่วงรัชกาลที่ 1 และชาวจีนอพยพที่หลังไหลเข้ามาอย่างต่อเนื่อง เมืองในช่วงดังกล่าวเริ่มมีกิจกรรมทางการค้าและชาวต่างชาติย้ายเข้ามาอาศัย ประกอบอาชีพในพระนครมากขึ้นโดยมากจะคึกคักในเขตบริเวณพระบรมมหาราชวัง และพื้นที่การค้าโดยรอบ เช่น ตลาดท่าเตียน ที่เป็นจุดขนถ่ายสินค้าจากทางแม่น้ำเจ้าพระยา ดังจะเห็นได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงชาวจีนหาอาหารขายบริเวณริมรั้วพระบรมมหาราชวัง และค่อยๆ ขยายไปสู่พื้นที่ต่างๆ โดยรอบ

ลักษณะภูมิประเทศของเกาะรัตนโกสินทร์มีคลองเป็นเส้นทางเชื่อมต่อกิจกรรมทางสังคม และเป็นปัจจัยพื้นฐานในการประกอบอาชีพ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการพึ่งพาอาศัยระหว่างเครือญาติ หรือความผูกพันฉันท์มิตรระหว่างผู้คนต่างชุมชน เห็นได้จากช่วงฤดูเพาะปลูกจะมีการลงแขกดำนาเกี่ยวข้าวที่เป็นวิธีการแลกเปลี่ยนแรงงานช่วยเหลือในการผลิต เมื่อเสร็จจากที่นาของตัวเองจึงไปช่วยผู้อื่นเป็นกิจกรรมทางสังคม (social activities) ที่พึ่งพาอาศัยแรงงานซึ่งกันและ หรือการแลกเปลี่ยนอาหารกับสินค้าทางการเกษตร เกิดการช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน

ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต คลอง พื้นที่ริมน้ำ ลานวัดหรือพื้นที่เกษตรกรรมจึงเป็นพื้นที่ในการก่อรูปร่างของวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในช่วงเวลาดังกล่าวที่ส่งผลให้ผู้คนมีความสนิทชิดเชื้อ และมีการพึ่งพาอาศัยในการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ภาพที่ 2 จิตรกรรมฝาผนังในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ แสดงภาพบรรยากาศการค้าขายอาหารจากข้างทาง ที่มา : true plugปัญญา, เข้าถึงเมื่อ 16 กรกฎาคม 2562 เข้าถึงจาก <https://www.trueplookpanya.com/knowledge>

การขยายตัวของเมืองในเกาะรัตนโกสินทร์ หรือ พระนคร ในช่วงปี พ.ศ.2450 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เป็นผลสืบเนื่องมาจากจำนวนประชากรในเขตพระนครที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวมีประชากรอาศัยราว 8 แสนคน และความต้องการในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญทัดเทียมชาติตะวันตกเพื่อให้รอดพ้นจากล่าอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจ ด้วยแนวคิดการทำให้เป็นสมัยใหม่ (modernization) เพื่อปฏิรูปและพัฒนาประเทศ แนวคิดดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นในช่วงปี ค.ศ.1905-1960 โดยมีที่มาจากนักสังคมวิทยา นักเศรษฐศาสตร์ และนักรัฐศาสตร์ ได้แก่ Max Weber, Talcott Parsons, Samuel Huntington เป็นต้น มีฐานะเป็นเครื่องมือหรือกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงประเทศไปในทางที่ดีขึ้น คือ สร้างความทันสมัยให้กับสังคม อุตสาหกรรมและเมือง เช่น การสร้างระบบคมนาคม ถนน สะพาน ทางรถไฟ ระบบสาธารณูปโภค เช่น อาคาร ประปาและไฟฟ้า จากแนวคิดในการพัฒนาเมืองดังกล่าวนี้เกิดการตัดถนนขึ้นใหม่หลายสายในพระนคร เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง และถนนเฟื่องนคร ทำให้เมืองนั้นขยายตัวออกไปตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยา เกิดเป็นชุมชนต่างๆ ที่มีขอบเขตของผังเมืองอย่างชัดเจน

ถนน เป็นระบบคมนาคมรูปแบบใหม่ที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของเมือง (infrastructure) ในช่วงเวลาดังกล่าว มีบทบาทในการเชื่อมต่อผู้คน กระจายสินค้า และสร้างที่พื้นที่ทางสังคม (social space) ดังจะเห็นได้จากการตัดถนนเจริญกรุง หรือ ถนนตก ทำให้เกิดการขนส่งคนและกระจายสินค้าจากท่าเรือท่าเตียนไปยังสำเพ็ง พาหุรัด เกิดพื้นที่การค้า พื้นที่อยู่อาศัยและสถานที่ราชการตลอดสองข้างทาง “ถนน” จึงเป็นโครงข่ายการเดินทางในเมืองที่เชื่อมโยงกิจกรรมของผู้คนเข้าไว้ด้วยกัน มีบทบาทสำคัญในฐานะโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม (social infrastructure) ที่ใช้ในการพัฒนาเมืองและปรับเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตของผู้คนในเกาะรัตนโกสินทร์ เกิดย่านการอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ย่าน (neighborhood) คือ พื้นที่ขนาดใหญ่ในเมืองที่มีลักษณะเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน โดยมีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ รูปแบบของอาคารเป็นสิ่งกำหนดขอบเขตของย่าน เช่น ย่านเยาวราช ชุมชนทางการค้าและพื้นที่การอยู่อาศัย มีถนนเจริญกรุง ถนนทรงวาด เป็นเส้นทางการเชื่อมต่อผู้คนและกิจกรรมทางสังคม (social activities) เช่น การแห่ ขบวนเชิดสิงโตในเทศกาลถือศีลกินเจ การหาบของขายริมทาง เกิดขึ้นตลอดแนวการตัดถนน พื้นที่ถนน หรือพื้นที่ว่างนอกอาคาร จึงเป็นพื้นที่ (space) ในการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ของผู้คนในพื้นที่เมือง

การอยู่อาศัยในพื้นที่เมืองหลังจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบคมนาคมจาก “คลอง” เป็น “ถนน” ได้ปรับเปลี่ยนรูปร่างหน้าตาของเมืองในเกาะรัตนโกสินทร์ และสิ่งแวดล้อมในการใช้ชีวิต จากชุมชนที่ตั้งกระจายตัวอยู่ริมแม่น้ำ เป็นชุมชนที่รวมตัวกันตามขอบเขตผังเมืองในลักษณะของย่านชุมชน (district) ส่งผลให้ชุมชนนั้นมีบทบาทและหน้าที่ต่างไปจากเดิม พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographical areas) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) และความผูกพันร่วมกัน (Common Ties) เป็น 3 องค์ประกอบที่สำคัญในการเป็นชุมชน ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของบ้านเรือนใช้ทำมาหากิน เลี้ยงดูบุตรหลาน และทำกิจกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่ในชีวิต ประกอบด้วยบุคคลหลายกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์ หรือมีการพูดคุย มีความสัมพันธ์ระหว่างกันทางสังคมในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง และมีความผูกพันร่วมกันในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่ง (ถวิลพิพัฒน์กุล., 2539) ชุมชนหลังการปรับเปลี่ยนระบบคมนาคมนั้นมีลักษณะที่ตั้งของชุมชนติดกัน หรือใกล้เคียงกัน เชื่อมโยงกันด้วยโครงข่ายของถนน มีความสัมพันธ์จากกิจกรรมทางสังคม เช่น การประกอบอาชีพ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่งผลให้ใช้พื้นที่สาธารณะ (public space) ในชุมชน หรือระหว่างชุมชนถูกซ้ำทำกิจกรรมต่างๆ ข้างต้นร่วมกัน

เยาวราช เป็นหนึ่งในชุมชนที่เกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนระบบคมนาคมของเมือง มีถนนล้อมรอบ เชื่อมต่อถึงกันด้วยตรอก ซอย และใช้พื้นที่ดังกล่าวในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม เช่น การค้า พิธีกรรมทางศาสนา ชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าวได้ปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะหรือกิ่งสาธารณะจากท่าเรือ ศาลาริมน้ำ ลานวัด เป็นหัวมุมถนน ช่องว่างระหว่างอาคารเป็นพื้นที่ในการมี

ปฏิสัมพันธ์ของผู้คน ขอบเขตของพื้นที่ที่อยู่อาศัยในเมืองดังกล่าวนี้ถูกจัดสรรแบ่งขอบเขตอย่างชัดเจน และมีขนาดที่จำกัด อาคารพาณิชย์หรือตึกแถว (commercial) จึงเป็นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยและสอดคล้องกับการพัฒนาเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว ตึกแถว เป็นอาคารที่มีพื้นที่การใช้สอยในแนวสูง สามารถปรับเปลี่ยนหน้าที่การใช้สอยได้อย่างหลากหลายตามความต้องการของผู้อยู่อาศัย ในชุมชนเยาวราช ผู้คนใช้ตึกแถวในการค้าขาย และอาศัย พื้นที่ด้านล่างเป็นหน้าร้านในการขายของ ชั้นบนเป็นที่เก็บสินค้าและอยู่อาศัย กิจกรรมต่างๆ นั้นเกิดขึ้นด้านหน้าพื้นที่อาคารเป็นหลัก การจับจ่ายสินค้า การขนส่ง ขนถ่ายสินค้า การเดินทางสัญจร สร้างความหลากหลายของกิจกรรมในพื้นที่ในย่านการค้าแห่งนี้

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากร	ลักษณะการอยู่อาศัย	ลักษณะทางสังคม
2325- 2394 ร.1-ร.3	100,000 คน	ที่อยู่อาศัย : บ้านริมน้ำ บ้านไม้ ยกใต้ถุนสูง ปลูกกระจายกันไป ตามแนวแม่น้ำหรือพื้นที่ การเกษตร พื้นที่สาธารณะ : คลอง ทำน้ำ ลานวัด	กิจกรรมทางสังคม : ลงแขก เกี่ยวข้าว ประเพณี งานบุญ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม : ฟังพาทอาลัย แลกเปลี่ยน อาหารระหว่างเครือญาติ เพื่อนต่างชุมชน โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม : แม่น้ำ คลอง
2395- 2411 ร.4	300,000 คน	ที่อยู่อาศัย : บ้านริมน้ำ บ้านไม้ ยกใต้ถุนสูง ปลูกกระจายกันไป ตามแนวแม่น้ำหรือพื้นที่ การเกษตร ห้องแถวไม้ปลูกใน ย่านตลาดใกล้วัง พื้นที่สาธารณะ : คลอง ทำน้ำ ลานวัด ลานหน้าสถานที่ ราชการ	กิจกรรมทางสังคม : ลงแขก เกี่ยวข้าว ประเพณี งานบุญ ค้าขาย ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม : ฟังพาทอาศัย แลกเปลี่ยน สินค้าและค้าขายในชุมชน โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม : คลอง ถนน
2412- 2543 ร.5	800,000 คน	ที่อยู่อาศัย : ห้องแถวไม้ ตึกแถว แบบตะวันตก ปลูกตามแนวการ ตัดถนน พื้นที่สาธารณะ : ทำน้ำ ทางเท้า	กิจกรรมทางสังคม : ประเพณี เทศกาล ค้าขาย ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม : ฟัง พาทอาศัยในการค้า ระหว่างคู่

		มั่วมมถนน ลานกลางเมือง	ค้า, นายจ้าง ลูกจ้าง โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม : ถนน ซอย
--	--	------------------------	---

ตารางที่ 1 ตารางแสดงพัฒนาการของเมืองกับการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนในเกาะรัตนโกสินทร์

จากการสืบค้นข้อมูลผู้วิจัยพบว่ารูปแบบวิถีชีวิตทางสังคมของผู้คนในเกาะรัตนโกสินทร์เป็นผลมาจากปัจจัยทางลักษณะภูมิประเทศ และระบบคมนาคม การปฏิรูปประเทศด้วยแนวคิดการทำให้เป็นสมัยใหม่ (modernization) ในช่วงรัชกาลที่ 5 ปรับเปลี่ยนโครงสร้างคมนาคมจาก คลอง เป็นถนน ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิตและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมปรับเปลี่ยนตามไปด้วย เมืองถูกพัฒนาด้วยการสร้างถนนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในฐานะเส้นทางที่ใช้เชื่อมต่อ แบ่ง-กำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเกิดผังเมืองที่แบ่งขอบเขตย่านอย่างชัดเจน เช่น ย่านการค้า ย่านราชการ ย่านเกษตรกรรม มีถนนและ อาคารพาณิชย์เป็นองค์ประกอบสำคัญในการติดต่อสัญจร และอยู่อาศัย เกิดโครงสร้างทางสังคมของในรูปแบบในรูปแบบใหม่ ประกอบไปด้วย 1. พื้นที่ทางสังคม (social space) กล่าวคือ เป็นพื้นที่ (space) ที่รวม เชื่อมโยงคนในการประกอบกิจกรรม เช่น การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า กิจกรรมทางศาสนา มหรสพ จากช่วงต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ใช้ คลอง ท่าเรือ ศาลาริมน้ำ ลานโล่งในพื้นที่เกษตรกรรม ปรับเปลี่ยนมาใช้พื้นที่ริมถนน หัวมุมถนน พื้นที่ว่างระหว่างอาคารและลานโล่งในพื้นที่เมือง (square, plaza) ประกอบกิจกรรมแทน 2. กิจกรรมทางสังคม (social activities) กล่าวคือ การมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน หรือระหว่างชุมชน เช่น กิจกรรมทางศาสนา ประเพณี หรือการประกอบอาชีพ เมื่อปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางสังคมจาก คลอง พื้นที่ริมน้ำ เป็นถนน ส่งผลให้ลักษณะของกิจกรรมทางสังคมถูกปรับให้เข้า หรือ เหมาะสมกับพื้นที่เมือง เช่น จากการพายเรือแร้งของชาย ตั้งตลาดบริเวณท่าเรือริมน้ำ ปรับเปลี่ยนเป็นการหาบ หรือบรรทุกใส่รถเข็นแร้งขาย ตามพื้นที่มั่วมมอาคาร ทางเข้าตรอก ซอย ตั้งเป็นตลาดในลักษณะชั่วคราว

จากข้อสรุปดังกล่าวนี้พัฒนาการของเมืองจากช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ถึงช่วงการปฏิรูปประเทศ ถนน มีบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อให้ผู้คนปรับเปลี่ยนพื้นที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ และรูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคม พื้นที่ในเมืองสมัยใหม่ถูกแบ่งขอบเขตอย่างชัดเจน มีถนนเป็นโครงข่ายทางสังคมเชื่อมต่อผู้คน ใช้อาคารเป็นที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้สร้างรูปแบบของวิถีชีวิตในเมืองของกรุงเทพมหานครขึ้นใหม่

1.2 การเกิดขึ้นของวิถีชุมชนในย่านการค้าไทย - จีน

ชาวจีนเริ่มตั้งถิ่นฐานอาศัยในประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา ต่อเนื่องมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อถึงสมัยกรุงธนบุรีได้อพยพตามพระเจ้าตากสินมาตั้งบ้านเรือนบริเวณกุฎีจีนฝั่งธนบุรี (บริเวณวัดกัลยาณมิตรในปัจจุบัน) รวมถึงฝั่งบางกอกบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างวัดโพธาราม (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) กับวัดสลัก (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชพระองค์มีพระราชดำริที่จะสร้างพระบรมมหาราชวัง จึงให้ชาวจีนย้ายไปตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง บริเวณวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) ลงไปถึงวัดสามเพ็ง (วัดประทุมคงคา) ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับเจ้าทิพากรวงศ์ว่าทิพากรวงศ์ เจ้าพระยา (ข้า บุนนาค)

“...เมืองธนบุรีนี้ ฝั่งตะวันออกเป็นชัยภูมิที่ดีกว่า โดยที่เป็นแหลม มีลำน้ำเป็นขอบเขตกว่าครึ่ง ถ้าตั้งพระนครฝั่งตะวันออก แม่น้ำเข้าคึกคักมาติดถึงخانพระนคร ก็จะต่อสู้ป้องกันได้ง่ายกว่าอยู่ข้างฝั่งตะวันตก ฝั่งตะวันออกนั้นเสียเป็นที่ราบลุ่ม พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้อยู่ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นที่ดอน แต่ก็เป็นค้ำน้ำเซาะทรุดพังอยู่เสมอไม่ถาวร พระราชनिเวศน์มณฑลเสวยสถานแล้ว ก็ตั้งอยู่ในอุปจารระหว่างวัดแจ้งและวัดท้ายตลาดขนาบอยู่ทั้งสองข้างควรเป็นที่รังเกียจทรงพระราชดำริดังนี้ จึงดำรัสสั่งให้พระยารามาริทธิกรณกับพระยาพิจิตรนาวิเป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปวัดกะที่สร้างพระนครขึ้นใหม่ข้างฝั่งตะวันออก ได้ตั้งพิธียกเสาหลักเมืองเมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือนหก ขึ้นสิบค่ำ ฤกษ์เวลาย่ำยู่แล้วทำลิสี่นาที พระราชวังใหม่ให้ตั้งอยู่ที่พระยาราชเศรษฐีและพวกจีนอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อนโปรดให้พระยาราชเศรษฐีและพวกจีนย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่สวนตั้งแต่คลองวัดสำเพ็ง แล้วจึงให้สถาปนาสร้างพระราชนิเวศน์มณฑลเสวยสถาน ล้อมด้วยปราการระเนียดไม้ไว้ก่อน พอเป็นที่ประทับอยู่ควรแก่กาลเวลา...”(บุนนาค). 2503)

ชุมชน “สามเพ็ง” หรือ “สำเพ็ง” เป็นชุมชนชาวจีนที่ย้ายมาจากบริเวณกุฎีจีนฝั่งธนบุรี มีประวัติศาสตร์เติบโตมาพร้อมกับการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เป็นแหล่งรองรับการอพยพย้ายถิ่นของคนจีน(chines oversea) กลุ่มใหม่ๆที่เข้ามาแสวงหาโอกาสในประเทศไทย จำนวนประชากรชาวจีนอพยพที่เพิ่มสูงขึ้นส่งผลให้ชุมชนสำเพ็งขยายตัวออกไป โดยทางทิศเหนือได้ขยายจากคลองสามปลื้มขึ้นมาถึงคลองรอบกรุง ทางทิศใต้ขยายข้ามคลองวัดสำเพ็งไปถึงบริเวณที่ดินพระราชทานขององเชียงสือ และกลุ่มคนภูวน ทางตะวันออกขยายจากริมแม่น้ำไปตามคลองวัดสามปลื้ม คลองโรงกระทะ และคลองวัดสำเพ็ง จากการขยายตัวของชุมชนสำเพ็งนี้ก่อให้เกิดย่านการค้าในแหล่งที่อยู่

อาศัยของชาวจีน เช่น ตลาดน้อย ตลาดวัดเกาเซ่ ตลาดสำเพ็ง ตลาดเก่า ตลาดสะพานหัน(ทองคำ, 2547) และขยายชุมชนตามแนวการตัดถนนเจริญกรุงในสมัยรัชกาลที่ 4

การขยายตัวของชุมชนอย่างรวดเร็วจากช่วงรัชกาลที่ 4 จนถึงรัชกาล 5 ส่งผลให้ย่านชุมชนนั้นมีความหนาแน่น โดยพบว่ามีการประชากรในช่วงดังกล่าวมีประชากรราว 85,000 คน ส่งผลให้ห้างร้านในชุมชนเบียดเสียดกันเป็นสาเหตุให้เกิดอัคคีภัยหลายครั้ง อีกทั้งยังเป็นแหล่งเสื่อมโทรม สะสมเชื้อโรค ดังปรากฏเป็นชื่อตรอกต่างๆ เช่น ตรอกอจาม ตรอกป่าช้าหมาเน่า(ทัพพะสุต., 2527) รัชกาลที่ 5 จึงโปรดเกล้าให้ตัดถนนขึ้นใหม่เพื่อให้เส้นทางคมนาคมนั้นกว้างขวาง สะดวกแก่การสัญจรไปมาได้แก่ ถนนทรงวาด ถนนทรงสวัสดิ์ ถนนอนุวงศ์ และถนนพาดสาย และสร้างตึกแถว (commercial building) ริมถนนให้ชาวจีนได้เข้าไปอยู่อาศัยทำมาหากิน ทำให้ย่านสำเพ็งเจริญรุ่งเรือง เป็นตลาดการค้าที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร ต่อมาการตัดถนนใหม่นั้นเกิดความหนาแน่นขึ้นอีก รวมถึงยังคงมีปัญหาอัคคีภัยและสาธารณสุข รัชกาลที่ 5 มีพระราชประสงค์ขยายบริเวณชุมชนชาวจีนและเพิ่มทางสัญจร ด้วยการตัดถนนแทรกกลางระหว่างถนนเจริญกรุง และถนนสำเพ็ง (หรือถนนวานิช 1 ในปัจจุบัน) เมื่อแล้วเสร็จจึงพระราชทานชื่อแห่งนี้ว่า “ถนนเยาวราช” แปลว่าพระราชอาคันตุกะหรือพระเยาว์

การตัดถนนเยาวราชส่งผลให้ย่านชุมชนนั้นเป็นพื้นที่เป็นสองฝั่ง โดยทางด้านทิศใต้จากถนนเยาวราชไปถนนทรงวาดและท่าเรือราชวงศ์ พื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นที่พักอาศัยและโกดังเก็บสินค้าที่ขึ้นจากท่าเรือ แล้วกระจายไปในย่านการค้าเยาวราช รวมไปถึงที่อื่นๆ มีสถานที่สำคัญ เช่น วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร(วัดเกาเซ่) มัสยิดหลวงโกษา ศาลเจ้าเล่าปุนเล่ากง ตลาดสำเพ็ง ด้านทิศเหนือจากถนนเยาวราชไปถนนเจริญกรุง พื้นที่ดังนี้เป็นร้านค้าและตลาด มีสถานที่สำคัญเช่น วัดชัยชนะสงคราม วัดมังกรกมลาวาส (วัดเล่งเน่ยยี่) การมีวัด ศาลเจ้าและตลาดที่กระจายตัวอยู่ทั่วเยาวราชนั้น แสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของชุมชนและความหลากหลายทางสังคมของผู้อยู่อาศัย ที่มีเกิดการหลั่งไหลของชาวจีนอพยพเข้ามาทำมาหากิน อยู่อาศัยและประกอบกิจกรรมศาสนาร่วมกับคนไทยที่อยู่เดิม

ภาพที่ 3 ภาพถ่ายมุมสูงถนนเยาวราช ที่มา : เมืองไทยในอดีต : สีสันย่านนิยม
National geographic ฉบับภาษาไทย, เข้าถึงเมื่อ 6 พฤษภาคม 2563,
เข้าถึงจาก <https://ngthai.com/featured/761/vintage-thailand>

ย่านชุมชนไทย-จีน จากตรอกสำเพ็งถึงถนนเยาวราช หรือ ย่านเยาวราชในปัจจุบัน เป็นเสมือนจุดศูนย์กลางของชาวจีนอพยพที่เดินทางเข้ามาอาศัย ทำมาหากินในกรุงเทพมหานคร ชาวจีนอพยพที่ย้ายเข้ามาอยู่ในย่านเยาวราชนั้นมีด้วยกัน 5 กลุ่มภาษาพูด คือ ต่ัจิว กวางตุ้ง ฮกเกี้ยน ไทหล่า และแคะ (ฮากกา) เดินทางมาโดยเรือแล้วขึ้นที่ท่าเรือราชวงศ์ พักอาศัยอยู่กับญาติ คนรู้จัก หรือคนที่มาจากหมู่บ้านเดิมเดียวกัน เมื่อหางานได้ก็จะขยับขยายออกไป(เสวิกุล.(2548) โดยจะขยายที่อยู่อาศัยออกไปตามแนวการตัดถนนสายใหม่ๆ เช่น บริเวณหัวลำโพง ถนนพระราม 4 ตลาดบางรัก ตลาดพลูในฝั่งธนบุรี เป็นต้น ในช่วงปี พ.ศ.2497 มีชาวจีนและคนจีนที่เกิดในไทยตั้งถิ่นฐานอยู่ในสำเพ็งและใกล้เคียงจำนวนถึง 265,441 คน ซึ่งมีจำนวนมากกว่าประชากรไทยในกรุงเทพฯ ในสมัยนั้น(เสวิกุล.(2548) และเพิ่มเป็น 409,508 คน ในปี พ.ศ.2503 จำนวนประชากรชาวจีนอพยพที่เพิ่มขึ้นนอกจากจะทำให้ย่านชุมชนแหล่งอาศัยของชาวจีนขยายตัวออกไปตามการพัฒนาเมือง ได้เพิ่มกิจการร้านค้า การจ้างงาน สร้างอาชีพให้ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอาศัย ย่านเยาวราช จึงเป็นเสมือนที่พัก ที่ทำมาหากิน สร้างเนื้อสร้างตัวของชาวจีนในช่วงเวลาดังกล่าว

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากร จีนในเกาะ รัตนโกสินทร์	ที่ตั้งของชุมชนชาวจีน	ลักษณะของชุมชน
2325- 2394 ร.4	25,000	กุฎีจีนฝั่งธนบุรี (บริเวณวัดกัลยามิตร)	ที่อยู่อาศัย : ห้องแถวไม้ อาชีพ : กุฎีแบกหาม,ค้าขาย กิจการขนาดเล็ก
2395- 2453 ร.5	36,000	สำเพ็ง,เยาวราช	ที่อยู่อาศัย : ห้องแถวไม้, ตึกแถวแบบตะวันตก อาชีพ : กุฎีแบกหาม,ค้าขาย กิจการขนาดเล็ก,เจ้าของ กิจการ
2454- 2497 ร.6-ร.9	265,441	เยาวราช,สำเพ็ง,ตลาดบางรัก, ,ตลาดพลู (ฝั่งธนบุรี)	ที่อยู่อาศัย : ตึกแถวแบบ ตะวันตก อาชีพ : ค้าขายกิจการขนาด เล็ก,เจ้าของกิจการ,โรงงาน โกดังสินค้า

ตารางที่ 2 ตารางแสดงพัฒนาการการขยายตัวของชุมชนชาวจีน

ชาวจีนอพยพที่ย้ายเข้ามาอยู่ในย่านการค้าเยาวราชนั้น แรกเริ่มยังไม่มีทุนก็จะใช้แรงงานเป็นจ้บจ้างแบกหามตามท่าเรือของเจ้าสัวหรือร้านค้าของคนจีนที่มาอยู่ก่อน เมื่อเริ่มสะสมทุนพอสมควรก็นำมาประกอบกิจการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ จนสามารถตั้งตัวได้ เกิดการว่าจ้างงานเช่นนี้เวียนไปเป็นวัฏจักร ชาวจีนที่ย้ายเข้ามาทำงาน ก่อร่างสร้างตัวในเยาวราชนั้นมีความขยัน อุตสาหะ ซึ่งเป็นคุณลักษณะเด่นของชาวจีน ดังเห็นได้จากวาทกรรม “เสื่อผืนหมอนใบ” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความหมายเรื่องความอุตสาหะวิริยะอดทนของบรรพชนชาวจีน หรือคำกล่าวของผู้จัดสร้างศูนย์ประวัติศาสตร์ที่ระบุลักษณะอันเป็น DNA ของชาวจีนว่า

“Strong Message ที่เรานำเสนอก็คือ DNA แบบคนจีน คือ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน และรู้จักใช้โอกาส เมื่อเมล็ดพันธุ์ที่ดีแบบนี้มาตกต้องบนแผ่นดินไทยที่อุดมสมบูรณ์ บวกกับการให้โอกาสของสังคมไทย และพระมหากษัตริย์จึงสามารถเติบโตแผ่กิ่งก้านสาขาในย่านที่เขาอยู่มาได้จนถึงทุกวันนี้” (ย้อนอดีตย่านมังกร,มปป)

ลักษณะเด่นในเรื่องความขยัน อดทน และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในเยาวราชนี้ ส่งผลให้การค้าในย่านชุมชนนั้นมีการพึ่งพาอาศัย ซึ่งสร้างความผูกพันของคนในชุมชนขึ้น

ภาพที่ 4

ภาพถ่ายเก่าแสดงการหาบของขายในย่านเยาวราช
ที่มา : พิพิธภัณฑวัดไตรมิตร ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช
เข้าถึงเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2562, ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

การอยู่อาศัยทำมาหากินของชาวจีนในย่านเยาวราชนั้นเป็นลักษณะของการรวมกลุ่มแบบพี่น้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือข่าย “กวนซี” เป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของจีนที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิขงจื้อ มีคำกล่าวไว้ว่า “มนุษย์ได้ฟ้าทุกคนล้วนเป็นพี่น้องกัน” โดย นิยพวรรณ วรรณศิริ(วรรณศิริ., 2540) กล่าวถึงลักษณะทางสังคมในรูปแบบนี้ไว้ว่า เป็นลักษณะความสัมพันธ์ระบบครอบครัวและเครือญาติ เริ่มจากตัวเองก่อน มนุษย์จะมีความรักหรือให้ความสำคัญกับตนเองมากที่สุดแล้วก็มีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ขยายออกไปจากความรักและชอบพอกัน ชาวจีนมีความคิดว่าความรู้สึกแบบเป็นพี่เป็นน้องกัน จะทำให้การทำงานราบรื่น การค้าขายก็จะเป็นเหมือนการร่วมประสานแบ่งผลประโยชน์กันในครอบครัว พวกพ้อง แนวคิดการมีความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวนี้ส่งผลให้ชาวจีนอพยพมีความรักใคร่ ช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกัน เห็นได้จากการทำการค้าเจ้าของร้านที่เป็นเจ้าเก่าจะแบ่งปันพื้นที่หน้าร้านให้กับคนที่มีความฐานะด้อยกว่าเพื่อให้มีพื้นที่ค้าขาย ทำมาหากิน

การรวมกลุ่มกันทางสังคมของชาวจีนอพยพในเยาวราชนั้นเป็นไปแบบลักษณะเครือญาติ เมื่อชาวจีนที่ย้ายเข้ามาในประเทศไทย ต่างพ่อ ต่างแม่ ต่างแหล่งมา ก็มักจะนับเอาแซ่ (นามสกุล) ที่บ่งบอกถึงเครือญาติ หรือถิ่นที่อาศัยเดิมจากประเทศจีนในการรวมกลุ่มเครือญาติใหม่ขึ้นในประเทศไทย หรือก็จะนับเอาความเคารพนับถือที่มีต่อกัน ความอาวุโสในการร่วมกันเป็นพี่น้อง สร้างระบบเครือ

ญาติขึ้นใหม่ในลักษณะครอบครัวจำลอง โดยจะเรียกผู้อาวุโสสูงสุดว่าพี่ใหญ่ (ตัวเฮีย) เพื่อช่วยเหลือดูแลปกครองเป็นที่พึ่งซึ่งกันและกันเกิดเป็นสมาคมต่างๆขึ้นเพื่อต่อรอง รักษาผลประโยชน์ของชาวจีนกับอำนาจของรัฐ กลุ่มสมาคมเหล่านี้ถูกเรียกว่า “อั้งยี่” เกิดภาวะการเกาะเกี่ยวทางสังคม (social cohesion) ในรูปแบบการปกครองตัวเอง คือ มีผู้นำที่สามารถต่อรองเจรจากราคากับรัฐ และกลุ่มทุนต่างๆ ให้ที่พักพิง สร้างงาน เป็นลำดับชั้นทางสังคมจากลูกน้องไปสู่พี่ใหญ่หรือในทางการค้าจากแรงงาน เล้าแก่ไปยังระดับเจ้าสัว

ความเจริญรุ่งเรืองเรื่องการค้าของเยาวราช ดึงดูดผู้คนให้หลั่งไหลเข้ามาจับจ่ายใช้สอยและทำการค้า ชุมชนในช่วงดังกล่าวนี้มี โรงภาพยนตร์ สถานบันเทิง โรงน้ำชา โรงหมอนวด เป็นที่สำหรับคนรวยหรือผู้มีตำแหน่ง หน้าตาทางสังคมไปเที่ยว พบปะสังสรรค์ เสรจจากการค้า ในขณะที่พื้นที่อื่นๆ ในเยาวราชเป็นคูหาร้านค้า แผงลอย หาบเร่ริมทาง เป็นที่ซึ่งแรงงาน ผู้มีรายได้น้อยประกอบอาชีพและอยู่อาศัย สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของลำดับชั้นทางสังคมในแง่ของฐานะของคนในเยาวราชเยาวราชที่มีตั้งแต่ผู้ขายแรงงาน ไปถึงระดับเจ้าสัว อาศัยในพื้นที่ชุมชนเดียวกัน การรวมกลุ่มเกื้อกูลกันแบบญาติพี่น้องสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนชาวจีนที่มีระบบการดูแล ปกครองซึ่งกันและกันจากครอบครัวขนาดเล็กที่ช่วยเหลือเรื่องที่พัก อาหาร อาชีพ ไปถึงกลุ่มสมาคมขนาดใหญ่ที่สร้างระบบการค้า และดูแลผลประโยชน์ของพวกเขา โดยมีเรื่องปากท้อง ความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนชีวิตที่จะทำให้ชีวิตนั้นมั่นคง มั่งคั่ง

กิจกรรมการค้าในย่านเยาวราชนั้นจะพบว่ามีกลุ่มผู้ค้าที่สำคัญ 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มของเล้าแก่เจ้าของกิจการ เช่น ร้านทอง ร้านผ้า ร้านอาหารแห่ง ยาจีน ภัตตาคาร อุปกรณ์ก่อสร้าง มีตึกแถวหรือเช่าตึกแถวเป็นของตนเอง เป็นกลุ่มคนจีนอพยพที่ทำมาหากินมาชักระยะเมื่อมีทุนจึงเปิดกิจการเป็นของครอบครัว 2. กลุ่มผู้ค้ารายย่อย เช่น ร้านรถเข็นแผงลอยขายอาหาร ร้านเร่ขายสินค้าจิปาถะ เป็นกลุ่มคนจีนหรือคนต่างจังหวัดที่เริ่มเก็บเล็กผสมน้อยจากการเป็นแรงงานรับจ้างเปิดร้านรถเข็นค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ผู้ค้าทั้งสองกลุ่มนี้มีการพึ่งพาอาศัยพื้นที่ในการทำมาหากิน ตามปรัชญา “กวนซี” ของขงจื้อที่ว่าด้วยเรื่องความเป็นพวกพ้อง นับถือกันเป็นที่เป็นที่นอ และความสัมพันธ์อันแนบแน่นของคนในชุมชน จะพบได้ว่าเจ้าของกิจการที่ค้าขายในพื้นที่อาคาร จะแบ่งปันพื้นที่ด้านหน้าอาคารให้รถเข็นแผงลอยได้ตั้งแผงค้าขาย เช่น ในกรณีของเจ้เฉียว เจ้าของร้านข้าวแกงเจ๊กปุย ที่ตั้งแผงค้าอยู่หน้าอาคารของร้าน เอี้ยะเซ่ง กงซี ของเฮียปรีชา เดชะวัฒนไพศาล ซึ่งเจ้เฉียวมักจะนำข้าวแกงไปให้เฮียปรีชาทุกเช้า ถือเป็นน้ำใจที่แบ่งปันที่ทางในการทำมาหากิน การช่วยเหลือเกื้อกูล ในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นจุดเด่นที่การค้าในย่านเยาวราชนั้นเป็นปึกแผ่น และเจริญรุ่งเรือง

ชุมชนของชาวจีนในย่านการค้าเยาวราชนอกจากผู้คนมีความสัมพันธ์ในลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางการค้าในแบบเครือญาติแล้วนั้น กิจกรรมทางศาสนา เช่น การไหว้เจ้า ที่ชาวจีนจะไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษที่แสดงถึงความกตัญญู คนในชุมชนจะช่วยเหลือกันดำเนินการประกอบพิธีกรรมในศาลเจ้า และแบ่งปันของไหว้ซึ่งกันและกัน ทำให้ความสัมพันธ์ของครอบครัวและคนในชุมชนนั้นแน่นแฟ้น ส่งผลต่อการทำมาหากิน และการดำเนินชีวิต จากบทสัมภาษณ์ของผู้ที่เคยอยู่อาศัยในชุมชนเลื่อนฤทธิ์ได้เล่าว่า “สมัยก่อนจะทำกับข้าวเป็นหม้อใหญ่ๆแล้วก็นั่งทานกันหน้าบ้าน ใครผ่านไปผ่านมาก็จะชวนทาน ส่วนใหญ่ก็เป็นคนในชุมชนซึ่งรู้จักกันอยู่แล้ว เด็กๆ ก็จะวิ่งเล่นเข้าออกต่างบ้านซึ่งเป็นห้องแถว” เมื่อพิจารณาจากคำบอกเล่านี้ก็ทำให้พบว่าผู้คนที่เติบโตมาในชุมชนที่เป็นคนจีนรุ่นลูกนั้นมีความผูกพันกันตั้งแต่เด็ก เมื่อโตมาแล้วสืบทอดกิจการของครอบครัวก็จะมี ความผูกพันแบบเพื่อน หรือพี่น้องกับเจ้าของกิจการอื่นๆ ความสัมพันธ์ของคนในเยาวราชในแง่ดังกล่าวนี้ทำให้วิถีชีวิต และวิถีการค้ามีการผสมกลมกลืนระหว่างธุรกิจการค้ากับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มีคติในการดำเนินชีวิตที่มองว่าทุกคนเปรียบเสมือนพี่น้อง

เยาวราชเป็นย่านการค้าที่มีความหลากหลายของกิจกรรมที่เกิดจากห้างร้านต่างๆ สถานบันเทิง และที่พักอาศัย เกิดการจ้างงานและสร้างการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในชุมชน กิจกรรมที่หลากหลายเป็นที่ดึงดูดลูกค้าหรือผู้มาเยือนและเป็นจุดหมายสำคัญในการจับจ่ายใช้สอย พบปะสังสรรค์ โดยเฉพาะคนจีนที่ออกไปอาศัยในย่านอื่นๆ กิจกรรมเล็กๆ ร้านค้าข้างทางที่ได้รับการเอื้อเฟื้อที่ทางในการทำมาหากินค่อยๆ ชยับขยายเติบโตตามการพัฒนาของผู้คนที่เข้ามาอาศัย จับจ่ายสินค้าในย่าน วิถีชีวิตที่ยึดอาชีพการค้าเป็นหลักทั้งรายใหญ่ รายเล็ก เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในการสร้างชีวิตชีวาให้ย่านการค้าแห่งนี้คึกคัก มีความเป็นกันเอง โดยจะพบว่ากิจกรรมทางการค้า การดำเนินชีวิต ประเพณี ล้วนเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันหรือต่อเนื่องกันเป็นวัฏจักร ความหลากหลายของกิจกรรมทางสังคม (social activities) จากการค้าและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ที่เกิดในที่แห่งนี้ส่งผลใช้ชีวิตในเยาวราชนั้นเป็นพลวัตที่ขับเคลื่อนย่านการค้าจนกลายเป็นวิถีชุมชน

จากข้อสรุปดังกล่าวนี้ วิถีการค้าที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราชนั้น เป็นผลมาจากปัจจัย 3 ประการ คือ 1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งชุมชนที่อยู่ใกล้กับท่าหน้าราชวงศ์ เป็นที่ขนถ่ายสินค้าและท่าเรือในการรับขาเงินอพยพ มีถนนเยาวราชตัดผ่านกลางและขนานข้างด้วยถนนเจริญกรุงทางทิศเหนือ ถนนทรงวาดทางทิศใต้ ทำให้ผู้คนสัญจรผ่านไปมาได้สะดวก ปัจจัยในทำเลที่ตั้งนี้ส่งผลให้เยาวราชเป็นย่านการค้าที่มีสินค้าและแรงงานอพยพหลั่งไหลเข้ามาอย่างต่อเนื่องประกอบกับเส้นทางที่สามารถสัญจรผ่านได้อย่างสะดวก ซึ่งทำให้ย่านการค้ามีการไหลเวียนของผู้คนที่ทำงาน จับจ่ายใช้สอยสร้าง

ความศรัทธา มีชีวิตชีวาให้กับชุมชน 2. ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือข่ายที่รวมกลุ่มกันแบบพี่น้อง “กวนซี” ที่ทำให้คนในชุมชนมีการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ส่งผลให้รูปแบบการค้าในเยาวราชนั้นเกิดการพึ่งพาอาศัย เช่น การที่เจ้าของกิจการแบ่งปันพื้นที่หน้าร้านให้ร้านแผงลอยได้มีที่จำหน่ายสินค้า 3. ประเพณีจีน เช่น การไหว้เจ้า ซึ่งคนในชุมชนต้องให้ศาลเจ้าร่วมกันประกอบกิจกรรมทางศาสนา และมีการแบ่งปัน แจกจ่ายของไหว้ให้แก่กัน สร้างความสัมพันธ์อันดีในกลุ่มชุมชนและรวมไปถึงคนไทยที่อยู่ในย่านแห่งนี้ ผู้วิจัยพบว่าพื้นที่การอยู่อาศัยและอุปนิสัยของคนจีนเรื่อง ความขยัน กตัญญูรู้คุณ และเกื้อหนุนซึ่งกันและกันนี้ สร้างรูปแบบของชุมชนการค้าให้มีความยั่งยืน เจริญรุ่ง และปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.3 อัตลักษณ์ของถิ่นที่อยู่ในย่านการค้าเยาวราช

เยาวราช หรือ ไชน่าทาวน์เมืองไทย เป็นชุมชนย่านการค้า (commercial district) ที่มีประวัติศาสตร์ ยาวนานควบคู่กับการพัฒนาเมืองของกรุงเทพมหานคร เริ่มก่อตั้งชุมชนอยู่อาศัยช่วงรัชการที่ 4 ขยับขยายเจริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับ การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เป็นชุมชนการค้าที่สำคัญเกิดขึ้นจากการตัดถนนเยาวราชในช่วงรัชการที่ 5 เพื่อพัฒนาเมืองให้เป็นสมัยใหม่ ด้วยแนวคิด (modernization) เยาวราชมีผู้คนหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ร่วมกันทั้ง จีน อินเดีย ไทย มอญ ส่วนใหญ่นั้นเป็นจีนแต่จับกับจีนแคะ (ฮากกา) ทั้งที่ย้ายมาอยู่ก่อนจากก๊กฝิ่นฝงธนบุรี และผู้อพยพที่เข้ามาใหม่โดยมากับเรือสำเภาขึ้นที่ท่าหน้าราชวงศ์ อาศัย ทำมาหากินในชุมชนแห่งนี้อย่างยาวนานและค่อยๆ กลายเป็นไทย จากนโยบายปลูกจิตสำนึก “ความเป็นไทย” ต่อคนจีน เช่น แนวพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2450 มีพระราชดำรัสว่า “เราถือว่าพวกจีนนั้นเหมือนไม่เป็นคนต่างประเทศแต่หากว่าจะเป็นพลเมืองเราส่วนหนึ่ง” (ขจิตภัย บุรุษพัฒน์ อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2549: 143-144) อย่างไรก็ตามถึงชาวจีนจะค่อยๆ กลายเป็นไทยแต่ก็ยังคงวัฒนธรรม ความเชื่อ และแนวปฏิบัติทางศาสนาแบบจีนไว้

ชุมชนชาวจีนในเยาวราชยังคงรักษารูปแบบวัฒนธรรมความเป็นจีน แต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบไปบ้างตามลักษณะสังคม สิ่งแวดล้อมของการอยู่อาศัย วัฒนธรรมความเป็นจีนเหล่านี้ยังคงพบได้จากได้จากเทศกาล ตรุษจีน ไหว้เจ้า ไหว้พระจันทร์ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อแบบจีน เรื่อง การแสดงความกตัญญูต่อบรรพชน ที่เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตสืบต่อกันมา อัตลักษณ์ความเป็นจีนในสังคมไทยสามารถพบเห็นในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นวิถีชีวิต รูปแบบทางวัฒนธรรม(พงศาพิชญ์, 2529) กล่าวได้ว่า ปัจจุบันลูกหลานจีนเป็นที่ยอมรับในสังคมไทยและเรียกตัวเองว่า “คนไทยเชื้อสายจีน”

เพราะมีสัญชาติไทยจึงเป็นคนไทย แต่อยากจะอ้างความเป็นชาติพันธุ์จีน คำว่า “คนไทยเชื้อสายจีน” จึงแสดงความเป็นทวีลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่มองว่าตัวเองเป็นคนไทย แต่ก็ชี้ให้เห็นรากเหง้าว่าเป็นชาติพันธุ์จีน ลักษณะของสิ่งที่เรียกว่าลูกผสม (hybrid) นี้ ไม่เพียงแต่มองได้จากภาพลักษณ์ของชาติพันธุ์เท่านั้น แต่ยังแสดงออกทางสำเนียง (accent) การแต่งกาย (costume) รวมไปถึงรูปแบบการค้า (trade) ที่ได้ลูกผสมผสานกับลักษณะสังคมไทย จนเป็นสิ่งเด่นชัดของผู้คนย่านเยาวราช

การค้าแบบคนจีนเป็นหนึ่งในลักษณะเด่นที่สำคัญของตัวตน “ความเป็นจีน” คนจีนนั้นมีความชำนาญในเรื่องการค้าที่โชกหลุยท์แบบ “กาเก๋นั้ง” หมายถึง คนคุ่นเคย คนกันเอง ราชบัณฑิตยสภา ให้นิยามว่า “ไม่ใช่คนอื่นไกล มีอะไรก็ช่วยกันได้” เห็นได้จากปฏิสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวจีนที่มีกับลูกค้า การต่อรอง ลดราคา การแถม หรือพิเศษเกิดจากราคาเป็นตัวเลขกลมๆ เป็นสิ่งที่ทำให้การค้าแบบคนจีนนั้นมัดใจลูกค้า และสร้างความรู้สึกที่เป็นกันเอง ประเทศไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม (sub culture) ที่เอื้อต่อการผสมผสานทางวัฒนธรรม จึงทำให้คนไทยนั้นยอมรับความเป็นจีนจากการเกื้อกูลทางการค้าและการแบ่งปันในเรื่องอื่นๆ ในทางกลับกันชาวจีนนั้นก็ปรับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ให้เข้ากับบริบทในสังคมไทย สิ่งที่เห็นได้อย่างเด่นชัดอย่างหนึ่งคือ คือ การแสดงตัวตนผ่านป้ายการค้า โดยจะมีทั้งอักษรไทย-จีน แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของคนจีนให้เข้ากับสังคมไทยสร้างความรู้สึกเป็นส่วนร่วมกันทางสังคม แต่ยังคงเอกลักษณ์ของตนไว้

วิถีการค้า เป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ (identity) ของวัฒนธรรมการค้าในชีวิตในเยาวราช โชติกา ศรีประเสริฐ (2554) ได้อธิบายไว้ว่า คือ คุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะบุคคล สังคม ชุมชนหรือประเทศนั้นๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ซึ่งมีลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่นๆ มีการเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อมองในแง่นี้ วิถีการค้าในเยาวราช เกิดจากผลของการผสมผสานวิถีชีวิตแบบจีนให้เข้ากับสังคม พบว่ามีอัตลักษณ์เชิงวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible culture) เช่น สำเนียงการพูดไทยของคนจีน อธิษฐานความเป็นกันเองกับลูกค้า การรวมกลุ่มทำการค้าของคนครอบครัว สิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากคำสอน ปรัชญาของคนจีนเมื่อทำการค้าก็จะยึดหลักนี้มาปฏิบัติให้เข้ากับนิสัยใจคอแบบคนไทย วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible culture) เช่น สถาปัตยกรรมที่มีการตกแต่งแบบจีนด้วยโคมไฟ การออกแบบตัวอักษรไทย-จีน และสีในป้ายการค้าที่บ่งบอกความเป็นตัวตนแบบจีนขึ้นมา

ชีวิตในเยาวราช เกิดจากความหลากหลายทางเชื้อชาติ และอาชีพ ของผู้คนที่อาศัยทำมาหากินในชุมชนเดียวกัน ใช้ความชำนาญ ลักษณะเด่นในการประกอบอาชีพทำมาหากิน ชาวจีนแต่จีวมีความโดดเด่นด้านการทำธุรกิจ เช่น ห้างทอง คำข้าว โรงสี โรงเลื่อย ชาวจีนแคะ (ฮากกา) มีความ

ชำนาญเรื่องงานฝีมือการทำเครื่องหวาย เครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องหนังต่างๆ เช่น กระเป๋า รองเท้า ชาวอินเดียนมีความถนัดเรื่องการค้าผ้า อัญมณี ความแตกต่างที่หลากหลายนี้ทำให้เห็นถึงความเป็น พหุลักษณะ หรือ การดำรงอยู่ถึงความแตกต่าง ความมีหลายอย่าง ความไม่คล้ายคลึงของอาชีพในเยาวราช ดังที่ ศรีศักร วัลลิโกดม (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย,2556:คำนิยาม)(วัลลิโกดม., 2551) “สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมจีนในสยามก็คือตลาดที่รวมของสินค้านานาชนิดเพื่อการแลกเปลี่ยนภายในและภายนอก” เห็นได้จากร้านค้าในชุมชนที่มีทั้งร้านทอง อัญมณี สมุนไพรจีน ในซอยเป็นรายขายของส่ง สินค้าจิปาถะ เครื่องเงิน ลึกเข้าไปในชุมชนเป็นโกดัง โรงสี ทำให้เห็นถึงความหลากหลายของประเภทการค้าในชุมชน

ภาพที่ 5

ภาพขบวนเชิดสิงโตในเทศกาลถือศีลกินเจ เยาวราช 2562

ที่มา : MTHAI , เทศกาลกินเจ 2562, เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2562 ,

เข้าถึงจาก <https://travel.mthai.com/blog/219275.html>

การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีจีนที่แสดงออกผ่านทางเทศกาลสำคัญ เช่น ตรุษจีน ไหว้พระจันทร์ บ่งบอกถึงการเป็นคนจีนที่ยึดขนบธรรมเนียม ประเพณีจากบรรพบุรุษ เทศกาลเหล่านี้ ถือเป็นสิ่งสำคัญของคนในชุมชนเยาวราช การตกแต่งอาคาร ถนน ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้สร้างสีสันเอกลักษณ์ ให้กับชุมชนอย่างเด่นชัด สร้างภาพจำของการเป็นชุมชนคนจีนแก่ผู้พบเห็น รูปแบบอาหาร ประเภทสินค้าที่ เช่น อาหารเหลาในภัตตาคาร ยาสมุนไพรจีน ถือเป็นของขึ้นชื่อของผู้คนต่างแคว เวียนมาซื้อหา การรักษาเอกลักษณ์ของประเพณี อาหาร นี้แสดงให้เห็นมิติที่หลากหลายของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ซ่อนอยู่ในวิถีชุมชน ทำให้เห็นถึงความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณีนี้ในแบบจีน

ชุมชนที่คึกคักไปด้วยความหลากหลายของกิจกรรมทางการค้า ที่มีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาจับจ่าย ตลอดวัน อธิบายการเป็นกันเอง เทศกาลและประเพณีจีนที่จัดอย่างต่อเนื่อง สร้างภาพลักษณ์ของ ชุมชนชาวจีนที่มีพื้นที่พลวัต (dynamic of space) ที่สะท้อนถึงภาวะการเปลี่ยนแปลงกิจกรรม ภายในพื้นที่ ทั้งในเชิงกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขสำคัญ คือ คน (people) และเวลา (time) ในกิจกรรมทางสังคม (social activities) บนพื้นที่เยาวราช สร้างความทรงจำร่วม (collective memory) ต่อผู้คนที่มาต่อชุมชนแห่งนี้

ภาพที่ 6 ภาพภูมิทัศน์เยาวราช ที่มา : MTHAI, 2562, เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2562
เข้าถึงจาก <https://travel.mthai.com/blog/219275.html>

ภูมิทัศน์เมืองที่รายล้อมไปด้วยตึกแถวที่ประดับไปด้วยป้ายการค้าไทย-จีน บรรยากาศ แวดล้อมที่คึกคัก และมีความหลากหลายของกิจการร้านค้า คือเอกลักษณ์เฉพาะตน (characteristic) ของเยาวราช บรรยากาศแวดล้อมที่มากด้วยผู้คนตลอดสองฝั่งถนนและตรอกซอย ที่แฝงไว้ด้วยอรรถาธิบายการเป็นกันเองของพ่อค้า แม่ค้า เป็นสัมผัสรับรู้ต่อถิ่นที่ (sense of place) อันเฉพาะของเยาวราช ภาพบรรยากาศของชุมชนดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่แสดงอัตลักษณ์ บ่งบอกตัวตนของเยาวราช

จากข้อสรุปดังกล่าวนี้ตัวตนและอัตลักษณ์ของเยาวราช เป็นสิ่งที่ค่อยเกิดขึ้นจากการปรับตัว ให้เข้ากับสังคมไทยของชาวจีนที่อพยพ ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน ที่ยังคงยึดถือปรัชญา คติ ความเชื่อทางศาสนา ประเพณี เป็นวิถีปฏิบัติสืบต่อกันมา ผู้วิจัยพบว่า วิถีความเป็นเยาวราชนี้ ประกอบไปด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ 1. การกลายเป็นคนไทยที่ยังคงความเป็นจีน เป็นผลมาจากปรับเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิต วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับสังคมไทยโดยที่ยังยึดถือค่านิยม ประเพณีของ

บรรพบุรุษ 2. การรวมกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกันในชุมชน เป็นผลมาจากเป็นคนอพยพที่จำเป็นต้องสร้างครอบครัวเพื่อช่วยเหลือ พี่งพา สร้างความรู้สึกเป็นพี่ เป็นน้องในกลุ่มคนจีน 3. ความสามารถทางการค้าจากอาชีพที่หลากหลาย เป็นผลมาจากการอยู่ร่วมกันของชาวจีนแต้จิ๋ว จีนแคะ (ฮากกา) อินเดียบางส่วน ปัจจัยข้างต้นเหล่านี้ได้หลอมรวมสร้างตัวตนที่มีเอกลักษณ์ของเยาวราช

สรุปการศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary research)

วิถีชีวิต วิถีชุมชน หรือวัฒนธรรมการอยู่อาศัยที่พบเห็นได้ในแต่ละถิ่นที่นั้น เป็นผลมาจากที่ตั้ง และลักษณะของภูมิประเทศ การพัฒนาโครงสร้างเมือง การอพยพย้ายถิ่นฐานของผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัย องค์ประกอบที่สำคัญเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้คนปรับ หรือสร้างรูปแบบการดำเนินชีวิตให้เข้ากับถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งจะพบเห็นได้จากลักษณะบ้านเรือน อาชีพ วัฒนธรรม และกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในถิ่นที่นั้นๆ จากการค้นพบปัจจัยที่สำคัญดังกล่าวนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า วิถีชีวิตริมทางในสังคมไทยที่เราพบเห็น และเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยในปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การสร้างเมืองที่ผสมผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัย โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของเมืองอยู่ตลอดเวลา

2. การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษา รวบรวมงานวิจัย ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ สร้างประเด็นในโครงการวิจัยและสร้างสรรค์ หัวข้อ วิถีชีวิตริมทางแบบไทยร่วมสมัย กรณีศึกษา การค้าข้างทางในเยาวราช ที่ศึกษาเรื่องสำนึกในถิ่นที่อันเกิดจากย่านการค้าที่มีพื้นที่ทางสังคม วัฒนธรรมเป็นพลวัต โดยมีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 3 หัวข้อดังนี้

2.1 พื้นที่ทางสังคม

“เยาวราช” เป็นย่านการค้าประวัติศาสตร์ (commercial district) ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้อยู่อาศัยและมีประวัติศาสตร์ชุมชนอันยาวนาน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานของเมือง (infrastructure) ด้วยการสร้างถนน และตึกแถวขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 5 เพื่อปฏิรูปประเทศด้วยแนวคิดการทำให้เป็นสมัยใหม่ (modernization) ปรับเปลี่ยนพื้นที่อยู่อาศัยจากพื้นที่ริมน้ำ มาเป็นพื้นที่ในชุมชนเมือง ส่งผลให้การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) เช่น การค้า การประกอบกิจกรรมทางศาสนา นั้นปรับเปลี่ยนมาใช้พื้นที่ในชุมชนเมืองสมัยใหม่ ถนน จึงเป็นปัจจัยที่

สำคัญในการก่อรูปร่างของชุมชนเยาวราช และวัฒนธรรมการอยู่อาศัย ผู้วิจัยพบว่ามีความคิดที่สำคัญในการสร้างพื้นที่ทางสังคมของเยาวราชประกอบไปด้วย

แนวคิดเรื่องชุมชน

เยาวราชเป็นย่านชุมชนการค้าไทย-จีน ที่มีชาวจีนแต้จิ๋ว จีนแคะ (ฮากกา) อินเดีย และไทยอาศัยทำการค้าอยู่ในชุมชนเดียวกัน พื้นที่ทางการค้า พื้นที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาเป็นพื้นที่สาธารณะ (public space) ที่ใช้ร่วมกันระหว่างชุมชน ผู้อาศัยกลุ่มใหญ่ที่เป็นชาวจีนยังคงรักษาวัฒนธรรม ประเพณีจากแผ่นดินแม่ (สาธารณรัฐประชาชนจีน) และยึดถือคำสอน ปรัชญาจากบรรพบุรุษเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติของครอบครัว ดังจะเห็นได้จาก การไหว้เจ้า เทศกาลตรุษจีน ส่งผลให้ชุมชนเยาวราชนั้นมีวิถีทางวัฒนธรรมแบบจีน คลาฟ สโตน และโยคส์ (Karp, stone and Yoels. 1991:83 อ้างอิงจากเดือนเต็มบุญคง 2548:10)(ไพฑูย์วัฒน์.) ให้ความหมายของชุมชน ไว้ว่าเป็นการกำหนดขึ้นโดยเครือข่ายของปฏิสังสรรค์ที่เชื่อมโยงลักษณะของความสัมพันธ์โดยพิจารณาจากความสนใจ วิธีคิด และการจัดกิจกรรมของคนในสังคมโดยไม่คำนึงถึงขอบเขตของพื้นที่ ชาวจีนเป็นชนชาติที่ให้ความสำคัญกับการเป็นครอบครัว เครือญาติ วงศ์ตระกูล และคติความเชื่อความเป็นพี่น้อง นื่อง ตามปรัชญา กัวนซี ทำให้เกิดสายสัมพันธ์แบบพวกพ้อง เกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชน

ภาพที่ 7

การไหว้เจ้าในเทศกาลและวันสำคัญทางศาสนา ที่วัดมังกรกมลาวาส หรือวัดเล่งเน่ยยี่
ที่มา : Mthai, สถานที่ไหว้เจ้า , เข้าถึงเมื่อ 22 กรกฎาคม 2563
เข้าถึงจาก <https://travel.mthai.com/blog/169828.html>

แนวคิดของ วาร์เร็น และลอนนีย์ส์ (Warren and Lyon, 1988:7316) อธิบายไว้ว่า ชุมชนเป็นสังคมขนาดเล็ก เช่น เมืองเล็กๆ หรือหมู่บ้าน ที่สมาชิกย่อมมีความเห็นอกเห็นใจที่ลึกซึ้ง เพราะอาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้ามาเป็นกลุ่ม และทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้านหรือชุมชนอื่นๆ เช่น วัฒนธรรม เชื้อชาติ หรือศาสนาอย่างเดียวกัน เมื่อมองในแง่นี้ ชุมชน คือพื้นที่ทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันทางเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี ที่เหมือนหรือถูกปรับให้เข้ากันโดยรับรู้ได้ทั่วไป มีความสัมพันธ์กันในเชิงโครงสร้างของที่ตั้ง ความเชื่อ ประเพณี อาชีพ จากแนวคิดของวาร์เร็น และลอนนีย์ส์ ทำให้ผู้วิจัยพบว่า เยาวราชมีปัจจัยที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมกลุ่มเข้ากันเป็นกลุ่มชุมชนอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ 1. เชื้อชาติจีน ถึงแม้เยาวราชจะมีชาวจีนหลายกลุ่มที่อพยพมาอาศัยร่วมกันแต่ได้สร้างการเป็นพวกพ้องเพื่อรวมกลุ่มทางสังคมให้สามารถอยู่รอด ดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 2. ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี ชาวจีนนั้นยึดถือปรัชญาในการนับถือกันเป็นพี่น้อง กตัญญูต่อบรรพชน และพิธีกรรมทางศาสนาที่เคยปฏิบัติจากแผ่นดินแม่ เมื่อย้ายมาอยู่ไทยก็ยังยึดถือแนวปฏิบัติดังกล่าวไว้ 3. การเกี่ยวพันทางด้านอาชีพ ชาวจีนที่ย้ายมาอยู่ก่อนเมื่อตั้งตัวได้ก็เปิดกิจการทำการค้า คนรุ่นหลังที่เข้าก็จะไปช่วยกิจการต่างๆ จากการขายแรงงาน เมื่อตั้งตัวได้ก็จะทำการค้าเล็กๆ แล้วค่อยขยับขยาย ทำให้เยาวราชเป็นชุมชนทางการค้าที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องจากการอพยพเข้ามาของชาวจีน

เยาวราชจึงเป็นชุมชนที่เกิดจากผู้อพยพที่มีเชื้อชาติเดียวกัน เข้ามารวมกลุ่มกันอยู่อาศัยและทำมาหากินสร้างเนื้อสร้างตัวเพื่อหลีกเลี่ยงชีวิตอันลำบากจากประเทศจีน การคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีเป็นสิ่งที่หลอมรวมชาวจีนอพยพให้มีความผูกพัน เป็นพี่น้อง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างชุมชนของคนต่างถิ่นในประเทศไทย และเป็นการบ่งบอกตัวตนของความเป็นจีนในสังคมไทยได้อย่างเด่นชัด

แนวคิดเรื่องพื้นที่

เยาวราชราช คือ ชุมชนการค้าที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ และอาชีพของผู้อยู่อาศัย เป็นพื้นที่ทางสังคมที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าไว้ด้วยกันจากกิจกรรมทางการค้า วัฒนธรรมและประเพณีจีน ชุมชนเยาวราชมีลักษณะทางกายภาพเป็นตึกแถวปลูกต่อเนื่องกันตามแนวถนน ตรอก ซอย เป็นกลุ่มอาคารพาณิชย์ที่หนาแน่นสลัดกับศาลเจ้า วัด ผู้คนใช้พื้นที่ว่างระหว่างอาคาร ริมนถนน และลานโล่งในศาลเจ้าเป็นที่พบปะสังสรรค์ ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี เช่น ไหว้เจ้า ตรุษจีน มีความสำคัญในทางเศรษฐกิจที่เป็นจุดพัก จำหน่าย และกระจายสินค้าไปยังที่ต่างๆ ของ

กรุงเทพมหานคร มีความหลากหลายของมิติทางสังคม ที่เกิดจากการเป็นพื้นที่การค้า พื้นที่พักอาศัย พื้นที่จัดเทศกาล ประเพณี ส่งผลให้ชุมชนมีพื้นที่อันเป็นพลวัต (dynamic of space) จากเหตุผลดังกล่าวเขาวราชได้ผลิตสร้างพื้นที่ของวัฒนธรรมการใช้ชีวิตในพื้นที่ชุมชนเมือง หนังสือ The Production of Space ของ อองรี เลอเฟบ (Henry Lefevre) ที่ศึกษาเรื่องพื้นที่ (space) ได้ให้ความสำคัญในการมองพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ และสร้างให้เกิดความสัมพันธ์ของพื้นที่กับมิติทางวัฒนธรรม

ชุมชนการค้าที่มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณท่าเรือราชวงศ์ ซึ่งเป็นจุดขนถ่ายสินค้า มีถนนเขาวราชตัดผ่านกลางชุมชน ขนาบด้วยถนนเจริญกรุงทางทิศเหนือ และถนนวานิชทางทิศใต้ ทำให้ที่ตั้งชุมชนนั้นสามารถเชื่อมต่อทางน้ำ และทางบกเข้าไว้ด้วยกัน เป็นยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับการเป็นพื้นที่การค้าเนื่องจากสามารถส่งนอก และนำเข้าสินค้า รวมถึงผู้คนได้อย่างสะดวก พื้นที่การค้าในเขาวราชนั้นมีขนาดใหญ่กระจายตัวไปในทุกชุมชน มีกิจการร้านค้าขนาดเล็ก ใหญ่อยู่ มากมายเต็มพื้นที่ เกิดการจ้างงาน การผลิตสินค้า การจำหน่ายสินค้าที่สะท้อนให้เห็นถึงชุมชนที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร พื้นที่ทางสังคมของเขาวราชจึงเกิดจาก ลักษณะทางกายภาพของชุมชน อาชีพ ประเพณี ความเชื่อที่ผูกโยงผู้คนให้มีความเกี่ยวข้องกันในการ ดำเนินชีวิต มีผลประโยชน์ร่วมกันในเชิงเศรษฐกิจและรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของชุมชน และวัฒนธรรม ชุมชน ดังที่ อองรี เลอเฟบ (Henry Lefevre) ได้ให้นิยาม พื้นที่ (space) เป็นพื้นที่ทางสังคมในมิติ ของการสะท้อนสภาพทางสังคม และวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตของคนในสังคม พื้นที่ ทางสังคมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางธรรมชาติซึ่งได้แก่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ พลังการผลิต ทั้งความรู้ ความสามารถทางเทคโนโลยี และความสัมพันธ์ทางการผลิตภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ซึ่ง กำหนดโครงสร้างทางสังคม กิจกรรมทางการเมือง และการผลิตทางเศรษฐกิจ (อภิญา เพ็องฟูสกุล 2543,97)(เพ็องฟูสกุล., 2543)

ภาพที่ 8 บรรยากาศการนั่งทานอาหารข้างทางในเยาวราช
ที่มา : Matichon , วิถีชีวิต-วัฒนธรรม ชาวไทยเชื้อสายจีน
เข้าถึงเมื่อ 22 กรกฎาคม 2563
เข้าถึงจาก <https://www.matichonacademy.com/content/lifestyle>

พื้นที่ทางสังคมของเยาวราชจึงมีบทบาทมากกว่าการเป็นพื้นที่อยู่อาศัย และทำการค้าของชาวจีน แต่ยังเป็นพื้นที่ผลิตสร้างระบบเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมชุมชนที่ต่างออกไปจากชุมชนอื่นๆ ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากแนวคิดทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม ภายใต้านิยามใหม่ของคำว่า พื้นที่ทางสังคม และการผลิตสร้างพื้นที่ และเมือง (Space , Social Space , Production of Space and City) โดยแนวคิดกล่าวให้ความหมายว่าพื้นที่ทางสังคม คือ มิติของความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่ง ไม่สามารถเป็นอิสระจากกิจกรรม จากการใช้งาน จากความต้องการ และจากความเป็นไปเป็นอยู่ของสังคมได้ โดยมองในเชิงเศรษฐศาสตร์ว่าพื้นที่ทางสังคม คือ การผลิต ผลผลิต และแรงงาน ซึ่ง เลอเฟบ ได้ให้ทัศนะว่า การผลิต นั้นยังครอบคลุมไปถึงการผลิตความรู้ ภาษา และสัญลักษณ์ โดย เลอเฟบ มองสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นสิ่งที่ผลิตสร้างพื้นที่ (Production of Space) อย่างที่เป็นรูปธรรม

ผู้วิจัยพบว่าพื้นที่การค้าในเยาวราชนั้นเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่มีการผลิต จำหน่ายสินค้า และการจ้างแรงงาน สร้างบทบาทให้กับชุมชนในฐานะพื้นที่ผลิตสร้างระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับเมือง แต่หากมองตามทัศนะของ เลอเฟบ แล้วจะพบว่าเยาวราชมีมิติของพื้นที่ในการผลิต รูปแบบในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของการอยู่อาศัยในชุมชนเมือง ที่แสดงอัตลักษณ์ของความเป็นจีนผ่านภาษา วัฒนธรรม และปรัชญาในการค้า เยาวราชจึงเป็นชุมชนที่ผลิตสร้างพื้นที่ทางสังคม (production of social space) จากวัฒนธรรมความเป็นจีนในพื้นที่ชุมชนการค้า ที่สร้างการไหลเวียนทางเศรษฐกิจ

แนวคิดเรื่องการก่อรูปเมือง

การก่อรูปเมือง (urban forms) ของ เยาวราช เกิดจากการขยายเส้นทางคมนาคมทางถนน และปลูกที่พักอาศัยแบบอาคารพาณิชย์ไปทางทิศตะวันออกของเกาะรัตนโกสินทร์ ขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณท่าเรือราชวงศ์ เป็นที่อยู่อาศัยของชาวจีนอพยพ ที่เข้ามาทำมาหากิน เปิดกิจการร้านค้า พัฒนาความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับจนเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร การก่อรูปของชุมชนเมือง (Urban Forms) เป็นการรวมกลุ่มกันของกิจกรรมและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ในชุมชน ซึ่งมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น (พรเทพ, 2522)(อุดมทรัพย์., 2544) หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นการรวมกลุ่มขององค์ประกอบต่างๆ อันประกอบด้วย องค์ประกอบแวดล้อมทางธรรมชาติ และองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น การก่อรูปชุมชนเมืองของเยาวราชนั้นเกิดจากปัจจัยหลักสำคัญ 6 ประการ

1. ลักษณะภูมิประเทศ (Nature of the site) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างลักษณะชุมชน เยาวราชมีที่ตั้งชุมชนขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยา ถนนทรงวาด ถนนเยาวราชตัดผ่านกลางชุมชน และถนนเจริญกรุง ขอบเขตของชุมชนแบ่งโดยถนนทั้ง 3 เส้นถึงแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้ urban form ของเยาวราชนั้นเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ตั้งขนานไปตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยา

2. ลักษณะทางประชากร (People of Population) เป็นองค์ประกอบหลักทางสังคม การปกครอง การดำรงชีพ เยาวราชมีชาวจีนผู้อาศัยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการค้าใน สะท้อนให้เห็นได้จากวัฒนธรรมความเป็นจีน และรูปแบบการค้าที่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ นับถือกันเป็นพี่น้อง

3. ลักษณะของกิจกรรม (Human Activities) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ และเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน กิจกรรมการค้าเป็นสิ่งเชื่อมโยงชุมชนเยาวราชกับผู้คนภายนอก ให้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ ซื่อขายสินค้า แลกเปลี่ยนความคิด วัฒนธรรม ส่งผลให้รูปร่างเมืองเชื่อมต่อกันเป็นโครงข่ายของกิจกรรมทางการค้า

4. ระบบการขนส่งและคมนาคม (Movement System) เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการขยายตัวของการก่อรูปชุมชนเมือง ถนน ตรอก ซอย เชื่อมต่อชุมชนต่างๆ ในเยาวราชเข้าไว้ด้วยกัน สร้างการไหลเวียนของการสัญจรภายในพื้นที่ชุมชน

5. สัญลักษณ์ของชุมชน (Landmark and Physical Boundary) เป็นเครื่องชี้ลักษณะ เป็นหมุดหมายของเมืองให้กับผู้เข้ามาใช้เมือง และผู้เดินทาง อาคารพาณิชย์ ป้ายการค้า จึงเป็นลักษณะเด่นที่ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงชุมชนเยาวราช

6. บทบาทหน้าที่ของชุมชน (Function of City) เป็นเครื่องแสดงถึงการก่อรูปชุมชนเมืองของแต่ละชุมชน เขาวราชมีบทบาทหน้าที่เป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและชุมชนชาวจีนในกรุงเทพมหานคร

การก่อรูปร่างของเมืองจากปัจจัยทั้ง 6 ประการนี้เป็นผลให้พื้นที่ในเขาวราชมีบทบาทหน้าที่ตามลักษณะของกิจกรรมทางการค้า การจัดระบบของพื้นที่จึงเป็นไปตามลักษณะตามการขนถ่ายกระจายสินค้า จากท่าเรือราชวงศ์สู่ตลาดในชุมชนเขาวราช ผู้วิจัยพบว่ามืองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดระบบพื้นที่ของชุมชนอยู่ 2 ประการคือ

1. โครงสร้างคมนาคมของเมือง (infrastructure) ทางน้ำและทางบกที่ตัดผ่านชุมชนเขาวราชประกอบไปด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศใต้ ถนนเขาวราช ถนนเจริญกรุง ถนนทรงวาด พบว่าชุมชนนั้นถูกแบ่งสัดส่วนตามแนวถนนทั้ง 3 เส้น ขนานกับแนวแม่น้ำเจ้าพระยา ทางทิศใต้ของชุมชนนั้นเป็นที่ตั้งของท่าน้ำราชวงศ์ซึ่งเป็นจุดขนถ่ายสินค้าแล้วจึงลำเลียงไปพักที่โกดังบริเวณพื้นที่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับถนนทรงวาด ก่อนที่จะกระจายไปยังตลาดในชุมชนระหว่างถนนทรงวาดกับถนนเขาวราช และขึ้นไปทางทิศเหนือของชุมชนระหว่างถนนเขาวราชกับเจริญกรุง พื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นที่ตั้งของตลาด เช่น ตลาดเก่าเขาวราช ตลาดสำเพ็ง และชุมชนอยู่อาศัยที่เปิดกิจการร้านค้า ดังนั้นระบบของการใช้พื้นที่ในเขาวราชจึงเป็นไปตามลักษณะของการค้าและกระจายสินค้า

2. โครงข่ายถนน (road network) เขาวราชมีลักษณะการเชื่อมต่อของพื้นที่ในชุมชนแบบ block to block กล่าวคือ จากช่วงตึกอาคารหนึ่งไปสู่ช่วงตึกอาคารหนึ่ง เชื่อมการสัญจรด้วยถนนซอย และตรอก ผู้วิจัยพบว่าชุมชนเขาวราชมีถนน 3 สายหลักตัดผ่านชุมชน เจริญกรุง เขาวราช ทรงวาด ตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยาจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก มีซอย (ถนนขนาดเล็ก) เชื่อมถนนทั้ง 3 เส้นนี้ไว้ เช่น ซอยมังกร เชื่อมถนนเจริญกรุงกับถนนมังกร ซอยเขาวพานิช เชื่อมถนนเขาวราชกับถนนทรงวาด เป็นเส้นทางการสัญจรหลักที่ใช้เดินทาง ขนส่งสินค้าในชุมชน พื้นที่อาศัยที่อยู่ในขอบเขตของถนนกับซอย มีตรอก (ทางเดินขนาดเล็ก) เชื่อมต่อชุมชนต่างให้สามารถสัญจรถึง โครงข่ายถนนในเขาวราชนี้ส่งผลให้พื้นที่ในเขาวราชสามารถเชื่อมต่อถึงกันได้หมด

ภาพที่ 9

ภาพแสดงผังการตัดถนน และระบบพื้นที่ของเขาวราช
ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 10

ภาพแสดงโครงข่ายการสัญจรในชุมชนเขาวราช ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการก่อรูปเมือง พบว่ารูปร่างของชุมชนเขาวราชเป็นผลจากตำแหน่งที่ตั้งและการตัดถนนผ่าน มีตรอก ซอยเป็นโครงข่ายการสัญจร ผังเมืองเป็นลักษณะตารางสี่เหลี่ยม พื้นที่ภายในชุมชนถูกแบ่งลักษณะการใช้งานต่างกันไปตาม รูปแบบทางการค้า พื้นที่ใกล้ทำนั้รราชวงศ์ริมแม่น้ำเจ้าพระยาถึงถนนทรงวาดเป็นพื้นที่ขนถ่ายสินค้า พื้นที่ระหว่างถนนทรงวาด ซอยวานิชเป็นที่พักสินค้า จากซอยวานิชขึ้นไปถึงถนนเขาวราชเป็นพื้นที่การค้า และพักอาศัย พื้นที่ระหว่างถนนเขาวราชถึงถนนเจริญกรุงเป็นพื้นที่การค้าและอยู่อาศัย ผู้วิจัยพบข้อสังเกตว่ารูปร่างของเมืองในเขาวราชนั้นเกิดจาก 2 ปัจจัยที่สำคัญ คือ 1. ลักษณะภูมิประเทศและการออกแบบเมือง เกิดรูปแบบของการตัดถนนที่ขนานไปกับแนวแม่น้ำเจ้าพระยา 2. กิจกรรมการค้าในชุมชนที่ต้องการการขนส่ง กระจายสินค้า เกิดการสร้างโครงข่ายการสัญจรขนาดเล็กโดยใช้ตรอกซอย

แนวคิดเรื่องระบบกิจกรรมและพื้นที่

เมือง เป็นพื้นที่อันประกอบไปด้วยที่อาศัย พื้นที่สาธารณะ และคมนาคม ซึ่งผู้คนมีส่วนร่วมกับพื้นที่ต่างๆ ของเมืองผ่านกิจกรรมในการดำเนินชีวิต บทบาทหน้าที่และลักษณะของเมืองที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อรูปแบบกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ของคนต่อพื้นที่เมืองแตกต่างกันออกไปด้วย เขาวราชเป็นชุมชนเมืองการค้าที่มีการไหลเวียนของเศรษฐกิจ และบรรยากาศการค้าที่คึกคักตลอดวัน โดยพบว่ามีผู้คนหลังไหลเข้ามาซื้อ ขายสินค้าตลอดเวลากลางวัน และเป็นพื้นที่จำหน่ายอาหารข้างทาง (street food) ทั้งทั้งสองข้างถนน และตรอก ซอยในยามค่ำคืน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าในต่างช่วงเวลาบนพื้นที่เดียวกันนี้สร้างความหลากหลายของกิจกรรม (Activities) มีสาเหตุเกิดจาก “พลวัตเชิงพื้นที่” หรือ Dynamic of space (ปาริษา, 2551) (มุสิกะคามะ.) มีความหมายครอบคลุมถึงภาวะการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมภายในพื้นที่ทั้งในเชิงกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจ เกิดจากเงื่อนไขสำคัญ คือ ผู้คน (people) และช่วงเวลา (time)

การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ของเมืองไม่ใช่ผลของกิจกรรมที่เกิดขึ้นประจำวัน แต่เป็นผลจากพฤติกรรมเฉพาะอย่าง เรียกว่า พฤติกรรมเชิงทำเลที่ตั้ง (location Behavior) เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับระบบกิจกรรม และพื้นที่ แนวคิดนี้สามารถนำมาพิจารณาถึงพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ส่งผลต่อการใช้พื้นที่ในกิจกรรมนั้น ซึ่งแนวคิดของระบบกิจกรรมยังเกี่ยวข้องกับสาเหตุการเกิด และเปลี่ยนแปลงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในอนาคต (Lewis, 1995) เมืองค์ประกอบ 3 ประเภท ประกอบด้วย 1. แหล่งประกอบกิจกรรม (Activity Agent) คือ ตำแหน่งที่ตั้ง หรือสถานที่ที่สื่อความหมายทางกายภาพ และสร้างความเข้าใจถึงความเป็นมา หรือความสำคัญ

2. ประเภทกิจกรรม (Activity Types) คือ ชนิดของกิจกรรมที่สื่อถึงชีวิตตามธรรมชาติที่มีความผูกพันเป็นหลัก

3. ระบบกิจกรรม (Activity System) คือ สิ่งที่อยู่รอบตัวในวิถีชีวิต หรือพฤติกรรมของแต่ละบุคคล ครอบครัว และสังคม ที่มีการกระทำสืบต่อกันมา เพื่อให้เข้าใจถึงระบบสังคมของการอยู่ร่วมกัน และการพึ่งพากัน

จากแนวคิดดังกล่าวนี้จะพบว่ากิจกรรมไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้โดยปราศจากพื้นที่ และเวลา อีกทั้งไม่สามารถมองเห็นเพียงตัวกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพียงตัวเดียวแต่ควรมองเป็นเรื่องของระบบกิจกรรม (Dantzing & Saaty,1973) ระบบของกิจกรรมถูกถ่ายทอดโดยตรงจากวิถีชีวิต และรากของวัฒนธรรม กรณีของเขาวราชเป็นพื้นที่การค้าที่สลับหมุนเวียนลักษณะในการค้าอยู่ตลอดเวลา พบว่าเวลากลางวันกิจกรรมทางการค้าจะเกิดขึ้นภายในอาคาร เมื่อถึงเวลากลางคืนจะใช้พื้นที่หน้าอาคารบนทางเท้า หรือริมถนนเป็นพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมทางการค้า และกลับสู่รูปแบบเดิมอีกครั้งเมื่อถึงเวลากลางวัน กิจกรรมทางการค้าที่มีการหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา นี้ สร้างระบบของกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่และเวลา ในแต่ละพื้นที่ของเขาวราชนั้นก็จะมีระบบที่หมุนเวียนแตกต่างกันออกไปตามการเข้าถึงพื้นที่และหน้าที่ของพื้นที่นั้นๆ เช่น พื้นที่การค้า พื้นที่พักสินค้า พื้นที่พักอาศัย

ระบบกิจกรรมมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมและกิจกรรมนั้นก็มีความหลากหลาย ซึ่งประกอบไปด้วยคุณลักษณะทางกายภาพ 3 ประการ คือ

1. ความยืดหยุ่น (Flexibility) ความยืดหยุ่นของพื้นที่เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดต่อความหลากหลายของประโยชน์ใช้สอย ตามหลักพลวัตเชิงพื้นที่โดยเฉพาะที่ว่างสาธารณะที่ตั้งอยู่ในย่านศูนย์กลางพาณิชย์กรรม ซึ่งมีขนาดเล็กและจำนวนน้อยนั้น จะต้องสามารถปรับตัวให้เกิดศักยภาพของการใช้พื้นที่ที่สูงที่สุด และสามารถตอบสนองต่อกิจกรรมที่เกิดขึ้นสอดคล้องกลับลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของพื้นที่ ความยืดหยุ่นของพื้นที่ยังเอื้อให้เกิดการใช้พื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมการค้าและบริการ ทำให้เกิดกิจกรรมที่ใช้พื้นที่แบบถาวร (Permanent) และ ชั่วคราว (Temporary) คุณลักษณะที่ยืดหยุ่น

2. ความหนาแน่น (Density) ความหนาแน่นที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของเมืองและระบบขนส่งสาธารณะ แนวคิดของ (Jacobs,1961) กล่าวถึงเรื่องการใช้พื้นที่อย่างผสมผสาน เน้นการเดินทาง รถจักรยาน และระบบขนส่งมวลชน เพราะการสัญจรของคนจะทำให้พื้นที่สาธารณะของชุมชนเกิดความคึกคัก และเกิดกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น

3. ความเชื่อมต่อ (Connectivity) ความเคลื่อนไหวเชื่อมต่อของมุมมองและโครงข่ายทางเดินเท้าที่ต่อเนื่องกันตลอดและสัมพันธ์เป็นโครงข่ายกับพื้นที่สาธารณะอื่นๆ ของเมือง จะส่งผลโดยตรงต่อระดับการเข้าใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของคนเดินเท้า หากโครงข่ายถนนและพื้นที่สาธารณะภายในเมืองมีการประสานเชื่อมต่อกันอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ คนเดินเท้าจะสามารถสัญจรจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งในระบบได้อย่างเสรี ถนนและพื้นที่สาธารณะก็จะมีทั้งกิจกรรมการสัญจรเพื่อผ่านไป (moving thong) และเข้าถึง (moving to) เกิดการไหลเวียนปะปนกันของผู้คนเดินถนนที่มีวัตถุประสงค์หลากหลาย มีจุดมุ่งหมายที่ต่างกัน ก่อให้เกิดชีวิตสาธารณะที่สมบูรณ์ในพื้นที่นั้นๆ (Hillier,1996)

จากการศึกษาแนวความคิดระบบกิจกรรม และพื้นที่ ผู้วิจัยได้สำรวจกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เยาวราช ด้วยการจำแนกหน้าที่ในการใช้งานของเยาวราชในแต่ละช่วงเวลา พบว่าความยืดหยุ่น (Flexibility) เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากในการก่อให้เกิดรูปแบบของกิจกรรม ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ทางทำหน้าอาคารที่กลางวันใช้เป็นพื้นที่สัญจร และใช้ตั้งแผงลอยในช่วงกลางคืน ความยืดหยุ่นนี้สร้างการปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับพื้นที่ โดยมีปัจจัยเรื่องเวลา (time) และการเชื่อมต่อ (connectivity) คนกับการเข้าถึงพื้นที่เป็นตัวแปรสำคัญ พื้นที่ในเยาวราชมีบทบาทหน้าที่ในการใช้งานที่ต่างกันออกไปตามลำดับความสำคัญของการเข้าถึงพื้นที่การค้า ซึ่งพื้นที่ที่เกิดกิจกรรมและการปรับเปลี่ยนสูงสุดจะอยู่ติดถนน รองลงมาคือซอย (ถนนเส้นเล็กที่เชื่อมต่อระหว่างถนนหลัก) และตรอก (ทางคนเดินเชื่อมต่อระหว่างซอย) โดยกิจกรรมที่ดึงดูดให้มีผู้คนเข้ามาร่วมสูงสุดจะเกิดขึ้นติดเส้นทางที่เข้าถึงได้ง่ายที่สุด ลดหลั่นความหนาแน่นของกิจกรรมตามลำดับของการเข้าถึงพื้นที่

สถานที่	ประเภทของกิจกรรมในการใช้พื้นที่	
	กลางวัน	กลางคืน
กลุ่มอาคารพาณิชย์ตลอดสองฝั่งถนนเยาวราช	เป็นพื้นที่ซื้อขายสินค้าโดยใช้พื้นที่ภายในอาคารเป็นหลัก	เป็นที่ตั้งของร้านรถเข็น-แผงลอย โดยใช้พื้นที่ทางเท้าและถนนเป็นหลัก
ตรอก-ซอย ในย่านเยาวราช	เป็นพื้นที่ซื้อขายและส่งส่งสินค้า	เป็นที่ตั้งของร้านอาหารรถเข็น-แผงลอย โดยทางใต้จะเป็นที่ทานอาหารข้างทาง

อาคารในชุมชนย่านการค้า เยาวราช	ร้านค้าของสงและที่พักเก็บ สินค้า	ที่พักอาศัย
-----------------------------------	-------------------------------------	-------------

ตารางที่ 3 ตารางแสดงประเภทของกิจกรรมและการใช้พื้นที่ในย่านการค้าเยาวราช
ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

จากการศึกษาแนวความคิดระบบกิจกรรม และพื้นที่นั้นทำให้ผู้วิจัยพบว่า กายภาพของเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญให้เกิดรูปแบบกิจกรรม และมีปัจจัยเรื่องของเวลาเป็นตัวแปรในการเกิดระบบของกิจกรรม รูปแบบของกิจกรรมการค้าในย่านเยาวราชนั้นเป็นลักษณะกิจกรรมที่หมุนเวียน โดยการค้าในช่วงกลางวันนั้นจะเกิดขึ้นในพื้นที่อาคารและขยับปรับเปลี่ยนพื้นที่การค้าสู่ทางเท้า หรือริมทางในตรอกซอยในช่วงกลางคืน ทั้งนี้รูปแบบของกิจกรรมที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปตามแต่ละเวลานั้นก็ยังขึ้นกับปัจจัยอื่นๆที่สำคัญอีก เช่น วัฒนธรรมชุมชนของผู้อยู่อาศัย เทศกาลต่างๆ ที่เกิดขึ้นตลอดทั้งปี ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้พื้นที่ในย่านการค้าเยาวราชมีพลวัตในพื้นที่สูง โดยสังเกตได้จากถนนเยาวราช และอาคารที่อยู่ทั้งสองฝั่งจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้พื้นที่อยู่ตลอดเวลา และรวมไปถึงการตกแต่งพื้นที่ในช่วงเทศกาล จากเหตุผลต่างๆ ข้างต้นนี้ ถนนเยาวราชซึ่งเป็นหัวใจ และสัญลักษณ์ของชุมชนนั้นมีบทบาทที่หลากหลายทั้งเป็นเส้นทางคมนาคม พื้นที่การค้า พื้นที่ประกอบกิจกรรมในช่วงเทศกาลสำคัญ

2.3 สำนึกในถิ่นที่

ชุมชนเยาวราช เป็นย่านการค้าไทย-จีนที่มีลักษณะเฉพาะของสิ่งแวดล้อมเมือง อันประกอบไปด้วยกลุ่มอาคารพาณิชย์ โครงข่ายการสัญจรในลักษณะตรอก ซอย เสียงของผู้คนในการจับจ่ายสินค้า กลิ่นของอาหารจากร้านค้า แสงสีจากป้ายไฟการค้า สิ่งเหล่านี้สร้างความทรงจำ (memory) และประสบการณ์ (experience) ต่อผู้มาเยือน การใช้สอยพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม หรือสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ของเมือง สร้างการรับรู้ต่อบรรยากาศแวดล้อมในทางด้านรูปธรรม เช่น รูปร่างหน้าตาของอาคาร ทางด้านนามธรรม เช่น บรรยากาศจากแสง เสียง การเคลื่อนไหวของผู้คน เกิดการตอบโต้ระหว่างคนกับสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของผู้คนและวัฒนธรรม

การสำนึกในถิ่นที่ คือ ความสามารถในการระลึกได้ รู้สึกได้ ถึงความแตกต่างของสถานที่ ตำแหน่งที่ตั้ง รูปแบบ ที่ว่างและรูปทรง ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่นำมาใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ละเอียดอ่อน และลึกซึ้งมากโดย Harver Cox ได้อธิบายไว้ว่า

ความรู้สึกต่อเนื่อง เกี่ยวพันกับสถานที่ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์กับการเข้าไปใช้สอยอาคาร หรือ งานสถาปัตยกรรมนั้นๆ และจำเป็นต่อการเชื่อมโยงความคิดเข้ากับงานสถาปัตยกรรม ซึ่งขึ้นอยู่กับ สิ่งจูงใจ ประสบการณ์ และความสามารถของแต่ละคน (Edward 1980 : 63)(คล้ายชม.) ดังนั้น ความรู้สึกในถิ่นที่อาจจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระตุ้นของสิ่งแวดล้อม เช่น คนในชุมชนนั้นมีความรู้สึกว่าตนเองอยู่ในเมืองอันเก่าแก่ หรืออาจเป็นปรากฏการณ์ (Phenomenon) ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของมนุษย์ เช่น ความคุ้นเคยการได้กลิ่นอายภายในบ้านของตน

Edward ได้อธิบายการเกิดสำนึกในถิ่นที่ด้วยหลักการทางจิตวิทยา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. สำนึกในถิ่นที่ที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว (Unselfconscious sense of place) จิตสำนึกที่มีต่อสถานที่นั้น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ต่อเอกลักษณ์เฉพาะตัวของสถานที่ กระบวนการนี้เป็นกระบวนการทางธรรมชาติของมนุษย์ที่ถูกสร้างขึ้น และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ในแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกันโดยขึ้นอยู่กับความรู้ ประสบการณ์ วัฒนธรรม ฯลฯ การเข้าไปสัมผัสกับงานสถาปัตยกรรมโดยตรง เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์รับรู้ของมนุษย์ ที่สามารถซึมซับกลิ่นอายของงานสถาปัตยกรรมได้เป็นอย่างดี และยังขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการใช้สอยอาคารด้วย หากใช้ระยะเวลานานก็ยังสามารถสร้างความกลมกลืนกับงานสถาปัตยกรรมได้ดียิ่งขึ้น

2. สำนึกในถิ่นที่ที่เกิดขึ้นโดยรู้ตัว (Self conscious sense of place) เป็นประสบการณ์การรับรู้ของมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนามาจากขั้นแรก คือ สำนึกในถิ่นที่ที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว มาเป็นการสำนึกรู้ มนุษย์สามารถรับรู้สาเหตุของการเกิดสำนึกเหล่านี้ได้ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถานที่ที่มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น กล่าวคือ เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดสำนึกเหล่านั้นเป็นสิ่งที่สามารถเข้าใจได้ง่าย มีเหตุปัจจัยที่ชัดเจน เช่น อย่างที่เกิดขึ้นจากการรับรู้รูปทรง (Form) หรือรูปแบบ (Pattern) ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการรับรู้ของแต่ละคนและลักษณะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในสังคม

เมื่อพิจารณาตามหลักจิตวิทยาพบว่า การเกิดสำนึกในพื้นที่ของเขาวราชประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1. รูปทรง (Form) อันเกิดจากรูปทรงของสถาปัตยกรรมและรูปทรงของพื้นที่ว่างในเมือง เช่น ช่องว่างระหว่างอาคาร 2. รูปแบบ (Pattern) ที่เกิดจากลักษณะความเหมือนหรือคล้ายคลึงของพื้นที่การค้า เช่น ด้านหน้าของร้านค้าที่มีรถเข็นแผงลอย กระจายตัวซ้ำๆ ต่อเนื่องกันตลอดแนวถนน ซึ่งการสำนึกในถิ่นที่นั้นมีปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสำนึกอยู่ 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยด้านบุคคล บุคคลย่อมมีความแตกต่างกันโดยเฉพาะ พฤติกรรมของมนุษย์และลักษณะของตัวบุคคล อันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมของการอยู่อาศัย นักจิตวิทยาแบ่งพฤติกรรมมนุษย์ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ พฤติกรรมที่มีมาแต่กำเนิด ซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่มีการเรียนรู้มาก่อน ได้แก่ ปฏิกริยาสะท้อนกลับ (Reflect action) เช่น การกระพริบตา และสัญชาตญาณ (Instinct) และพฤติกรรมที่เกิดจากอิทธิพลของกลุ่ม ได้แก่ พฤติกรรมที่เกิดจากตัวบุคคลติดต่อกับสังคม และมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม ซึ่งพฤติกรรมมนุษย์และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นั้นจะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์โดยตรงกับสภาพแวดล้อม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า งานสถาปัตยกรรมนั้นมีผลต่อพฤติกรรมและอาจทำให้พฤติกรรมของคนนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะสภาพแวดล้อม และยังมีผลกระทบต่อสภาพจิตใจของมนุษย์อีกด้วย

มนุษย์จะเกิดความรู้สึกจากการสัมผัสโดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งหมดก็ได้ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า อวัยวะรับสัมผัสของร่างกายมนุษย์ คือเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ทำหน้าที่รับสิ่งเร้ารอบตัวหรือรับรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งเรียกว่าเครื่องรับ (Receptors) ในทางจิตวิทยาได้แยกประเภทของเครื่องรับร่างกายมนุษย์ออกเป็น 5 ประเภท ซึ่งตรงกับอวัยวะรับสัมผัสทั้ง 5 อย่างด้วยกัน อวัยวะรับสัมผัสของคนนั้นทำหน้าที่ต่างกัน และแบ่งรับหน้าที่รับสัมผัสที่ต่างกัน โดยอวัยวะสัมผัสทำหน้าที่รับสัมผัสจากสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันได้แก่ ประสาทสัมผัสทางตา : ให้ความรู้สึกลักษณะการมองเห็น คนส่วนมากมีความรู้สึกทางนี้เด่นตาเป็นเครื่องรับที่สำคัญที่สุด

ประสาทสัมผัสทางหู : ให้ความรู้สึกลักษณะการได้ยิน ได้แก่ เสียง เสียงที่เกิดขึ้นจากการสั่นสะเทือนหรือการเคลื่อนไหวของแหล่งที่เกิดเสียง

ประสาทสัมผัสทางจมูก : ให้ความรู้สึกลักษณะการได้กลิ่น

ประสาทสัมผัสทางลิ้น : ให้ความรู้สึกลักษณะการรับรู้รส คนเรารับรู้รสได้เป็น 2 แบบ คือรับรู้รสทั่วไป (Global sensation) แบบนี้รับรู้ในขณะที่อาหารเข้าปาก และการรับรู้รสเฉพาะ (Specific sensation)

2. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากตัวบุคคลเองแล้วยังมีปัจจัยภายนอกที่สามารถสร้างความแตกต่างของสถานที่ได้ อันเป็นปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลเหนี่ยวนำมนุษย์ทั้งในแง่อำนาจให้เกิดผลดี และผลร้าย โดยที่มนุษย์ไม่มีทางเลือกหนี

จากการศึกษาองค์ประกอบ และปัจจัยของสำนึกในถิ่นที่ ผู้วิจัยพบว่าสภาพจำเป็นประสบการณ์แรกของคนที่มีต่อพื้นที่ หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า จินตภาพ สร้างประสบการณ์ต่อผู้มา

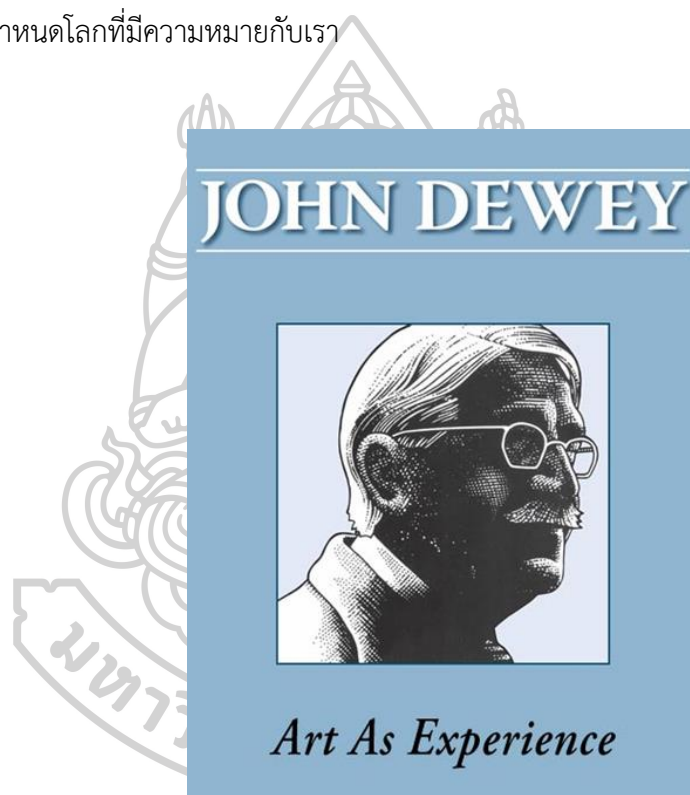
เยือนที่เชื่อมต่อกับสถานที่นั้นๆ การกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดภาพแวดล้อมต่อพื้นที่ มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ 1. ด้านรูปธรรม กล่าวคือ เป็นลักษณะทางกายภาพของสิ่งแวดล้อมเมืองที่สามารถสัมผัส จับต้องได้ด้วยประสาทการรับรู้ทั้ง 5 เช่น อาคาร พื้นที่ว่าง แสง สี เสียง 2. ด้านนามธรรม กล่าวคือ เป็นประสบการณ์สัมผัสรับรู้ของบุคคลที่มีต่อสถานที่ เช่น ความทรงจำต่อเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้น หรือรับรู้ว่าจะเหตุการณ์เหล่านั้นกำลังจะมาถึง (sense) เช่น ผู้คนจะรับรู้ว่าจะมีการตั้งร้านค้าแผงลอยขายอาหารในช่วงเย็นริมถนนเยาวราช เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เป็นมโนสำนึก (sense) ที่ผู้คนมีต่อกิจกรรมกับพื้นที่ หากพิจารณาจากองค์ประกอบหลักสองประการข้างต้นนี้พบว่า ผู้คนมีความทรงจำต่อเยาวราชที่มีสถาปัตยกรรมเป็นอาคารพาณิชย์ในลักษณะของคูหาร้านค้าที่ติดต่อกัน พื้นที่ว่างของเมืองในลักษณะตรอก ซอย ใช้เป็นที่ตั้งร้านค้าริมทาง และสัญจร ทำหน้าที่เป็นเส้นทางนำผู้คนเข้าไปในย่านการค้า กิจกรรมทางการค้าที่มีการหมุนเวียนของผู้คนที่เข้ามาใช้พื้นที่อย่างหนาแน่น สร้างบรรยากาศแวดล้อมของเสียง แสง กลิ่น เป็นสัมผัสรับรู้ในมโนทัศน์ของผู้มาเยือนในถิ่นที่ของย่านการค้าแห่งนี้

2.4 สุนทรียศาสตร์ “ศิลปะ คือ ประสบการณ์”

เยาวราชเป็นย่านชุมชนการค้าที่มีความหลากหลายของกิจกรรม วัฒนธรรม ที่สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นตามแต่ละช่วงเวลาของวิถีการค้า บรรยากาศจากแสงสี เสียง การเคลื่อนไหวของผู้คน สร้างประสบการณ์รับรู้ต่อถิ่นที่แก่ผู้มาเยือน ที่แต่ละคนจะมีความทรงจำที่จำเพาะแตกต่างกันออกไป สิ่งแวดล้อมในย่านการค้าเยาวราชที่เห็นได้อย่างเด่นชัดจากป้ายการค้า อาคารแบบตึกแถว ตัวอักษรไทย-จีน สร้างภาพบรรยากาศของเมืองที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และเป็นวัฒนธรรมที่มองเห็นได้ด้วยตา (visual culture) ก่อให้เกิดประสบการณ์ร่วมของผู้คนที่ได้พบเห็น สร้างสำนึกต่อถิ่นที่ (sense of place) ของย่านการค้าไทย-จีนที่คึกคัก มีชีวิตชีวาที่ผู้พบเห็น

ประสบการณ์ร่วมในการรับรู้ต่อสิ่งแวดล้อมของเมืองนี้สอดคล้องกับปรัชญาทางสุนทรียศาสตร์ที่ให้ความหมายของศิลปะว่า “ศิลปะ คือ ประสบการณ์” ของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey ค.ศ.1859-1952) นักปรัชญาชาวอเมริกันในกลุ่มปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ที่ได้เสนอแนวความคิดทางสุนทรียศาสตร์ว่า “ศิลปะไม่ได้เป็นสิ่งที่แยกออกไปจากชีวิตจริง” อีกทั้งเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญจากตัวงานศิลปะ (art object) มาเป็นการให้ความสำคัญกับประสบการณ์ศิลปะ (art experience) แนวคิดดังกล่าวนี้ มองศิลปะเป็นการรับรู้ เข้าถึงได้โดยตรง (intuition) และเป็นการแสดงออก (expression) ในขณะเดียวกัน โดยที่การแสดงออกนั้นไม่จำเป็นต้องทำออกมาให้ปรากฏเห็นเป็นวัตถุ

หรือรูปลักษณะภายนอกแต่อย่างใด แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของดิไว้นั้น เป็นการพยายามทำให้เห็นความสืบเนื่อง (continuity) ระหว่างประสบการณ์สุนทรียะกับกระบวนการใช้ชีวิตแบบปกติธรรมดา หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการเป็นการทำให้มีความสืบเนื่องของศิลปะกับชีวิตจริงที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ทางศิลปะ ซึ่ง “ประสบการณ์” (experience) ของเขานั้นไม่ได้ใช้ตามความหมายที่นักปรัชญาประสบการณ์นิยมแต่เดิมใช้ คือ หมายถึงสิ่งที่เป็นตัวแทน (represent) ของโลกภายนอก แต่เป็น “ประสบการณ์” ที่หมายถึงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิตหรือองค์ประกอบกับสภาพแวดล้อมที่ทำให้เกิดการกระทำ การเปลี่ยนผ่าน การคาดการณ์ การตอบสนอง ในลักษณะที่เป็นการช่วยสร้างกรอบในการกำหนดโลกที่มีความหมายกับเรา

ภาพที่ 11 ภาพหน้าปกของหนังสือ Art As Experience โดย John Dewey
ที่มา : universitypressaudiobooks, เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563,
เข้าถึงจาก <http://universitypressaudiobooks.com/>

แนวคิดศิลปะ คือประสบการณ์ทางศิลปะ เป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ที่มีความเกี่ยวข้องหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สร้างการเปลี่ยนผ่าน และการกระทำที่อาศัยการจัดการกับพลังงาน การกระทำและวัสดุ กับเนื้อหาที่มีอยู่ขึ้นใหม่ เพื่อให้เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตนั้นมีความหมายมากขึ้น ดีขึ้น (dewey,1978,p.98) โดยดิไว้นี้ชี้ให้เห็นว่า หน้าที่ (function)

และคุณค่า (value) ของศิลปะนั้นต้องไม่เป็นไปเพื่อเป้าหมายที่เฉพาะ แต่ต้องเป็นไปเพื่อเป้าหมายในระดับโลก (Global function) กล่าวคือ เป็นศิลปะที่สร้างความพึงพอใจให้กับโลก โดยรับใช้เป้าหมายที่แตกต่างและหลากหลาย และให้ความสำคัญกับการส่งเสริมประสบการณ์ตรง ซึ่งจะทำให้ทุกชีวิตในโลกนั้นมีความสดชื่น กระปรี้กระเปร่า (refresh) มีพลัง (energize) มีชีวิตชีวา (alive) จากทรรศนะดังกล่าวนี้ ศิลปะในการนิยามของดิวอี้ จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในฐานะเครื่องมือ (instrumental) ในการทำให้ชีวิตมนุษย์ในโลกนั้นดีขึ้น

สาระสำคัญของสุนทรียศาสตร์ของดิวอี้ คือ ประสบการณ์สุนทรีย์ (aesthetic experience) ที่เปลี่ยนไปจากรูปแบบ และความเข้าใจเดิม คือ ศิลปะในลักษณะที่ปิด คงที่ตายตัว แต่เปลี่ยนเป็นศิลปะที่มีลักษณะเปิด เกิดการเปลี่ยนรูป (transformative) ไปตามสิ่งแวดล้อม สภาวะทางสังคมและโลก การให้คุณค่าแก่ศิลปะของดิวอี้ จึงไม่ใช่ชิ้นงานที่มนุษย์สร้างขึ้น (artifacts) แต่เป็นประสบการณ์ที่เป็นพลวัต และมีการพัฒนาที่ทำให้เกิดเกิดการรับรู้ และสร้างการเป็นศิลปะขึ้น การนิยามการเป็นศิลปะดังกล่าวนี้จึงแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นผลผลิตที่เกิดจากศิลปะศิลปะ (art product) กับงานศิลปะจริงๆ (John Dewey, 1934, p.64) (actual work of art) ที่ผลผลิตทางศิลปะนั้นก่อให้เกิดประสบการณ์ หรืออีกนัยหนึ่งคือความแตกต่างระหว่างวัตถุที่เป็นศิลปะ (art object) กับประสบการณ์ทางศิลปะ (art experience) ในทรรศนะของดิวอี้ นั้น คนเราไม่ได้มีประสบการณ์เท่านั้น แต่บางครั้งเราจะมี “ประสบการณ์หนึ่ง” (an experience) ที่เป็นประสบการณ์องค์รวมที่สมบูรณ์ (an experiential whole) ที่กลั่นได้จากประสบการณ์ธรรมดาต่างๆไป ดังนั้น “ประสบการณ์หนึ่ง” จึงเป็นมัทศน์ที่สำคัญที่สุดในสุนทรียศาสตร์ของดิวอี้ และได้นิยามหรืออธิบายว่าศิลปะว่าเป็น “ประสบการณ์หนึ่ง” (Art is an experience)

มอนโร ซี เบียร์ดลีย์ (Monroe Curtis Beardsley) นักปรัชญา และนักศิลปะชาวอังกฤษ ได้สรุปลักษณะของประสบการณ์ ที่เป็น “ประสบการณ์หนึ่ง” ตามทรรศนะของดิวอี้ ไว้ว่าจะต้องประกอบไปด้วย

1. ความสมบูรณ์ (completeness) โดยดิวอี้บอกว่า เราจะมี “ประสบการณ์หนึ่ง” ได้ เมื่อเรามีประสบการณ์นั้นบรรลุถึงเป้าหมายของมัน
2. แรงกระตุ้นภายใน (internal impetus) ซึ่งหมายถึงประสบการณ์นั้นดำเนินไปถึงเป้าหมายได้ด้วยตัวของมันเองมากกว่าที่จะเป็นพลังจากภายนอก
3. ความต่อเนื่อง (continuity) ซึ่งหมายถึงการที่ทุกส่วนดำเนินไปอย่างเสรี โดยไม่มีอุปสรรค โดยการผสานเป้าหมายและวิถีในการรับรู้เข้าไว้ด้วยกันนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความต่อเนื่อง

4. ความมีส่วนร่วมด้วยกัน (articulation) ซึ่งหมายถึงการไม่มีส่วนร่วมใดที่จะต้องเสียอัตลักษณ์หรือความเป็นของตัวเองไป

5. การสะสม (cumulativity) เพื่อให้เกิดความสำคัญในแง่ของความหมายที่เพิ่มมากขึ้น และการบรรลุถึงเป้าหมาย

6. อารมณ์ (emotion) ซึ่งเป็นพลังตัวขับเคลื่อนและทำให้ประสบการณ์นั้นหลอมรวมเป็นหนึ่งหรือมีเอกภาพ โดยดิวิตตีเชื่อว่าประสบการณ์ของเรานั้นจะมีบางช่วงเวลาที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเราหรือองค์ประกอบของเรากับสภาพแวดล้อมนั้นไม่สมบูรณ์ และการเกิดขึ้นของอารมณ์นั้นก็เป็สัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความไม่สมบูรณ์นั้น แต่ดิวิตตีเห็นว่าการตระหนักรู้ถึงการเกิดขึ้นของสภาพดังกล่าวด้วยปัญญานั้นจะช่วยทำให้เรากลับคืนสู่สมดุลของปฏิสัมพันธ์ได้ และศิลปะก็จะเป็นอีกหนึ่งที่จะช่วยพิสูจน์ให้เห็นว่ามนุษย์นั้นสามารถคืนกลับสู่ความสมดุลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมได้

จากแนวคิดปรัชญาทางสุนทรียศาสตร์ของจอห์น ดิวิตตี ชี้ให้เห็นว่าศิลปะไม่ได้เป็นสิ่งที่แยกออกไปจากชีวิตจริง แต่เป็นประสบการณ์ร่วมที่มีต่อประสบการณ์หนึ่ง (art experience) ที่ก่อให้เกิดสภาวะทางสุนทรียศาสตร์ เมื่อมองในแง่นี้การรับรู้ต่อสิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ในชีวิตประจำวันจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดประสบการณ์ทางสุนทรียะ หรืออีกนัยหนึ่งคือปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมกับงานศิลปะที่สร้างให้เกิดประสบการณ์หนึ่งขึ้น (art experience) สำนึกต่อถิ่นที่ในย่านการค้าเยาวราชที่มีสิ่งแวดล้อมของเมืองเป็นวัฒนธรรมที่มองเห็นได้ด้วยได้ด้วยตา (visual culture) จึงเป็นประสบการณ์หนึ่งที่เป็นประสบการณ์ร่วมของผู้คนที่มาต่อพื้นที่ กิจกรรม และวิถีชีวิตในย่านการค้า ซึ่งก่อให้เกิดประสบการณ์ทางสุนทรียะในเหตุการณ์จากชีวิตประจำวัน

สรุปการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยพบว่า “กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนนั้น” เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สร้างให้เกิดวัฒนธรรมในการอยู่อาศัย ที่เกิดจากวัฒนธรรม อาชีพ การปรับตัวให้เข้ากับเมือง สร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนที่มาในพื้นที่ของเมือง เช่น การพบปะ พูดคุย การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า เทศกาลจากกิจกรรมทางศาสนา ส่งผลให้เมืองมีความคึกคัก มีชีวิตชีวา เกิดเป็นภาพบรรยากาศที่สร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าในชีวิตประจำวัน ที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ ตัวตนของวิถีชุมชน

3. การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การศึกษาและวิจัยเรื่องสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมการอยู่อาศัยในย่านการค้าเยาวราชนั้น ข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยได้ออกแบบการสำรวจข้อมูลด้วยกระบวนการถ่ายภาพแบบย้อนเวลา (time lapse) และการบันทึกรูปร่างของสิ่งแวดล้อมของเมืองเพื่อสำรวจและบันทึกเหตุการณ์ที่สร้างประสบการณ์ในวิถีการค้าของย่านเยาวราช โดยผู้วิจัยได้ใช้หลักการ และทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมเพื่อเป็นกรอบคิดในการสำรวจพื้นที่ โดยแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

ภูมิทัศน์เมือง Urban Landscape

การ์ดอน คัลเลน (Gordon Cullen, 1961, p. 8)(สารานุกรมเสรี.) สถาปนิกผู้ศึกษาภูมิทัศน์เมือง ได้ให้ความหมายภูมิทัศน์เมืองว่า สิ่งแวดล้อมตามเส้นทาง และพื้นที่นอกอาคารที่สามารถมองเห็น และรับรู้ได้ในเมือง ไม่ว่าจะเป็นลักษณะ และรูปทรงที่โอบล้อมจุดที่เรายืนอยู่ โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ภูมิทัศน์เมืองจากการเคลื่อนที่จากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่งภายในเมือง หรือ ศิลปะการสร้างเมืองที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สายสัมพันธ์ทางสายตาระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในเมือง ที่เน้นการรับรู้สภาพแวดล้อมโดยการมองเห็น และการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่ตอบรับ และสอดคล้องกับการรับรู้ของผู้คนโดยผ่านทาง การจัดวางองค์ประกอบทางกายภาพในสภาพแวดล้อมของเมือง เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมในเมือง และในบางครั้ง จุดสังเกตและจุดศูนย์รวมก็รวมอยู่ในสถานที่เดียวกัน

อาชิฮารา โยชิโนบุ (Ashihara Yoshinobu, Translated by Lynne E. Riggs, 1983, p. 39) (สารานุกรมเสรี.) ให้ความหมายของภูมิทัศน์เมือง คือ ภาพรวมของเมืองซึ่งเกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพต่างๆซึ่งปรากฏแก่สายตา และก่อให้เกิดผลทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้รับรู้องค์ประกอบ โดยคุณลักษณะของภูมิทัศน์เมืองถูกกำหนดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างถนนและกลุ่มอาคารในพื้นที่เมือง ซึ่งองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดคุณลักษณะของภูมิทัศน์เมืองในปัจจุบันสำคัญที่มีผลต่อภูมิทัศน์เมือง ได้แก่ วัสดุที่ใช้ (Materials) ขนาดสัดส่วน (Proportions) และเส้นรอบรูป (Profiles) หรือ เส้นขอบที่มองจากด้านหน้าอาคาร และด้านข้างอาคาร

องค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองมีปัจจัยที่หลากหลายทั้งทางกายภาพ และสังคม ตามสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่เมือง และพื้นที่ว่าง อันก่อให้เกิดสภาพภูมิทัศน์ในแต่ละเมืองที่แตกต่างกัน โดยสามารถแบ่งประเภทขององค์ประกอบภูมิทัศน์ ดังนี้

1. องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง ตามลักษณะสภาพแวดล้อมทางภูมิประเทศของเมือง (Natural Environment)

2. องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง ตามสภาพแวดล้อมทางที่มนุษย์สร้างสรรค์ (Manmade Build Environment) ได้แก่ สภาพแวดล้อมของเมืองที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ และสิ่งปลูกสร้างของชุมชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่ของเมือง

องค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองของย่านการค้าเยาวราชนั้นเป็นลักษณะตามสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างสรรค์ (Manmade Build Environment) โดยพบได้จากการออกแบบผังเมือง ลักษณะอาคารและการตกแต่งพื้นที่สาธารณะ เมื่อพิจารณาจากความหมายของภูมิทัศน์เมืองที่ การ์ดอน คัลเลน ได้อธิบายไว้ว่า ภูมิทัศน์เมืองเป็นศิลปะการสร้างเมืองที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สายสัมพันธ์ทางสายตาระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในเมือง ที่เน้นการรับรู้สภาพแวดล้อมโดยการมองเห็น ทำให้ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ภูมิทัศน์ของเมืองที่มนุษย์สร้างสรรค์นั้นประกอบไปด้วยปัจจัยหลายประการ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 7 องค์ประกอบดังนี้

1. การวางผังเมือง (Urban Planning)
2. เส้นทางคมนาคม (Routes)
3. พื้นที่เมือง และพื้นที่ว่าง (Urban Spaces and Open Spaces)
4. กระสวนและลักษณะของเนื้อเมือง (Pattern, Grain and Texture)
5. ย่านของเมือง (The Districts of a City)
6. ปัจจัยเชิงนามธรรม (Nonphysical Aspects)
7. รายละเอียดประกอบเมือง (Details)

องค์ประกอบต่างๆ ข้างต้นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดภาพลักษณ์ หรือจินตภาพของเมือง (Image of the city) เควิน ลินช์ สถาปนิกชาวอเมริกัน (Kevin Lynch, 1977, Pages 47 - 48) ได้ศึกษาองค์ประกอบของเมือง ซึ่งพบว่าเมืองมีส่วนประกอบไปด้วย เอกลักษณ์ (Identity) โครงสร้าง (Structure) และความหมาย (Meaning) ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 นั้นมีความสัมพันธ์กลมกลืนกันอย่างใกล้ชิด Kevin Lynch พบว่าเมืองประกอบทางกายภาพของเมือง (The City Image and Its Elements) ที่ผู้คนมักใช้ในการสร้างจินตภาพขึ้นในใจระหว่างตนเอง และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเมือง จากเรื่องแนวคิดองค์ประกอบในการรับรู้ของเมือง ทำให้ได้ภาพเมืองจากการค้นหาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่ผู้คนใช้ในการสร้างมโนภาพของตัวเองเกี่ยวกับเมือง โดยองค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการดังนี้ (วิลลิสท์ ทรียงกูร, 2537, 157-161)(ทรียงกูร., 2537)

1. เส้นทาง (Path) ทางสัญจร เป็นช่องทางการเคลื่อนที่ใช้สัญจรไปมา เช่น ถนน ทางรถไฟ ทางด่วน ทางเท้า เป็นต้น เส้นทางเหล่านี้เป็นส่วนที่มีความสำคัญมากต่อการเดินทางของผู้คนในเมือง ในขณะที่ผู้คนเคลื่อนไหวผ่านเส้นทาง ผู้คนมีโอกาสรู้อะไรบางอย่าง ของเมืองตามเส้นทาง และเกิดความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ ของเมือง

2. เส้นขอบ (Edge) เส้นขอบ หรือ ขอบเขต เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะกำหนดขอบเขตของบริเวณที่ไม่ได้ใช้เส้นทางตามทัศนระของผู้สังเกต อาจปรากฏเป็นเส้นกั้นจากส่วนหนึ่งไปอีกส่วนหนึ่ง ที่เป็นแนวกันตามธรรมชาติ เช่น ชายฝั่งทะเล หรือ ริมฝั่งแม่น้ำ และแนวกันที่แสดงขอบเขตที่มนุษย์สรรสร้างขึ้น เช่น กำแพงเมือง คูเมือง

3. ย่าน (Districts) เป็นบริเวณพื้นที่ชุมชนที่มีขนาดของพื้นที่ตามลักษณะเฉพาะของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมือง มีเอกลักษณ์ของบริเวณอันเกิดจากลักษณะเฉพาะร่วมกันของบริเวณที่ผู้สังเกตเข้าสู่ภายในเมืองได้ โดยแต่ละพื้นที่จะมีสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันตามโครงสร้างทางสังคม วิถีชีวิตของชุมชนจะแสดงลักษณะกิจกรรมของผู้คนที่ปรากฏเป็นย่านที่มีเอกลักษณ์ที่ต่างกันในเมือง

4. ชุมทาง (Node) จุดศูนย์รวม หรือ ชุมทาง มักเป็นจุดศูนย์กลางของเส้นทาง เช่น บริเวณสี่แยก หรือ ชุมทางสถานีขนส่งต่างๆ ชุมทางสถานีรถไฟใต้ดิน อาจเป็นสถานที่ซึ่งมีกิจกรรมหนาแน่น บริเวณจัตุรัสใจกลางเมือง จุดศูนย์รวมจึงเป็นจุดเด่นเฉพาะตัวของย่านในเมือง เกิดความสัมพันธ์กับเส้นทางต่างๆ ที่รวมกันเป็นชุมทางเมื่อมาถึงและเดินทางเชื่อมต่อไปยังที่อื่นๆ

5. ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) จุดสังเกต หรือ จุดหมายตา เป็นจุดอ้างอิง หรือ ภูมิสัญลักษณ์ที่ใช้เป็นจุดหมายตา แตกต่างจากชุมทาง ที่บุคคลไม่สามารถเข้าสู่ภายในจุดหมายตาได้ โดยทำหน้าที่เป็นสัญญาณชี้แนะสำหรับสภาพแวดล้อม เช่น ป้าย อาคารสำคัญๆ อนุสาวรีย์ เป็นต้น

จากการศึกษาเรื่องภูมิทัศน์เมืองทำให้พบว่าองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง (The City Image and Its Elements) นั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างภาพลักษณ์ให้แก่เมือง ทั้งนี้ในแต่ละพื้นที่ก็จะมีลักษณะที่ต่างกันไปตามบทบาท และหน้าที่ของเมืองนั้น ย่านการค้าเขาราชนั้นเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมจึงทำให้ภาพลักษณ์ของเมืองมีความคึกคัก ผู้คนหนาแน่น โดยพบว่าการตกแต่งอาคารด้วยป้ายการค้า และรถเข็นแผงลอย เป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ที่ทำให้ผู้คนจดจำพื้นที่แห่งนี้ในฐานะภูมิสัญลักษณ์และเป็นทัศนธาตุของเมือง (city element) โดยแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ดังนี้

1. อาคาร

สถาปัตยกรรมของย่านการค้าเขาราชเป็นกลุ่มอาคารพาณิชย์แบบตึกแถว (commercial building) ปลูกติดกันต่อเนื่องมีความสูง 2-4 ชั้น รูปแบบเดิมเป็นอาคารโคโลเนียล (colonial style) ที่ได้รับอิทธิพลด้านการออกแบบจากชาติตะวันตกเริ่มสร้างในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 ลักษณะของอาคารเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูน โครงหลังคาทำจากไม้มุงด้วยกระเบื้องว่าว ประตูเป็นบานพับไม้ ปัจจุบันบางส่วนถูกทุบทิ้งเพื่อปลูกอาคารใหม่ อาคารรูปแบบใหม่ในเขาราชนั้นเป็นอาคารแบบโมเดิร์น (modern style) ลักษณะอาคารแบบนี้พบเห็นได้ทั่วไปจะมีลักษณะเด่นที่ประตูนั้นเป็นลูกกรงเหล็กบานเลื่อน โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทได้ดังนี้

อาคารแบบโคโลเนียล

ภาพที่ 12 ภาพอาคารห้างทองเซ่งซุ่นหลี ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

อาคารแบบสมัยใหม่

ภาพที่ 13 ภาพกลุ่มอาคารติดกับถนนเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

2. ป้ายการค้า

ป้ายการค้า (trade sign) เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงสถานที่ตั้งของร้านค้า ซึ่งจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปโดยมีแบบติดตั้งถาวร และชั่วคราวที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ลักษณะสำคัญของป้ายการค้าในเขยวราชนั้นคือ การออกแบบตัวอักษรไทยให้มีลักษณะแบบจีน และสีที่ใช้โดยจะเน้นสีแดง, ทอง ซึ่งเป็นสีมงคลตามความเชื่อของชาวจีน จากการลงพื้นที่สำรวจผู้วิจัยพบว่าป้ายการค้าในเขยวราชนั้นมีหลากหลายรูปแบบ และลักษณะการติดตั้งที่ต่างกัน โดยสามารถจำแนกประเภทได้ดังนี้

ป้ายหน้าร้าน

ภาพที่ 14 ภาพป้ายชื่อร้านห้องอาหารเฉลิมบุรี และให้เอียงทันตแพทย์
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ป้ายติดอาคาร

ภาพที่ 15 ภาพป้ายชื่อร้านแบบเส้นหลอดไฮโดรเจนและกล่องไฟ
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ป้ายที่สามารถเคลื่อนย้ายได้

ภาพที่ 16 ภาพป้ายแสดงรายการอาหารทำงานแผ่นอะคริลิก
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

3. รถเข็นแผงลอย

รถเข็นและแผงลอยนั้นจัดอยู่ในหมวดหมู่ของแผงขายอาหาร (food stall) ที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในย่านการค้าเยาวราชโดยเฉพาะในช่วงกลางคืน ลักษณะเด่นของรถเข็นแผงลอยนี้ คือ การที่สามารถเคลื่อนที่ หรือ ปรับเปลี่ยนที่ตั้งได้ตลอดเวลา ลักษณะของรถเข็นโดยส่วนใหญ่สร้างขึ้นจากโครงเหล็กแล้วบุด้วยแผ่นอะลูมิเนียม หรือไม้อัด เพื่อให้เป็นที่เก็บของ หรือบางครั้งก็จะมีไม้แผ่นกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของร้านและประเภทที่ขาย รถเข็นแผงลอยนี้เป็นอุปกรณ์ที่ถูกประดิษฐ์โดยพัฒนามาจากหาบ โดยมีการทำโครงสร้างเพิ่มละนำมาติดล้อเพื่อให้สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายไปตามถนน ตรอก ซอย หรือบาทวิถี

ภาพที่ 17 ภาพร้านรถเข็นแผงลอยบริเวณตลาดเก่าเยาวราช
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

3.2 โครงสร้างเชิงสัณฐานวิทยาของพื้นที่ (spatial morphology)

การศึกษาโครงสร้างเชิงสัณฐานวิทยาของพื้นที่ (spatial morphology) ที่สำรวจความสัมพันธ์ของพื้นที่ว่างเมืองกับรูปแบบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตของชุมชนย่านการค้าเยาวราช ผู้วิจัยได้ใช้หลักการ และทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมเป็นกรอบคิดเพื่อสร้างแนวทางในการสำรวจเชิงวิเคราะห์ โดยมีปัจจัยในการศึกษาอยู่สองประการ คือ การศึกษาเชิงกายภาพ (physical) และการศึกษาเชิงพื้นที่ (spatial) เพื่อทำความเข้าใจถึงรูปร่างของสัณฐานเมือง และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างของเมือง โดย M.R.G. Conzen นักภูมิศาสตร์ชาวเยอรมันได้อธิบายสัณฐานวิทยาเมืองไว้ว่าเป็นการศึกษาลักษณะแผนผังของเมือง รูปร่างของอาคาร และการใช้ประโยชน์ที่ดิน ด้วยการวิเคราะห์ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Rob Krier ที่อธิบายว่าเป็นการศึกษา การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร การคมนาคมขนส่ง ลักษณะรูปร่างและเส้นทางสัญจร โครงข่ายการสัญจร ความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง รูปทรงของสิ่งแวดล้อมต่างๆภายในเมือง การเปลี่ยนแปลงขนาดรูปร่าง และลักษณะโครงข่ายความสัมพันธ์ของที่ว่างภายในชุมชน

Bill Hillier ได้ให้ข้อสรุปของการศึกษาโครงสร้างเชิงสัณฐานวิทยาของเมืองว่าเป็นการสำรวจและวิเคราะห์กิจกรรมการใช้สอยพื้นที่ที่สามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบต่างๆ ของเมืองควบคู่กับปัจจัยทางประวัติศาสตร์ สังคมวิทยาและจิตวิทยา โดยการศึกษาสัณฐานวิทยาจะทำให้เข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง และสามารถสรุปแนวโน้มที่กำลังจะเกิดขึ้นภายในอนาคตของเมือง จากแนวความคิดและข้อสรุปดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้ผู้วิจัยพบว่าสัณฐานวิทยาของเมืองนั้นเป็นลักษณะทางกายภาพเชิงพื้นที่ที่ส่งผลให้เกิดปฏิบัติการทางสังคมในพื้นที่ของเมือง งานเขียนของ เลอเฟร็บบ์ (Lefebvre, 1971) เรื่อง every life in the world ได้แบ่งรูปแบบความสัมพันธ์ของปฏิบัติการทางสังคมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันไว้ 3 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 พื้นที่ปฏิบัติการ (spatial practice) เป็นพื้นที่แห่งการรับรู้ (perceived space) อันเกิดจากปฏิบัติการ รูปแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ประเภทที่ 2 การสร้างภาพแทนความจริงของพื้นที่ (representations of space) เป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติการ รูปแบบกิจกรรมที่ถูกกำหนดขึ้นจากรัฐส่วนกลาง รูปแบบการพัฒนาพื้นที่สมัยใหม่ เพื่อเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่จากการขึ้นสร้างพื้นที่ขึ้นมา (conceived space) ประเภทที่ 3 พื้นที่แทนภาพความจริง (representations) เป็นพื้นที่ที่เกิดจากการปฏิบัติการ รูปแบบกิจกรรมที่มีการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นเพื่อเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้นๆ (lived space)

โดยแนวความคิดของ เลอเฟร็บบ์ (Lefebvre) แสดงให้เห็นว่าปฏิบัติการทางสังคมในพื้นที่ก่อให้เกิดการสร้างกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบของชีวิตประจำวัน วิธีของสังคมโดยรวม และวิถี

จากระบบความเชื่อในสัญลักษณ์ต่างๆ โดยจะพบว่าพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคมในชีวิตประจำวันทั้ง 3 ประเภทนั้น ไม่ได้ถูกแยกออกจากกันอย่างชัดเจน และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับรูปแบบการใช้พื้นที่ทั้งในพื้นที่เดียวกัน พื้นที่ต่างกัน จากการศึกษาแนวคิดต่างๆ ข้างต้นนี้พบว่าลักษณะทางกายภาพของเมือง เช่น พื้นที่ของอาคาร ถนน บาทวิถี นั้นส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ของรูปแบบกิจกรรมในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมของชุมชนกับพื้นที่ของเมือง

เจน เจคอปส์ (Jane Jacobs) ได้เขียนหนังสือ เรื่อง The Death and Life of Great American Cities โดยได้ให้ความสำคัญเกี่ยวข้องกับเรื่องของวิถีชีวิตประจำวันโดยทั่วไป ความเป็นอยู่ของวิถีชีวิตสามัญธรรมดาและการใช้ชีวิตร่วมกันตามบาทวิถีตามถนนสายต่างๆ ในเมืองใหญ่ ที่ผู้อาศัยนั้นมีความคุ้นเคยกับเมืองมาหลายชั่วอายุคน ได้เสนอให้เน้นประโยชน์ของการใช้ ถนน บาทวิถี และสวนสาธารณะ ว่าเป็นบทบาทที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างการติดต่อกันของชุมชน (contract) ที่เกิดขึ้นตามร้านค้าชุมชนหัวมุมถนน โดย เจน เจคอปส์ (Jane Jacobs) ได้รวบรวมประสบการณ์การใช้ชีวิตในเมืองต่างๆ ซึ่งสรุปเป็นทฤษฎีชีวิตสังคมเมือง ที่เน้นเรื่องราวของความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะของเมือง และความหลากหลายของรูปแบบกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 เรื่องถนน ถนนและทางเท้าคือดัชนีชี้วัดคุณภาพของเมือง เมืองใดมีถนนและทางเท้าที่มีชีวิตชีวา เมืองนั้นก็มีความน่าสนใจ แต่ในทางตรงกันข้าม เมืองที่มีถนนซึ่งเงียบเหงา จะรู้สึกน่าเบื่อและไม่ปลอดภัย การออกแบบถนนให้มีชีวิตชีวา ทำได้โดยการดึงดูดให้มีผู้คนเดินผ่านไปมาอยู่ตลอดเวลา เช่น มีร้านค้าที่หลากหลาย จำหน่ายสินค้าพิเศษ หรือให้บริการซึ่งที่อื่นไม่มี ถนนและทางเท้าที่มีผู้คนเดินผ่านจำนวนมากจะเกิดความน่าสนใจเพราะผู้คนมักชอบดูผู้คนด้วยกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ถนนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในพื้นที่เมือง อีกทั้งยังสามารถกำหนดรูปแบบกิจกรรมและลักษณะการใช้สอยพื้นที่

ส่วนที่ 2 ความหลากหลายในย่านใจกลางเมือง ควรใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ทั้งที่อยู่อาศัย ที่ทำงาน ร้านค้า แม้กระทั่งอุตสาหกรรมที่ปราศจากมลภาวะ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้คนผ่านไปมาตลอดเวลา และควรอนุรักษ์อาคารเดิมๆ ไว้ให้มีสัดส่วนมากกว่าอาคารใหม่เพื่อรักษาระดับเศรษฐกิจของท้องถิ่น เพื่อความมีชีวิตชีวาและสร้างให้เกิดบรรยากาศในการพบปะสังสรรค์ของผู้คนซึ่งจะช่วยสอดส่องดูแลความปลอดภัยซึ่งกันและกันในพื้นที่เมือง

สิ่งสำคัญและเป็นจุดเด่นในทฤษฎีของ เจน เจคอปส์ (Jane Jacobs) คือ การคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้งาน ไม่ใช่ผู้ออกแบบ การใช้ที่ดินอย่างผสมผสาน ไม่แบ่งแยกกันอย่างเด็ดขาด และ

การออกแบบให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของสังคม (กำธร กุศล 2544:225-229) จากแนวความคิดของ เจน เจคอปส์ แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรม หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะของเมืองในชีวิตประจำวันทั่วไป มีความสัมพันธ์กับประโยชน์การใช้สอยที่ดินอาคารในพื้นที่ ที่ควรจะมีการผสมผสานและมีความหลากหลายของประเภทที่ดิน เพื่อให้เกิดกิจกรรม รูปแบบของปฏิบัติการในพื้นที่สาธารณะที่มีความหลากหลาย อันจะส่งเสริมให้เกิดการสัญจรในพื้นที่ว่างสาธารณะมากขึ้น จะทำให้เมืองนั้นเกิดควมมีชีวิตชีวา มีการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนในเมืองมากขึ้น

เกห์ล (Gehl,1987) นักออกแบบผังเมืองชาวเดนมาร์ก ได้การศึกษาปรากฏการณ์กิจกรรมมนุษย์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน โดยในหนังสือเรื่อง Life Between Building Using Space ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงสำรวจเกี่ยวกับที่ว่างระหว่างอาคาร กิจกรรมในชีวิตประจำวันและได้แยกหัวข้อศึกษาเป็นลักษณะซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน คือ

ลักษณะที่ 1 ถนนและทางเดินเท้า (a street scene)

ลักษณะที่ 2 กิจกรรมนอกบ้านที่เกิดขึ้นในที่ว่างอื่น หรือที่ว่างสาธารณะภายนอก ภายใต้อาคาร
ลักษณะกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่จำเป็น (necessary activities) เป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นเป็นส่วนมาก เช่น การต้องไปโรงเรียน ไปทำงาน ไปจ่ายตลาด ถือเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งในการเดินทางด้วยรถยนต์และการเดินเท้า มีลักษณะที่เกิดขึ้นซ้ำซาก โดยปัจจัยเรื่องสภาพแวดล้อมมีผลต่อเรื่องนี้น้อย เนื่องจากไม่มีทางเลือก

กิจกรรมทางเลือก (optional activities) จะเกิดขึ้นต่อเมื่อเวลาและสถานที่เอื้ออำนวยเพียงพอ เช่น การเดินเล่นผ่อนคลาย การไปรับประทานอาหารเวลาพักเที่ยง เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ต้องมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องสภาพแวดล้อมเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น สภาพอากาศ บรรยากาศ ความพึงพอใจ เป็นต้น

กิจกรรมทางสังคม (social activities) หรือกิจกรรมที่เกิดความสัมพันธ์กับผู้อื่นโดยไม่ได้คาดการณ์ล่วงหน้า เช่น การพบเพื่อนใหม่ การพูดคุยกับคนแปลกหน้า การเล่นด้วยกันของเด็ก การออกกำลังกาย หรือ การแค้ได้พบได้เห็น ได้ฟังผู้อื่นสนทนากัน โดยกิจกรรมทางสังคมจะมีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยของกายภาพของสิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

โดย เกห์ล (Gehl) ได้กล่าวไว้ว่า ทุกคนเมื่อมีการดำเนินชีวิตนอกพื้นที่ของตนเอง การคำนึงถึงความเป็นชุมชนโดยรวมเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือนัยยะของสถาปัตยกรรมที่เป็นองค์รวมของสถานที่ ไม่ใช่อาคารโดดๆ กิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่เกิดในพื้นที่ว่าง พื้นที่สาธารณะ ย่อมมี

ความสัมพันธ์กันอยู่เสมอ คุณภาพของสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยสนับสนุน ส่งเสริมต่อกิจกรรมทั้งหลายภายนอกอาคาร

เอช ไวท์ (H. Whyte, 1980) ได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมของผู้คนในพื้นที่ว่างประเภทพลาซ่า ในเมืองนิวยอร์กและได้เสนองานเขียน *The Social Life of Small Urban Spaces* เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้คนใช้และไม่ใช้พื้นที่สาธารณะ ด้วยการใช้กล้องถ่ายภาพวิเคราะห์พฤติกรรมต่างๆของผู้ใช้ นัยยะสำคัญของผลการศึกษาคือ ปัจจัยทางด้านความงาม องค์ประกอบการตกแต่งรูปร่าง และขอบเขตพื้นที่ว่างสาธารณะนั้น ไม่มีผลสำคัญเท่ากับระดับความนิยมในการเข้าถึงพื้นที่นั้นๆ หรือ อีกนัยหนึ่งคือ ความสำเร็จของพื้นที่สาธารณะเหล่านั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับลักษณะทางด้านกายภาพของลาน แต่ขึ้นอยู่กับประเด็นที่ว่า พื้นที่ลานตั้งอยู่ในตำแหน่งที่สัมพันธ์กับระบบโครงข่ายทางสัญจรโดยรอบมากน้อยเพียงใด โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ ที่ส่งผลต่อความมีชีวิตชีวาของพื้นที่สาธารณะเมือง คือ

ประการที่ 1 ปริมาณความหนาแน่นของการสัญจรของคนเดินเท้าในบริเวณโดยรอบพื้นที่

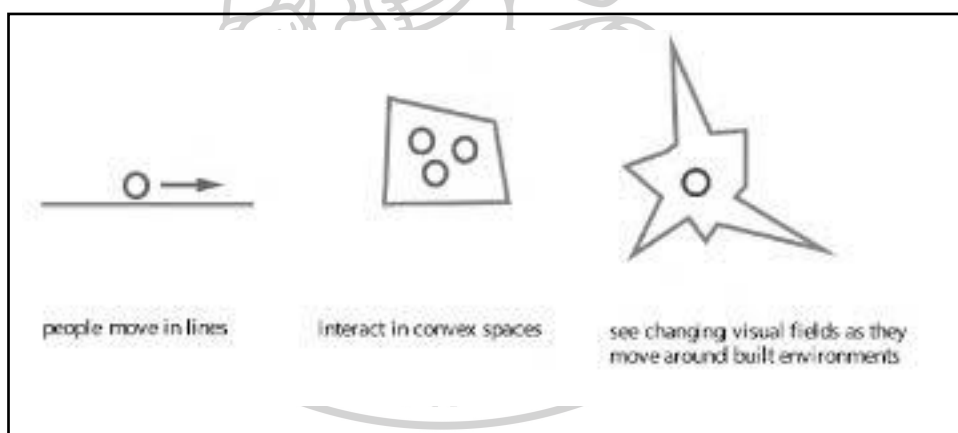
ประการที่ 2 ความสะดวกในการเข้าถึงและเชื่อมต่อพื้นที่นั้นๆ กับพื้นที่อื่นๆ ในเมือง

จากผลการศึกษาของ ไวท์ (Whyte) แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมในการสัญจรของผู้คนในเมืองมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับระบบโครงข่ายเส้นทางสัญจรของเมือง ที่จะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์กับความนิยม หรือ สร้างให้พื้นที่ว่างสาธารณะของเมืองเกิดความมีชีวิตชีวา

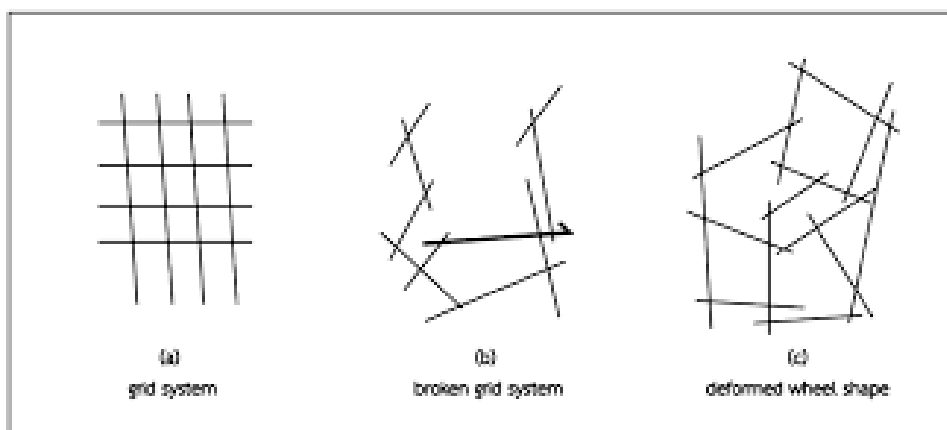
ทฤษฎีที่สำคัญในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานของพื้นที่ กับรูปแบบกิจกรรม ความนิยมในการพื้นที่ คือ ทฤษฎีที่เรียกว่า “space syntax” ที่พัฒนาขึ้นโดย ฮิลเลอร์ และ แฮนสัน (Hiller and Hanson, 1984) (รุ่งเรือง.) เป็นเครื่องมือทางด้านวิทยาศาสตร์ที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ระบบโครงสร้างพื้นที่ ในเชิงสังคมและวัฒนธรรมได้ มีรากฐานสำคัญมาจากทฤษฎีการสัญจรอิสระ (theory of natural movement) (Hiller et al, 1993) ที่มีหลักการว่า คนสัญจรเป็นเส้นตรง (axial line) ทำให้กิจกรรมในพื้นที่หนึ่ง (convex space) มีมุมมองที่แตกต่างกันออกไป และถ้านำพื้นที่สัญจรและพื้นที่กิจกรรมเหล่านั้นมาเรียงต่อกันก็จะได้ผังพื้นที่ของเมืองขึ้นมา และถ้าเขียนเส้นสัญจรที่ยาวที่สุดและมีจำนวนน้อยที่สุด เพื่อแทนแนวทางการเข้าถึงและมองเห็นพื้นที่ทั้งหมดที่เป็นไปได้ (axial line) ที่ครอบคลุมพื้นที่สัญจรและพื้นที่ว่างสาธารณะทั้งหมดของเมือง ก็จะได้แบบจำลองโครงข่ายของพื้นที่ว่างของเมืองขึ้นมา

แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญดังกล่าวข้างต้นนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าการออกแบบพื้นที่เมืองรวมไปการตกแต่งอาคารและสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นการสร้างแรงจูงใจในการใช้พื้นที่ของเมือง ทั้งนี้อาจ

เกิดจากกิจกรรมที่มีความจำเป็น เช่น การจ่ายตลาด การเดินทางไปประกอบกิจกรรมสำคัญทางศาสนา เทศกาลต่างๆหรือแม้กระทั่งการสัญจรผ่านในย่านเขตเมืองนั้นๆ ได้สร้างเป็นโครงข่ายที่ก่อให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับสถานที่ โดยสามารถวิเคราะห์ได้จากเส้นทางการเดินไปยังสถานที่สำคัญในเขตเมือง หรือสถานที่ที่มีลักษณะทางกายภาพที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวนี้มาออกแบบการสำรวจพื้นที่เมืองในการค้าเยาวราช โดยเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ลักษณะโครงสร้างเชิงสัญญาณของพื้นที่กับรูปแบบกิจกรรม ความนิยมในการพื้นที่ โดยใช้ทฤษฎีที่เรียกว่า “space syntax” ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ระบบโครงสร้างพื้นที่ ในเชิงสังคมและวัฒนธรรมได้มีรากฐานสำคัญมาจากทฤษฎีการสัญจรอิสระ (theory of natural movement) (Hiller et al,1993) ที่มีหลักการว่า คนสัญจรเป็นเส้นตรง (axial line) ทำให้กิจกรรมในพื้นที่หนึ่ง (convex space) มีมุมมองที่แตกต่างกันออกไป และถ้านำพื้นที่สัญจรและพื้นที่กิจกรรมเหล่านั้นมาเรียงต่อกันก็จะได้ผังพื้นที่ของเมืองขึ้นมา เพื่อแทนแนวทางการเข้าถึงและมองเห็นพื้นที่ทั้งหมดที่เป็นไปได้ (axial line) ที่ครอบคลุมพื้นที่สัญจรและพื้นที่ว่างสาธารณะทั้งหมดของเมือง

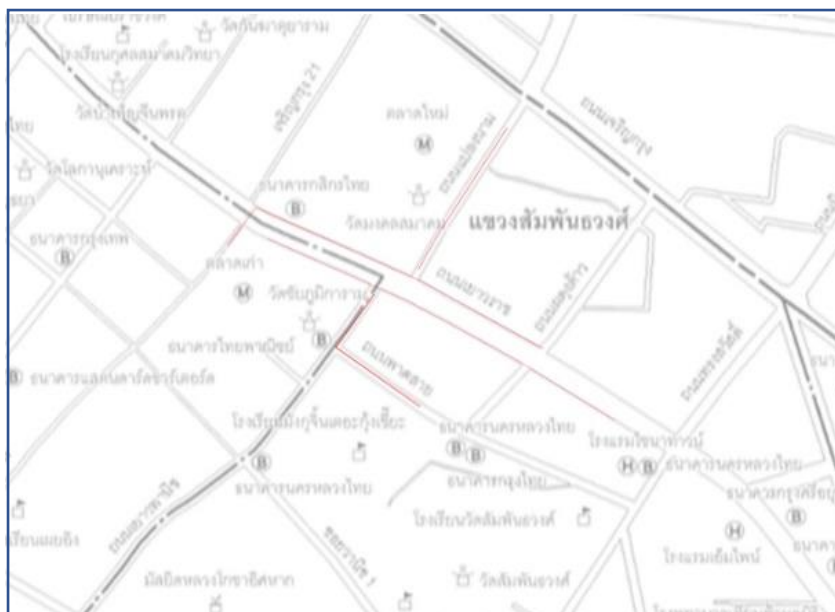

ภาพที่ 18 ภาพแสดงสัญลักษณ์คำจำกัดความของ space ในทาง space syntax, B. Hillier, UCL ที่มา : CHAPTER THREE BILL HILLIER MAPPING METHOD, เข้าถึงเมื่อ 17 มิถุนายน 2563 เข้าถึงจาก http://www.cpas-egypt.com/pdf/Abd_ElBaser/

ภาพที่ 19 การสัญจรในลักษณะเส้นตรง (axial line)
 ที่มา : CHAPTER THREE BILL HILLIER MAPPING METHOD,
 เข้าถึงเมื่อ 17 มิถุนายน 2563 , เข้าถึงจาก http://www.cpas-egypt.com/pdf/Abd_ElBaser/

Axial Line เป็นเส้นที่แสดงการเข้าถึงพื้นที่ว่างจากการสัญจร (accessibility) เมื่อนำเอาเส้น axial line มาจัดลำดับความสัมพันธ์จะมีค่าเท่ากับการจัดลำดับทางสัญจรและการเข้าถึงพื้นที่ว่าง โดยที่โครงข่ายพื้นที่สัญจรและพื้นที่ว่างเมื่อถูกจัดลำดับความสัมพันธ์ในการเข้าถึงแล้วผลลัพธ์ที่ได้คือ โครงสร้างเชิงสัญญาณและการวิเคราะห์เชิงสัญญาณ ทฤษฎี space syntax เป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ในการวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ของกิจกรรม วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในรูปแบบของค่าความสัมพันธ์ ค่าศักยภาพการเข้าถึงที่อาศัยการสร้างแบบจำลองโครงข่ายพื้นที่ว่างจากการสัญจร วิเคราะห์ร่วมกับการเก็บข้อมูลจากการสังเกตรูปแบบพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการใช้ประโยชน์ที่ดิน อาคาร ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการสำรวจในโครงการวิจัยในครั้งนี้ โดยที่ผู้วิจัยใช้หลักการและทฤษฎีการเข้าถึงพื้นที่ด้วยเส้นทางการสัญจร สำรวจและวิเคราะห์เส้นทางที่ผู้คนนิยมใช้ในชุมชนการค้าเยาวราช เพื่อกำหนดเส้นทางการเข้าถึงพื้นที่ในการสำรวจเชิงทัศนศิลป์

ภาพที่ 20 ภาพแสดงเส้นทางการเข้าใช้พื้นที่ในย่านการค้าเยาวราช
ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

สรุปการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork research)

จากการศึกษาแนวคิด หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาข้างต้นทั้ง 2 กลุ่มนั้น สามารถนำแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์ในการศึกษาวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาภูมิทัศน์เมือง (Urban Landscape) โดยใช้แนวคิด สิ่งแวดล้อมตามเส้นทาง และ พื้นที่นอกอาคารที่สามารถมองเห็น และรับรู้ได้ในเมือง ไม่ว่าจะเป็นลักษณะ และรูปทรงที่โอบล้อมจุดที่เรายืนอยู่ สามารถแบ่งประเภทของทัศนธาตุของเมือง (City element) ในย่านเยาวราชได้เป็น 3 ประเภท คือ อาคารและกลุ่มอาคาร (shop house) ได้แก่ อาคารพาณิชย์แบบโคโลเนียล (colonial) , อาคารพาณิชย์แบบสมัยใหม่ (modern) และรายละเอียดของอาคาร เช่น ประตูไม้พานพับ , ประตูเหล็กบานเลื่อนและหน้าต่างเหล็กดัด ป้ายร้านค้า (trade sign) ได้แก่ ป้ายหน้าร้านที่ติดตั้งเหนือประตูทางเข้า , ป้ายติดอาคารที่ติดแขวนยื่นออกมาจากอาคาร และป้ายที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ เช่น ป้ายที่ติดอยู่กับรถเข็นแผงลอย อุปกรณ์ประกอบถนน (street furniture) ได้แก่ รถเข็นขายของริมทาง , แผงลอย , โต๊ะ เก้าอี้ทานอาหารข้างทาง

2. การศึกษาโครงสร้างพื้นฐานวิทยาเชิงพื้นที่ (spatial morphology) โดยใช้แนวคิดของ space syntax ในการวิเคราะห์โครงสร้างของพื้นที่ว่างที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในการสัญจรและความนิยมในการเข้าถึงพื้นที่ว่างของเมือง เพื่อสร้างเส้นทางการสำรวจรูปทรงและพื้นที่ว่างของเมือง

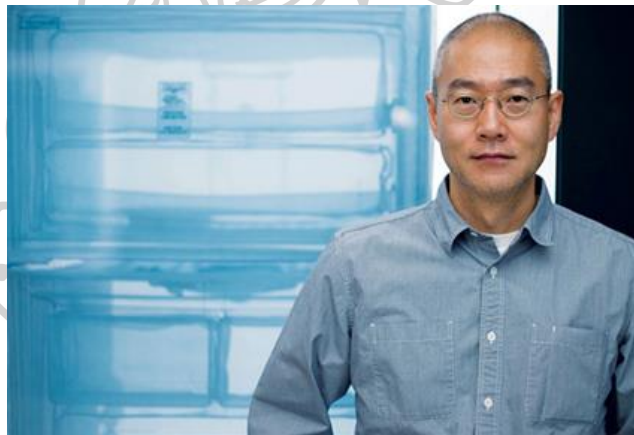
พบว่าความนิยมในการใช้เส้นทางในย่านเยาวราชนั้นเป็นไปตามช่วงเวลาของการค้า ซึ่งแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลาได้ดังนี้

- ช่วงเวลากลางวัน ผู้คนนิยมใช้เส้นทางบริเวณถนนเยาวราช (เส้นหลัก) มากที่สุดเพราะเป็นที่ตั้งของร้านค้าในช่วงกลางวัน
- ช่วงเวลากลางคืน ผู้คนนิยมใช้เส้นทางบริเวณถนนเยาวราชและตรอกซอยที่เชื่อมต่อกับถนนเยาวราช เพราะในช่วงเวลากลางคืนตลอดสองฝั่งถนนเยาวราชและตรอกซอยจะเป็นที่ตั้งของร้านอาหารข้างข้าง

จากการวิเคราะห์โครงสร้างของพื้นที่วางและเส้นทางในการสัญจรพบว่าปัจจัยในการเข้าถึงพื้นที่ของเยาวราชในแต่ละช่วงเวลานั้นเป็นไปตามที่ตั้งของกิจกรรมทางการค้า

4. ข้อมูลศิลปิน

4.1 Do – Ho Suh

ภาพที่ 21

ภาพถ่ายครึ่งตัว Do – Ho Suh

ที่มา : OCULA MAGAZINE , เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563

เข้าถึงจาก <https://ocula.com/magazine/conversations/do-ho-suh/>

Do – Ho Suh เป็นประติมากรชาวเกาหลีใต้ เกิดที่กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ ในปี 1962 เขาเติบโตในกรุงโซล โดยพ่อของเขา Suh Se – Ok เป็นศิลปินที่มีชื่อเสียง และผู้นำทางด้านศิลปะเคลื่อนไหวทางศิลปะด้านการผสมผสานเทคนิคการวาดภาพด้วยหมึกแบบดั้งเดิมให้เข้ากับความหมายและแนวคิดแบบสมัยใหม่ เขาสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีและโทวิจิตรศิลป์ สาขาจิตรกรรม

ตะวันออก จากมหาวิทยาลัยแห่งชาติโซล (Seoul National University) และสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโทจิตรศิลป์ สาขาประติมากรรม จากมหาวิทยาลัยเยล (Yale University) ประเทศสหรัฐอเมริกา เขาเริ่มมีชื่อเสียงจากการเป็นตัวแทนของประเทศเกาหลีใต้ในเทศกาลศิลปะ เวนิส เบียนนาเล่ (Venice Biennale) ปี 2001 ปัจจุบันเขามีสตูดิโอในลอนดอน ประเทศอังกฤษ , นิวยอร์ก ซิตี้ ประเทศสหรัฐอเมริกา และโซล ประเทศเกาหลีใต้

ภาพที่ 22

Home within Home , Do – Ho Suh , 2013

ที่มา : Stir world, Do-Ho Suh, (MMCA), Seoul เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563

เข้าถึงจาก www.stirworld.com/see-news-korean-artist-do-ho-suh

ผลงานของ Do – Ho Suh เป็นการนำเสนอพื้นที่ว่าง และอัตลักษณ์ของที่อยู่อาศัย ผ่านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมในลักษณะการถอดแบบร่างจากพิมพ์เขียว (Blue print) เช่น บ้านแบบพื้นเมืองของเกาหลี (Hanok House) หรือแผนผังของอพาร์ทเมนต์ ผลงานที่มีชื่อเสียงของเขาสร้างจากผ้าไนลอนหรือผ้าไหมที่ตัดเย็บเป็นรูปทรงของพื้นที่ภายในสถาปัตยกรรมแบบเกาหลีใต้ที่แสดงถึงช่องว่างของชีวิตจากการย้ายถิ่นฐานไปอยู่อาศัยยังสหรัฐอเมริกา ผ่านกระบวนการสำรวจพื้นที่ว่างภายในของรูปทรงพื้นที่อยู่อาศัย และสร้างสัมผัสการโต้ตอบของผู้ชมกับพื้นที่ว่างเหล่านั้น เช่น ในผลงาน ชุด Home within Home จัดแสดงใน national museum of modern and contemporary art (MMCA) ประเทศเกาหลีใต้ โดยผลงานเมื่อมองจากด้านนอกจะเห็นรูปทรงอาคารที่มีต้นแบบมาจากรัฐ Rhode Island ของประเทศสหรัฐอเมริกาทำจากผ้าไนลอนสีฟ้าโปร่ง และพื้นที่ด้านในเป็นรูปทรงบ้านดั้งเดิมแบบเกาหลี (Hanok) เป็นการนำเสนอพื้นที่ว่างอันเกิดจากการทับซ้อนของพื้นที่ภายในอาคารทั้งสองแบบ

ผลงานชิ้นดังกล่าวนี้เป็นการจำลองแบบอพาร์ทเมนต์แบบอเมริกัน กับบ้านแบบดั้งเดิมของเกาหลีด้วยผ้าโปร่งแสงสีฟ้า ซึ่งเมื่อเกิดการซ้อนทับกันของผนังบ้านแต่ละชั้นก็จะสร้างรูปทรงใน

ลักษณะทึบแสง ด้วยแนวคิดที่ทำให้ผนังของอาคารนั้นสามารถที่จะเคลื่อนย้ายได้ สร้างความเป็นชั่วคราวให้กับประติมากรรม แนวคิดดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับ Mies Van Der Rohe สถาปนิกชาวเยอรมัน ที่แสดงให้เห็นถึงความโปร่งและความเรียบง่าย จัดระเบียบโครงสร้างอย่างสมดุลต่อพื้นที่เปิดโล่งอิสระ กระบวนการคิดของ Suh ในชุดผลงานนี้นั้นแสดงให้เห็นถึงการออกแบบประติมากรรมที่มีความยืดหยุ่นในการจัดการพื้นที่ว่าง และขยายขอบเขตความเป็นไปได้ในวิธีการแบ่งพื้นที่ด้วยวิธีที่แตกต่างกัน

ภาพที่ 23

Almost home, Do – Ho Suh , 2013

ที่มา : Stir world, Do – Ho Suh, (MMCA), Seoul เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563

เข้าถึงจาก www.stirworld.com/see-news-korean-artist-do-ho-suh

Almost Home คือ หนึ่งในนิทรรศการที่นำเสนอการเชื่อมต่อของพื้นที่ว่างในการอยู่อาศัย จัดแสดงที่ Smithsonian American Art Museum ในปี 2013 ที่สหรัฐอเมริกา นิทรรศการดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงกระบวนการทางความคิด และวิธีการนำเสนอของ Suh ที่เขาได้รับแรงบันดาลใจจากความรู้สึกในจิตใจสำนึกถึงการพลัดที่เมื่อเขาได้เดินทางจากเกาหลีใต้มาถึงสหรัฐอเมริกา เขาเริ่มตั้งคำถามและไตร่ตรองถึงสิ่งที่ทำให้เกิดความทรงจำระหว่างเขากับสิ่งแวดล้อมทั้งในอดีต และปัจจุบัน เขาได้ให้สัมภาษณ์ถึงความคิดดังกล่าวใน TLS Visual arts , Arts Review ไว้ว่า “เมื่อคุณคิดถึงบ้าน มันยังคงอยู่ที่นั่น อย่างนั้นเสมอ” “แต่เมื่อเขาออกจากเกาหลี เขาเริ่มคิดว่ามันสามารถขนย้ายได้” และได้นำเขาไปสู่การสำรวจพื้นที่ว่างและวัตถุในชีวิตประจำวันในสิ่งแวดล้อมการอยู่อาศัย โดยเขาได้ใช้ความรู้สึกถึงอัตลักษณ์ที่ตราตรึงอยู่ในสถานที่ผ่านความทรงจำใน

การเป็นผู้อพยพ นำเสนอผ่านพื้นที่ว่างภายในของที่อยู่อาศัยที่ถูกสร้างของเขตจากผนัง ประตูที่ทำจากผ้าโพลีเอสเตอร์แบบโปร่งด้วยการพลิกกลับกระบวนการทางสถาปัตยกรรม ซึ่งโดยปกติจะเป็นการสร้างผนัง 2 มิติแล้วถึงสร้างสิ่งเหล่านั้นสู่พื้นที่แห่งความเป็นจริง แต่เขากลับใช้รูปแบบอาคารที่มีอยู่ในโลกของความเป็นจริงปลดเปลื้องผิวนอกของมันไปจนถึงโครงสร้างด้านในด้วยลักษณะการสร้างแบบผนัง 2 มิติ

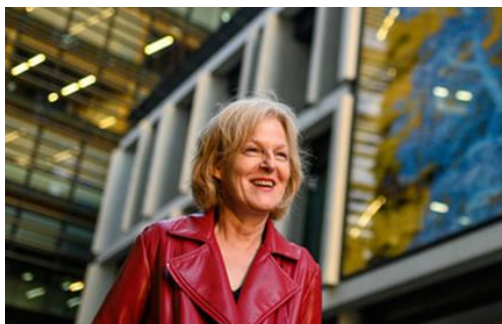
ภาพที่ 24

Main Entrance, 348 West 22nd Street, New York, NY 10011, USA in
Almost home series , Do – Ho Suh , 2013

ที่มา : Stir world, Do – Ho Suh, (MMCA), Seoul เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563
เข้าถึงจาก www.stirworld.com/see-news-korean-artist-do-ho-suh

หัวใจสำคัญของนิทรรศการนี้คือ พื้นที่ว่างของทางเดิน – ทางผ่าน ที่นำเข้าไปสู่ทางเดินภายในบ้าน โครงสร้างแต่ละชั้นถูกจำลองให้มีขนาดเท่าจริง เมื่อเดินเข้าไปตามทางเดินในผลงานของ Suh จะมีช่องว่างในลักษณะของประตูทั้งสองข้างที่สามารถให้ผู้ชมเดินออกหรือจะเลือกเดินจนสิ้นสุดเส้นทาง ผลงานชิ้นนี้เป็นเหมือนการย่อประสบการณ์เกี่ยวกับพื้นที่ภายในบ้านที่เขาเคยอยู่อาศัย ทั้ง 5 เมือง ผ่านความคิดที่อิสระเหนือขอบเขตของการกำหนดพื้นที่ Main Entrance, 348 West 22nd Street, New York, NY 10011, USA คือ หนึ่งในชุดผลงาน Almost Home ที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการแบ่งพื้นที่ว่าง โดย Suh ได้เลือกที่จะสร้างเพียงรูปทรงประตูของทางเข้าอาคาร เพื่อที่จะให้ผู้ชมนั้นสร้างจินตนาการในการถึงช่องทางเดินหรือพื้นที่ว่างอื่นๆ ทั้งด้านใน และด้านนอก

4.2 Sabine Hornig

ภาพที่ 25 ภาพถ่ายครึ่งตัว Sabine Hornig ที่มา : ZIMBIO, Public Artwork by German Artist, เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563 เข้าถึงจาก <https://www.zimbio.com/photos/Sabine+Hornig/Public+Artwork>

Sabine Hornig เป็นศิลปินและช่างภาพชาวเยอรมัน เกิดเมื่อ 5 มิถุนายน ค.ศ.1964 ณ เมือง Pforzheim เยอรมนีตะวันตก จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและโท สาขาประติมากรรมและภาพถ่าย จาก Universität der Künste Berlin , UdK (berlin University of the arts) อาศัยและทำงานในกรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี ผลงานของเธอเป็นการตีความสถาปัตยกรรมสมัยใหม่และชีวิตในเมืองร่วมสมัย โดยใช้สื่อภาพถ่ายและประติมากรรมติดตั้งกับสถานที่ (Installation) Hornig จัดแสดงนิทรรศการเดี่ยวและกลุ่มทั่วโลก โดยมีนิทรรศการที่สำคัญได้แก่ Double Transparency ที่ Unlimited Basel ในสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อปี 2004

ภาพที่ 26 Store Close , Sabine Hornig , 2018 ที่มา : TANYA BONAKDAR GALLERY, Sabine Hornig , เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563 เข้าถึงจาก <http://www.tanyabonakdargallery.com/artists/sabine-hornig/series>

แนวคิดและกระบวนการทำงานของ Hornig มีบทบาทในฐานะศิลปะที่ทำทนายวิธีที่มนุษย์รับรู้ โลกรอบตัวด้วยขนาดและมุมมองที่เบลอ ผลงานหลายๆ ชิ้นของเธอเป็นการรวมภาพและโครงสร้างสามมิติให้ได้ผลลัพธ์ในลักษณะ tromp l'oeil ศิลปะเชิงสามมิติ หรือศิลปะลวงตาทอรวมพลุส มาจากภาษาฝรั่งเศสที่แปลว่า “ลวงตา” ซึ่งเป็นเทคนิคการสร้างศิลปะแบบหนึ่งที่ทำให้ผลลัพธ์ออกมาเหมือนมีความเป็นภาพสามมิติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ขยายขอบเขตการพิจารณาผลงานว่าเป็น “ภาพถ่าย” หรือ “ประติมากรรม”

ภาพที่ 27 Ausstellungsansicht Schulfenster Munchen , Sabine Hornig , 2005
ที่มา : SabHornig , เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563, เข้าถึงจาก <https://sabine-hornig.de/architekturprojekte/schulfenster-muenchen>

ศิลปะของ Hornig เป็นการพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นและหลอมรวมกับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ประตู, ผนัง, หน้าต่าง และรวมไปถึงวัสดุจากอุตสาหกรรม เช่น คอนกรีตเป็นต้น ดังปรากฏให้เห็นได้จากงานชิ้นผลงานประติมากรรม และการจัดวางงานเฉพาะพื้นที่ (site-specific installation) ผลงานที่สำคัญของเธออีกชิ้นหนึ่ง คือ Glass Façade Project หรือ Das Glasfassaden-Projekt ในปี 2005 โดยเป็นผลงานที่ติดตั้งกับพื้นที่เฉพาะ (site - specific) ขนาดใหญ่กับอาคารโรงเรียนประถมที่ Pfeuferstraße 1 ในมิวนิก ลักษณะของงานชิ้นนี้สร้างด้วยกระบวนการพิมพ์ภาพโปร่งแสงด้วยเทคนิคภาพพิมพ์ระเกรงไหม (silk screen) ลงบนกระจกนิรภัยของอาคาร รูปลูกโป่ง, ชั้นวางหนังสือ ที่ดูราวกับหลุดลอยออกมาจากพื้นที่ทางด้านหลัง ซึ่งภาพที่ปรากฏนี้สามารถมองเห็นได้จากภายในและภายนอกอาคาร

ผลงานในบางชิ้นของ Hornig ที่มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เช่น ที่จับประตู, ขอบประตูหน้าต่าง เธอได้ลดความซับซ้อนของรายละเอียดเหล่านั้นด้วยการลดทอนรายละเอียด และปรับขนาดของวัตถุ เพื่อเปลี่ยนภาพจำหรือความรู้สึกที่คุ้นเคยให้กลายเป็นงานประติมากรรม กระบวนการสร้างสรรค์ในลักษณะดังกล่าวนี้พบศิลปะลัทธิจูนนิยม (minimalism) ซึ่งเป็นขบวนการทางศิลปะและการออกแบบในช่วงปลาย ค.ศ.1960 ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากงานจิตรกรรมนามธรรมแบบเรขาคณิต (Geometric Abstraction) ของกลุ่มเบาเฮาส์ (Bauhaus) โดยมีศิลปินที่เคลื่อนไหวคนสำคัญ คือ ปีต มอนเดรียน (Piet Mondrian) โดยผลงานของเธอมักถูกอธิบายว่าเป็นการผสมผสานปรัชญาของ Minimalism ที่ว่าด้วยความเรียบง่าย การลดอัตตาการเข้าถึงประสบการณ์ตรงมากกว่าการถ่ายทอดผ่านเนื้อหา และเน้นการไตร่ตรอง การมีสติ หลอมรวมกับกับภาพภูมิทัศน์และกายภาพทางสถาปัตยกรรมของเมืองที่ดูแห้งแล้ง เช่น ในผลงานที่มีชื่อว่า Not Yet Titled (Flowers), 2014 ที่เป็นการใช้ลักษณะขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เช่น ผนัง, ประตู, หน้าต่างของอพาร์ทเมนท์ ที่ลดรายละเอียดคงเหลือเฉพาะโครงสร้างที่สำคัญและตำแหน่งที่บ่งบอกถึงการกายของสถานที่นั้นๆ การคงเหลือลักษณะที่เด่นชัดของพื้นที่หรือสิ่งแวดล้อมนี้ได้กระตุ้นให้ผู้ชมสำรวจ และสร้างการรู้สึกถึงบริบทแวดล้อมของสถานที่ (place) พื้นที่ว่าง (space) และบรรยากาศแวดล้อม (ambiance)

ภาพที่ 28

Not Yet Titled (Flowers) , Sabine Hornig , 2014

ที่มา : Artsy, Sabine Hornig , เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563

เข้าถึงจาก <https://www.artsy.net/artwork/sabine-hornig-not-yet-titled-flowers>

หน้าต่างเป็นอีกหนึ่งในสัญลักษณ์ (symbolic) ที่โดดเด่นในงาน Hornig ที่มักถูกนำมาใช้ร่วมกับภาพถ่ายของเมืองหรือพื้นที่ภายนอกอาคาร โดยภาพเหล่านั้นถูกผนึกรวมเข้ากับโครงสร้างหน้าต่าง หรือกรอบประตู เช่นในงาน ชื่อ Mirrored Room , 2011 เธอได้สร้างผลงานชุดผลงานที่ใช้หน้าต่างเป็นสัญลักษณ์ในการนำเสนออย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ปี 2001 ด้วยการถ่ายภาพของสิ่งแวดล้อมเมืองในลักษณะโปร่งแสง (transparent) ติดลงบนหน้าต่าง และเว้นบางส่วนให้ว่างเปล่า เพื่อให้มุมมองทางสายตาที่มีต่อภาพนั้นเกิดการปะติดปะต่อ หรือคลาดเคลื่อน ลักษณะการทำงานแบบนี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงของภาพเมื่อเมื่อเปลี่ยนตำแหน่งในการมอง ซึ่งนำไปสู่จังหวะของการเปลี่ยนภาพสะท้อนสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่ของกระจก

ภาพที่ 29

Transparent Thing Exhibition, Sabine Hornig , 2013

ที่มา : TANYA BONAKDAR GALLERY, Sabine Hornig, เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2563 เข้าถึงจาก <http://www.tanyabonakdargallery.com/artists/sabine-hornig/series>

นิทรรศการของเธอในปี 2013 ที่ Tanya Bonakdar Gallery ในนิวยอร์ก ชื่อ Transparent Thing โดยนำชื่อมาจากนวนิยายที่เขียนขึ้นในปี 1972 ของ Vladimir Nabokov นักประพันธ์ชาวรัสเซีย ซึ่งในนิทรรศการดังกล่าวเป็นการนำเสนอเรื่องสำรวจความเป็นชั่วคราวและพื้นที่ของเมือง นิทรรศการนี้ประกอบไปด้วยงานประติมากรรมหลายชิ้นที่แสดงถึงการจำลองวัตถุในเมืองอุตสาหกรรมที่ทำจากวัสดุ เช่น คอนกรีต โพลีเอสเตอร์ และอลูมิเนียม กับภาพถ่ายที่ทำให้เห็นถึงความสิ้นหวังในพื้นที่เมื่อเบอร์ลินสมัยใหม่ โดยโครงสร้างของประติมากรรมและภาพที่ถูกติดลงนั้นได้

ลึ้มล้าถึงความเข้าใจต่อวัตถุและกายภาพของพื้นที่ว่าง ภาพถ่ายเกือบทั้งหมดนั้นถูกติดตั้งบนหน้าต่างในลักษณะที่ดูปิ๊บอัด และบิดเบือนความรู้สึกเชิงลึกที่มีต่อสถานที่ สร้างสภาวะความไม่สมดุลและความสับสนเชิงพื้นที่ ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ในผลงานของ Hornig ที่สื่อถึงความเป็นนามธรรม “การไร้ที่อยู่” และ “ความไม่เข้าใจ” เพื่อให้ผู้ชมเกิดความคิดเชิงวิพากษ์

สรุปสิ่งที่ได้จากการวิเคราะห์ศิลปิน

ศิลปิน	วิธีวิทยา	ประเด็นใน การนำเสนอ ผลงาน	รูปแบบ	แนวคิด	วัสดุ
Do – Ho Suh	สำรวจอัต ลักษณ์ของ พื้นที่ว่างและ วัตถุประจำวัน ในที่อยู่อาศัย	การจากถิ่นที่ อยู่อาศัยพลัด ถิ่น	ประติมากรรม ติดตั้งกับพื้นที่ (installation)	สร้างการ เชื่อมโยงและ ตอบโต้ ระหว่างผู้ชม กับพื้นที่ว่าง	ผ้าโพลีเอ สเตอร์แบบ โปร่งแสง
Sabine Hornig	สำรวจและ บันทึก สิ่งแวดล้อม ของเมืองกับ การอยู่อาศัย	การซ้อน เหลื่อมของ การรับรู้ในภูมิ ทัศน์และ สิ่งแวดล้อม เมือง	ประติมากรรม ติดตั้งกับพื้นที่ (installation)	สร้างการ ปะติดปะต่อ หรือ คลาดเคลื่อน ของ กระบวนการ เปลี่ยนแปลง ภาพ	ภาพพิมพ์ จากภาพถ่าย , กระจก, วัสดุ อุตสาหกรรม

ตารางที่ 4 ตารางแสดงสิ่งที่ได้จากการวิเคราะห์ศิลปิน

จากการศึกษาผลงานของศิลปิน ผู้วิจัยพบประเด็น และแนวคิดที่สำคัญต่อแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานในโครงการวิทยานิพนธ์ คือ

1. แนวทางในวิธีวิทยาประกอบด้วย การสำรวจอัตลักษณ์ของพื้นที่ว่าง และวัตถุประสงค์ประจำวัน การสำรวจ และบันทึกสิ่งแวดล้อมของเมืองกับการอยู่อาศัย ซึ่งนำไปเป็นแนวทางในการสำรวจข้อมูลศึกษาอัตลักษณ์ของพื้นที่ว่าง และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่การค้าเยาวราช

2. ประเด็นในการนำเสนอผลงาน ประกอบด้วย ถิ่นที่ของการอยู่อาศัย การซ้อนเหลื่อมของการรับรู้ในภูมิทัศน์ และสิ่งแวดล้อมเมือง ซึ่งนำไปเป็นตัวอย่างในการตรวจสอบ และวิเคราะห์ประเด็นของผู้วิจัยเรื่อง การปรับเปลี่ยนพื้นที่การค้าต่างช่วงเวลาบนพื้นที่ข้างทางในเยาวราช

3. รูปแบบการนำเสนอในลักษณะประติมากรรมติดตั้งกับพื้นที่ (installation) ซึ่งเป็นกลยุทธ์ในการนำเสนอพื้นที่ทางศิลปะที่ให้ผู้ชมมีปฏิสัมพันธ์ รับรู้ในพื้นที่ริมทางของเยาวราช

4. แนวคิด ประกอบด้วย การเชื่อมโยง และต่อบักระหว่างผู้ชมกับพื้นที่ว่าง การปะติดปะต่อ หรือสร้างการคลาดเคลื่อนของกระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพ ซึ่งนำไปเป็นแนวทางในการสร้างปฏิสัมพันธ์ของผู้ชมกับพื้นที่ว่างริมทางที่ถูกประกอบสร้างขึ้นใหม่ และกระบวนการรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงภาพของบรรยากาศแวดล้อมในพื้นที่การค้าที่เกิดขึ้นต่างช่วงเวลาในเยาวราช

5. วัสดุ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การเลือกใช้วัสดุของศิลปินที่ศึกษาโดยพบว่า การใช้วัสดุ และคุณสมบัติของวัสดุจากบริบทของพื้นที่เมื่อนั้น สามารถสร้างการเชื่อมโยงไปถึงถิ่นที่ เหตุการณ์ และบรรยากาศของสถานที่เดิมที่ต้องการนำเสนอได้เป็นอย่างดี

การศึกษาและวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆ ที่ค้นพบ ผู้วิจัยในนำสิ่งเหล่านี้เป็นแนวทางในการสำรวจ วิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมในหัวข้อ วิธีชีวิตริมทางแบบไทยร่วมสมัย กรณีศึกษา การค้าข้างทางในเยาวราช ที่นำเสนอประการการณ์การสำนึกรู้ต่อถิ่นที่จากศิลปะประติมากรรมแบบจัดวางที่ขมวด ย่นย่อ พื้นที่และเวลาจากเหตุการณ์ของกิจกรรมการค้าในเยาวราช เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของคุณค่าในวิถีชีวิตของย่านการค้าไทย-จีน โดยสร้างบรรยากาศแวดล้อมทางศิลปะเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นจินตนาการ และการสำนึกรู้ของผู้ชมต่อเหตุการณ์แวดล้อมนั้นๆ

บทที่ 3

กระบวนการและองค์ประกอบในการสร้างสรรค์

ในผลงานชุดวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการสืบค้นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชน และสำรวจสิ่งแวดล้อมของกิจกรรมการค้าในเยาวราช โดยใช้กระบวนการบันทึกภาพต่างช่วงเวลา (Time Lapse) เพื่อทำความเข้าใจถึงองค์ประกอบของวิถีชีวิตที่สร้างประสบการณ์รับรู้ต่อถิ่นที่อยู่ ย่านการค้าแห่งนี้ โดยแบ่งกระบวนการและองค์ประกอบในการสร้างสรรค์เป็น 2 ช่วง

1. ช่วงวิวิธวิทยาและการประมวลความคิด (Research)
2. ช่วงการทำวิทยานิพนธ์

1. ช่วงวิวิธวิทยาและการประมวลความคิด (Research)

1.1 แนวคิดเริ่มต้นของวิวิธวิทยาและการทำวิจัย (Research)

สำนึกในถิ่นที่ (sense of place) คือ ประสบการณ์การรับรู้ร่วมของผู้คนต่อบรรยากาศแวดล้อมของพื้นที่เมือง ที่เกิดจากลักษณะเด่นชัดของเมืองนั้นๆ เช่น สถาปัตยกรรม กิจกรรมในการดำเนินชีวิต บรรยากาศ แสงสี ที่แสดงอัตลักษณ์ของชุมชน ประสบการณ์จากการสัมผัสรับรู้ต่อสิ่งแวดล้อมเมืองนี้ไม่ใช่เพียงการรับรู้ในเชิงประสบการณ์จากชีวิตประจำวันเพียงอย่างเดียว แต่ยังแสดงให้เห็นถึงประสบการณ์เชิงสุนทรีย์ที่เกิดจากคุณค่าของวิถีชีวิต ที่สร้างความรู้สึกระลึกถึง หวนหาประสบการณ์จากความทรงจำที่มีต่อเหตุการณ์ในการดำเนินชีวิต

การทำงานวิทยานิพนธ์ในชุดนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มจากการตั้งคำถามถึงวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตในพื้นที่เมืองของกรุงเทพมหานคร พบว่าพื้นที่ริมทางเป็นพื้นที่ทางสังคม (social space) ที่ใช้ในการทำมาหากิน จับจ่ายสินค้า สัญจร เกิดความหลากหลายของกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ที่ประกอบสร้างตัวตนทางวัฒนธรรมของการดำเนินชีวิตของคนในกรุงเทพฯ ผู้วิจัยได้เริ่มสำรวจสืบค้นความเป็นมาถึงพัฒนาการทางสังคมกับวิถีชีวิตในพื้นที่เมือง พบว่าการเปลี่ยนแปลงระบบคมนาคมเป็นปัจจัยสำคัญต่อพื้นที่อยู่อาศัย และการดำเนินชีวิต ระบบคมนาคมแบบถนน ตรอก ซอย ในปัจจุบันจึงเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมทางสังคม (Social Activities) พบเห็นได้รูปแบบการอยู่อาศัย ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในการประกอบอาชีพ เทศกาล หรือกิจกรรมทางศาสนา สิ่งเหล่านี้คือปรากฏการณ์ของวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นในชุมชนเมือง ที่สร้างบรรยากาศของวิถีชีวิต แสดงอัตลักษณ์ (characteristic) บ่งบอกถึง

ตัวตน (identity) ของผู้อยู่อาศัย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการรับรู้และเข้าใจถึงคุณค่าในวิถีชีวิต ที่ ณ ปัจจุบันนี้การพัฒนาเมืองของกรุงเทพมหานครค่อยๆ รุกคืบ และสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชุมชนแบบดั้งเดิม จนทำให้ความเด่นชัดของตัวตน และประวัติศาสตร์ชุมชนค่อยๆ เลือนหายไป

ผู้วิจัยพบว่าวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของคนกรุงเทพฯ เกิดจากความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม และชุมชนที่เกิดขึ้นตามการขยายตัวของเมือง วิทยานิพนธ์นี้เริ่มต้นจากการสำรวจข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของวิถีชีวิตทางสังคมและพัฒนาการของเมือง การเปลี่ยนแปลงระบบคมนาคมจากคลองเป็นถนน ส่งผลให้ผู้คนปรับเปลี่ยนที่อยู่อาศัย และกิจกรรมทางสังคมมาใช้พื้นที่ในเมือง เยาวราช คือ หนึ่งในย่านชุมชนที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบบคมนาคม เป็นศูนย์กลางทางการค้าที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม กิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นหมุนเวียนตลอดวันสร้างพลวัตเชิงพื้นที่ให้ย่านการค้าแห่งนี้มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์

จากการสืบค้นสำรวจข้อมูล และทำความเข้าใจถึงบริบททางสังคมในแง่พัฒนาการของเมืองที่ก่อให้เกิดรูปแบบวิถีชีวิต เพื่อเป็นแกนทางความคิดในการนำเสนอผลงานวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยได้เริ่มหาข้อมูล และสร้างกระบวนการสำรวจที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ในบรรยากาศของวิถีชีวิตในพื้นที่เมือง เช่น รูปแบบการค้าในชุมชน เหตุการณ์ในพื้นที่การดำเนินชีวิต ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่เมือง วัฒนธรรมเงินที่ผสมผสานกับวิถีทางสังคมแบบไทย ที่ก่อให้เกิดให้อัตลักษณ์ และบ่งบอกถึงตัวตนการเป็นชุมชนการค้าที่มีประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตอันโดดเด่น และยังคงรักษาวัฒนธรรมของตนท่ามกลางการปรับเปลี่ยนรูปแบบของเมือง

1.2 พัฒนาการทางด้านความคิด

พัฒนาการทางด้านความคิดของผู้วิจัย ที่มีต่อประสบการณ์รับรู้ต่อพลวัตในพื้นที่การค้า เยาวราช ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของบรรยากาศแวดล้อมของวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต พบเห็นได้จากสิ่งแวดล้อมของเมือง ตัวตนของย่านการค้าไทยจีน เช่น การพึ่งพาอาศัยพื้นที่ในการทำมาหากิน การตกแต่งสิ่งแวดล้อมเมืองจากป้ายการค้าอักษรไทย-จีน กิจกรรมทางศาสนา การไหว้เจ้า ที่สิ่งต่างๆ เหล่านี้พบเห็นได้ด้วยตาแต่ไม่สามารถสัมผัสจับต้องได้ ผู้วิจัยได้นำลักษณะเด่นชัดเหล่านี้มาจัดการผ่านกระบวนการสร้างประสบการณ์เชิงสุนทรีย์ ด้วยการสำรวจสิ่งแวดล้อมเมือง เพื่อค้นหา บันทึกตัวตนของย่านการค้าที่มีบรรยากาศแวดล้อมอันเป็นพลวัตในชุมชนการค้าที่ปรับวัฒนธรรมเงินให้เข้ากับวิถีทางสังคมแบบไทย

หากสืบค้นลงลึกไปถึงรูปแบบในการดำเนินชีวิตของผู้คนในเยาวราช จะพบว่า มีพลวัตทางสังคมที่ปรับเปลี่ยน หลอมรวม ผสมผสานวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีปฏิบัติแบบจีนให้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมไทย พบได้จากการพึ่งพาอาศัย เกื้อกูลกันในชีวิตประจำวัน หรือการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นผลมาจากคติความเชื่อแบบ กวนซี ที่ให้การนับถือกันเป็นพี่ เป็นน้อง การค้าขายทางเป็นหนึ่งในรูปแบบของวิถีชีวิตที่แสดงถึงการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คน ผ่านกิจกรรมการประกอบอาชีพบนพื้นที่ทางสังคม (social space) ที่ใช้ร่วมกัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเยาวราช ที่แสดงตัวตนความเป็นจีนในสังคมไทย

ดังนั้นการนำเสนอปรากฏการณ์ของบรรยากาศในวิถีชีวิตเหล่านี้ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจถึงข้อมูลในหลายด้าน เช่น สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นในย่านการค้าเยาวราชและเก็บข้อมูลหลายรูปแบบเพื่อนำเสนอแก่นของสาระของคุณค่าทางวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ที่เกิดจากประสบการณ์รับรู้ร่วมของผู้คนต่อพื้นที่เมือง

1.3 ฐานข้อมูลในการสร้างสรรค์

ข้อมูลที่นำมาเป็นฐานในการทำชุดผลงานวิทยานิพนธ์นี้ถูกแบ่งตามชุดข้อมูลและกระบวนการสำรวจประกอบด้วย

1.3.1 ภูมิทัศน์ของชุมชนการค้าไทย-จีน

ภาพที่ 30 ภาพภูมิทัศน์ของย่านเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ย่านการค้าเยาวราชเป็นชุมชนชาวจีนที่มีสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นของอาคารแบบตึกแถว (commercial building) เริ่มสร้างขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 5 ใช้เป็นพื้นที่การค้าและอยู่อาศัย ประดับอาคารด้วยป้ายการค้าอักษรไทย-จีน แสดงชื่อร้าน ประเภทการค้า รายการสินค้า มีถนนเยาวราชตัดผ่านกลางชุมชนเป็นเส้นทางสัญจรหลัก โครงข่ายถนน ตรอก ซอย (road network) ที่เชื่อมต่อถึงกัน สร้างบรรยากาศแวดล้อม (ambiance) ที่มีผู้คนหมุนเวียน ไปมาตลอดวัน จากการลงพื้นที่สำรวจ ผู้วิจัยพบลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ ที่ทำให้ภูมิทัศน์ของเยาวราชมีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น ประกอบด้วย

1. วัฒนธรรมที่มองเห็นได้ด้วยตา (Visual Culture) คือ คุณค่าด้านวัฒนธรรมเชิงทัศน์ ที่มีลักษณะปรากฏให้มองเห็นได้รอบตัวที่ไม่ใช่แค่ศิลปะ เช่น อาคาร การตกแต่งภูมิทัศน์เมือง องค์ประกอบของการดำเนินชีวิต Hegal ได้อธิบายความหมายของ Visual Culture ไว้ว่า Visual แทนค่าของศิลปะ (Art) และ Culture แทนค่าของประวัติศาสตร์ (History) เมื่อมองในแง่สิ่งปรากฏให้เห็นในภูมิทัศน์ของเยาวราชจึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงตัวตนด้านวัฒนธรรมของชาวจีนที่อาศัยในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยพบว่าป้ายไฟการค้าที่ประดับกับอาคารเป็นสิ่งที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ของชาวจีนอพยพที่ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในย่านการค้าแห่งนี้ ป้ายหน้าอาคารนั้นจะแสดงชื่อร้าน หรือบ่งบอกประเภทของธุรกิจ เช่น ร้านทอง ร้านหุ่ลลาม เป็นเอกลักษณ์ (Characteristic) ของภูมิทัศน์ในเยาวราชที่สร้างบรรยากาศ แสง สี ให้กับเมือง บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองและเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่มีกิจการอันหลากหลาย

ภาพที่ 31 ภาพป้ายไฟการค้าไทย-จีน ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 32 ภาพอาคารพาณิชย์ในเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

อาคารพาณิชย์แบบตะวันตก หรือ ตึกแถว (commercial building) เป็นสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของเยาวราช สร้างขึ้นช่วงรัชกาลที่ 5 โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชาวจีนได้ใช้เป็นที่พักอาศัยและทำมาหากิน มีรูปแบบที่ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล ซึ่งเป็นอิทธิจากการพัฒนาประเทศในแบบตะวันตก พื้นที่อาคารชั้นล่างใช้เป็นร้านค้า ด้านบนเป็นที่พักอาศัย กลุ่มอาคารเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนที่เจริญเติบโตพร้อมกับการพัฒนาเมืองของกรุงเทพมหานคร ปรระดับอาคารด้วยป้ายการค้าไทย-จีน โคมไฟ หรือป้ายตามเทศกาลที่สำคัญต่างๆ ผู้วิจัยพบข้อสังเกตว่ากลุ่มอาคารในเยาวราชมีลักษณะที่ผสมผสานร่วมกันระหว่างองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และสิ่งแวดล้อมของการอยู่อาศัย โดยอาคารมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ตกแต่งอาคารแบบจีนผสมผสานกับการใช้ประโยชน์พื้นที่แบบไทย สร้างภาพลักษณ์ที่เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้ใช้ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมที่มองเห็นได้ด้วยตา (Visual Culture) ที่บ่งบอกถึงตัวตน (Identity) อัตลักษณ์ (Characteristic) ในเยาวราชมาใช้เป็นสื่อของการสร้างสรรค์ประกอบด้วยองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมือง เช่น ป้ายการค้าไทย-จีน และองค์ประกอบของสถาปัตยกรรม เช่น ประตูลูกกรง ทางเท้า ในแง่ของรูปทรง รูปร่าง และคุณลักษณะของวัสดุ เพื่อสร้างประสบการณ์รับรู้ร่วม และเชื่อมโยงมนโสนานึกของผู้คนกับพื้นที่แวดล้อมของเมือง

2. ทัศนธาตุของเมือง (City Element) คือ องค์ประกอบของวัตถุต่างๆที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมเมือง มีหน้าที่การใช้งานตามจุดประสงค์ของพื้นที่นั้นๆ เช่น กั้นสาด ป้ายบอกทาง การค้าข้างทางเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในเยาวราช มีการจัดการพื้นที่และสิ่งของในการประกอบอาชีพเป็นเอกลักษณ์

เช่น รถเข็น แผงลอยตั้งขายอาหาร แก้วพลาสติก และโต๊ะเหล็กพับที่จัดวางเป็นกลุ่มๆขนานกับแนวอาคาร แขนงป้ายการค้าแสดงชื่อร้าน เมนู

วัตถุ สิ่งของและเครื่องมือประกอบอาชีพเหล่านี้เป็นองค์ประกอบของเมืองที่แสดงภาพลักษณ์ของการค้าข้างทางในเยาวราช ผู้วิจัยได้ใช้ลักษณะเด่นจากสิ่งเหล่านี้เป็นสื่อ และวัสดุในการสร้างสรรค์ เพื่อตั้งประสบการณ์ของผู้ชมใช้รับรู้ถึงบริบทของกิจกรรมการ และบรรยากาศในพื้นที่เมือง ในลักษณะของภาพจำที่สร้างความคุ้นชิน และเชื่อมโยงผู้ชมกับเนื้อหาในแง่ของสิ่งแวดล้อมในวิถีการค้าบนพื้นที่ริมทางของเยาวราช

ภาพที่ 33 ภาพป้ายการค้าข้างทาง ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 34 ภาพแสดงทัศนธาตุของเมือง (City element) ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

1.3.2 วิธีการค้า

เยาวราชเป็นพื้นที่การค้าที่มีทั้งกลางวัน และกลางคืน ในช่วงกลางวันจะค้าขายภายในพื้นที่อาคารและปิดลงในช่วงเย็น การค้าในช่วงกลางคืนใช้พื้นที่หน้าอาคาร บนทางเท้า ริมนถนน ตั้งแผงลอยขายอาหารมีรถเข็นเคลื่อนย้ายสินค้าจากในซอยมาตั้งแผงค้าในช่วงเย็น เมื่อขายเสร็จก็จะเข็นกลับไปเก็บในซอย เกิดขึ้นเป็นวัฏจักรหมุนเวียนซึ่งทำให้เยาวราชเป็นพื้นที่การค้าและอยู่อาศัยที่เป็นพลวัต (Dynamic of space)

การค้าข้างทางในเยาวราชปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามแต่ละช่วงเวลา ผู้วิจัยพบว่ามีปัจจัยสำคัญ 3 ประการที่ทำให้เกิดรูปแบบดังกล่าว คือ 1. คน (People) กล่าวคือ กลุ่มคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ในเยาวราชมีความต้องการในการซื้อสินค้าที่ต่างกันออกไป ช่วงกลางวันจะเป็นผู้ที่เข้ามาซื้อสินค้าประเภทของส่ง ช่วงกลางคืนจะเป็นผู้ที่มาซื้ออาหาร และนั่งทาน มีทั้งคนในเยาวราชและจากที่อื่นๆ 2. เวลา (Time) กล่าวคือ กลางวันในเยาวราชเป็นช่วงที่ร้านต่างๆ เปิดขายสินค้า ติดต่อส่งของ รับของ ปิดลงในช่วงเย็น ช่วงกลางคืนร้านต่างๆ จะปิดตัวลงพร้อมๆ กับการเลิกงานของคนทำงานในตอนกลางวัน รถเข็นแผงค้าต่างๆ จึงค่อยๆ เริ่มตั้งแผงขายอาหารแก่คนที่เลิกงานในเยาวราชและที่อื่นๆ 3. สถานที่ (Place) กล่าวคือ พื้นที่การค้าในเยาวราชเป็นตึกแถวที่ปลูกติดถนน มีทางเท้าในการเดินเชื่อมถึงกัน เมื่อร้านปิดตัวลงพื้นที่ทางเท้าจึงถูกใช้เป็นที่ตั้งแผงค้าอาหารข้างทาง

ผู้วิจัยพบว่าพื้นที่การค้าที่เป็นพลวัต (Dynamic of space) ของเยาวราชเกิดจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งาน (Function) ของพื้นที่ตลอดเวลา ตามปัจจัยของผู้คน เวลา และพื้นที่ ลักษณะบรรยากาศการค้าที่เกิดขึ้นหมุนเวียนเป็นกิจวัตรนี้ สร้างรูปแบบของวิธีการค้าที่มีความต่อเนื่อง (continuity) ของการซ้อนเหลื่อม (overlap) เวลาและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างวัน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของย่านการค้าแห่งนี้

ภาพที่ 35

ภาพวิธีการค้าบนพื้นที่ริมทางในเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 36 ภาพแสดงการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในพื้นที่การค้า กลางวัน-กลางคืน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

1.4 กระบวนการบันทึกข้อมูลเชิงทัศนศิลป์

กระบวนการบันทึกข้อมูลเพื่อใช้ในการสร้างสรรค์ภายในโครงการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการลงพื้นที่สำรวจสิ่งแวดล้อมของเมือง (Observational Research) ด้วยการบันทึกภาพบรรยากาศแวดล้อมของพื้นที่การค้าต่างช่วงเวลา (Time lapses) และการช้อนภาพ (Photomapping) เพื่อทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ของวิถีชีวิตที่เกิดจากพลวัตในพื้นที่การค้าที่สร้างประสบการณ์ (experience) ในการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้มาเยือนกับวิถีการค้าในเยาวราช โดยมีสมมติฐานในการลงพื้นที่สำรวจจากปัจจัยขององค์ประกอบในการเกิดพื้นที่พลวัต คือ เวลา พื้นที่ และกิจกรรม และผลลัพธ์ที่ได้จากการสำรวจพื้นที่นำมาวิเคราะห์ด้วยกระบวนการจำแนกรูปร่าง รูปทรง สี แสง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้เป็นค้นหา สืบค้นถึงตัวตนในแง่ของบรรยากาศแวดล้อมในเยาวราช เพื่อที่จะนำข้อมูลดังกล่าว เป็นสื่อและฐานข้อมูลในการสร้างสรรค์และนำเสนอผลงานประกอบไปด้วยการสำรวจ ดังนี้

1.4.1 การสำรวจพื้นที่เมืองด้วยการบันทึกภาพต่างช่วงเวลา (Time lapse)

ผู้วิจัยเริ่มจากการบันทึกภาพของย่านการค้าเยาวราชทุกๆ 1 ชม. เพื่อทำความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่และกิจกรรม โดยพบว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลานั้นมีความแตกต่างของรูปแบบการค้า และจำนวนผู้เข้าใช้พื้นที่ ส่งผลต่อบรรยากาศแวดล้อมและสัมผัสการรับรู้ที่สร้างความทรงจำ (memory) และประสบการณ์ (experience) ต่อการรับรู้สิ่งแวดล้อมในพื้นที่สถาปัตยกรรมของผู้มาเยือน ข้อมูลด้วยการบันทึกภาพของพื้นที่การค้าริมทางในเยาวราชช่วงกลางวัน - กลางคืน ตลอดความยาวของถนน โดยตั้งโจทย์การสำรวจพื้นที่ด้วย การบันทึกภาพของมุมมองด้านฝั่งตรงข้ามผ่านถนนจากอาคารฝั่งหนึ่ง สู่อาคารฝั่งหนึ่ง และมุมมองของการเดินบนทางเท้าตลอด

เส้นทาง เพื่อทำความเข้าใจถึงภาพปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่และบรรยากาศในการสัมผัสรับรู้ของมุมมองและพื้นที่ที่แตกต่างกัน

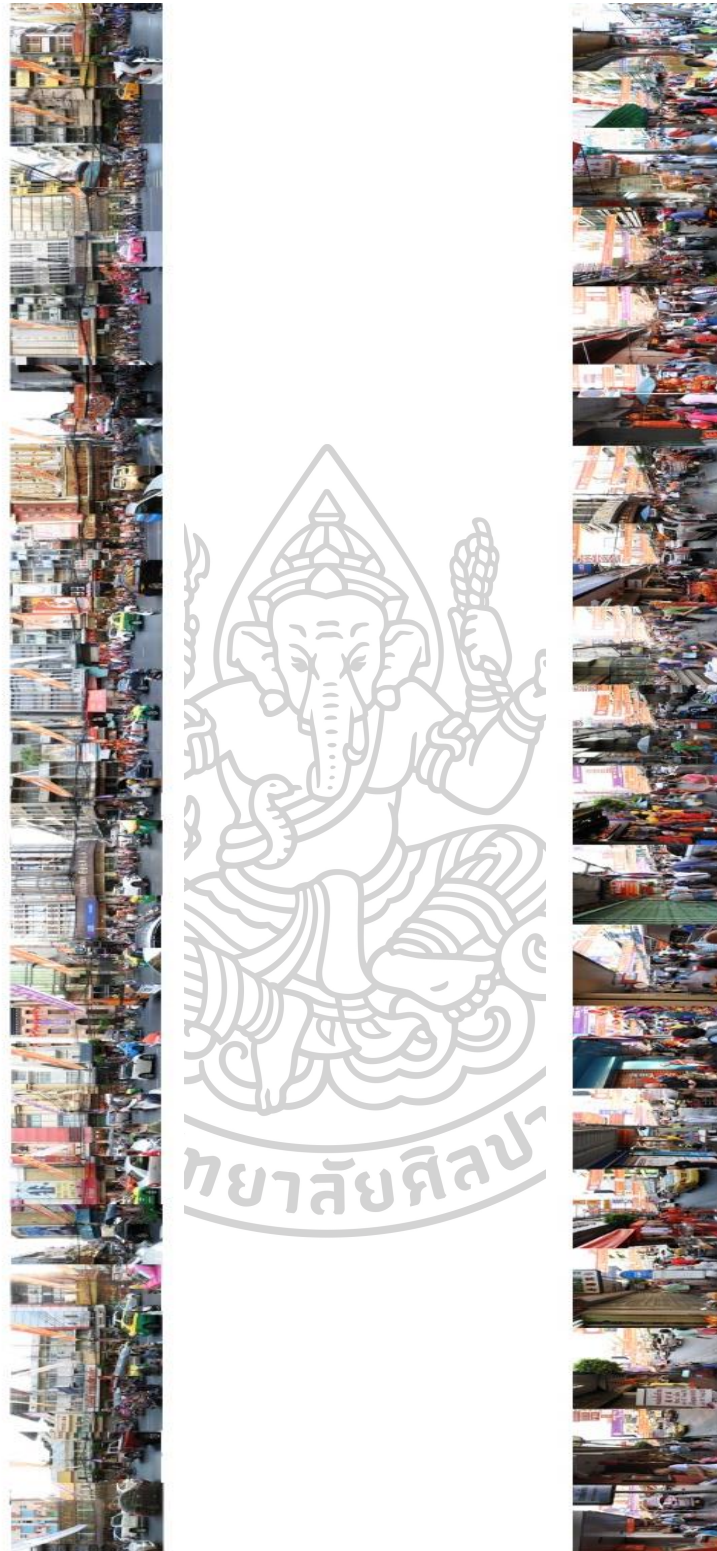
พบว่ามุมมองของภาพมุมตรงข้ามนั้น ทำให้เห็นถึงภาพปรากฏการณ์การเคลื่อนที่ของผู้คนบนทางเท้า ความหนาแน่นในลักษณะการเคลื่อนที่ในภาพมุมกว้าง มุมมองการการเดินทางที่ภาพตามทางเดินที่เคลื่อนที่ไปกับผู้คนนั้นทำให้เห็นถึงการเคลื่อนไหว ทิศทางการเคลื่อนที่และปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกับการเดินเข้าออกในร้านค้าต่างๆ จากการนำผลลัพธ์ของภาพทั้งสองมุมมองมาวิเคราะห์กันว่าบรรยากาศแวดล้อมของกิจกรรมการค้าบนพื้นที่ริมทางนั้นมีความแตกต่างกันระหว่างกลางวัน – กลางคืน พบว่ากลางวันเป็นบรรยากาศที่ค่อนข้างสิ้นไหล เป็นไปอย่างซ้ำๆ ต่อเนื่องสลับกับการเดินเข้าออกร้านค้า กลางคืนเป็นบรรยากาศที่คึกคัก และมีความหนาแน่นของผู้คนมากกว่าช่วงกลางวัน พื้นที่ทางเท้าที่ปรับเปลี่ยนเป็นแผงขายอาหารนั้น สร้างลักษณะการเคลื่อนไหวของผู้คนแบบสลับไปมาระหว่างบนทางเท้าและริมถนน สลับกับการเดิน หยุดของผู้ที่มารอนั่งทานอาหาร

สรุป

จากผลการสำรวจนี้พบว่าบรรยากาศแวดล้อมของพื้นที่ริมทางเป็นไปตามปัจจัยของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ ซึ่งสร้างให้เกิดสำนึกในถิ่นที่อยู่ในลักษณะที่ไม่รู้ตัว (unselfconscious sense of place) ของการสัมผัสกับถิ่นอาศัยสิ่งแวดล้อมเมือง และสำนึกในถิ่นที่ที่เกิดขึ้นโดยรู้ตัว (self conscious sense of place) ที่เกิดจากการรับรู้รูปทรง (form) หรือรูปแบบ (pattern) สิ่งแวดล้อมเมืองบรรยากาศที่เกิดขึ้น เช่น กลุ่มคน การเคลื่อนที่ แสง วัตถุแวดล้อมในเมือง โดยผู้วิจัยพบว่ารูปแบบการสำนึกในถิ่นที่เกิดขึ้นทั้งสองประการข้างต้นนี้เป็นไปตามลักษณะการเข้าถึงพื้นที่ คือ 1. การมองเห็นภาพบรรยากาศของสิ่งที่เกิดขึ้นจากภายนอกเหตุการณ์ 2. การอยู่ในสิ่งแวดล้อมของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยผู้คนจะปรับตัวให้เข้าหรือสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมของเมือง จากผลการสรุปนี้ ทำให้พบว่าสิ่งแวดล้อมเมือง และบรรยากาศ มีอิทธิพลต่อการรับรู้ สัมผัส และปฏิสัมพันธ์ของผู้มาเยือนต่อพื้นที่การค้า

ภาพที่ 37 ภาพถ่ายต่างช่วงเวลา บันทึกภาพทุก 1 ชม. ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 38

ภาพถ่ายต่างช่วงเวลา กลางวัน บันทึกภาพทุกๆ 15 เมตร ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 39 ภาพถ่ายต่างช่วงเวลา กลางคืน บันทึกภาพทุกๆ 15 เมตร ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

1.4.2 การซ้อนทับภาพของสิ่งแวดล้อมเมือง (Photomapping)

กระบวนการซ้อนทับภาพของสิ่งแวดล้อมของเมืองในย่านเยาวราชมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ของการหลอมรวม ซ้อนเหลื่อมกันของพื้นที่และเวลา เพื่อให้ภาพจำในรูปหนึ่งนั้นกลายเป็นภาพบรรยากาศโดยรวมของประสบการณ์หนึ่ง (an experience) โดยผู้วิจัยเริ่มจากการบันทึกภาพของสิ่งแวดล้อมของเยาวราชต่างพื้นที่ ต่างช่วงเวลา แล้วนำภาพเหล่านั้นมาซ้อนทับกัน

ภาพที่ 40

ภาพบรรยากาศการค้าในเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

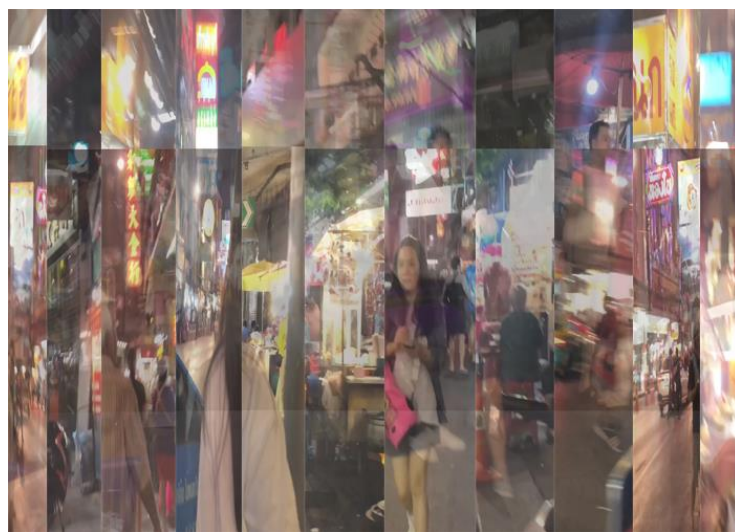
ภาพที่ 41

ภาพการซ้อนทับของบรรยากาศการค้าในเยาวราช ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ผู้วิจัยใช้การปรับภาพหนึ่งของสิ่งแวดล้อมเมืองให้มีลักษณะโปร่งแสง (Transparent) เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนรูปร่าง (transform) ของเส้นรอบรูปจากสถานการณ์ในบรรยากาศการค้า โดยการซ้อนทับภาพเหล่านั้นเข้าไว้ด้วยกัน พบว่าการซ้อนทับภาพเหล่านี้เกิดการซ้อนเหลื่อม ประสานรูปร่างของเหตุการณ์ พื้นที่และเวลา ซึ่งเปลี่ยนแปลงภาพหนึ่งให้เป็นภาพบรรยากาศของประสบการณ์

ภาพที่ 42 ภาพแสดงผลของการซ้อนทับของบรรยากาศ ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 43 ภาพแสดงผลของการซ้อนทับของบรรยากาศ ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 44 ภาพแสดงผลของการซ้อนทับของบรรยากาศ ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ผู้วิจัยได้นำผลลัพธ์ที่ได้จากการซ้อนทับรูปภาพในครั้งที่หนึ่งนี้มาซ้อนทับกันอีกครั้ง ซึ่งพบว่าการนำภาพซ้อนทับหลายๆชั้น สร้างผลลัพธ์ของภาพที่ไม่แสดงรูปร่างของวัตถุแวดล้อมในเมืองมากนัก แต่ให้ผลลัพธ์ในเชิงบรรยากาศ จากสี แสง เกิดการซ้อนเหลื่อมของรูปวัตถุแวดล้อมในเมืองที่เป็นภาพเชิงนามธรรม (Abstract) ซึ่งภาพเหล่านี้ไม่ได้ชี้ชัดว่ารูปที่ปรากฏเป็นสถานที่ หรือเหตุการณ์ใด แต่ทำหน้าที่เป็นภาพแทน (representation) ของบรรยากาศจากประสบการณ์ ที่สร้างการรับรู้ของผู้ชมให้เปิดจินตภาพในมโนสำนึก (sense) ต่อถิ่นที่และเหตุการณ์แวดล้อมของวิถีชีวิต

สรุป

จากกระบวนการสำรวจพื้นที่และสร้างชุดข้อมูลภาพด้วยการซ้อนทับภาพดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยพบว่าภาพพื้นที่ เมื่อนำมาปรับให้เป็นภาพโปร่งแสงแล้วซ้อนทับกันนั้นจะทำให้ภาพหนึ่งนั้นเปลี่ยนแปลงเป็นบรรยากาศ ลดความชัดเจนของรูปร่างวัตถุแวดล้อมแต่จะสร้างสิ่งที่เป็นนามธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่นั้นๆ ขึ้นมา เช่น สีของแสง ลักษณะการเคลื่อนไหวของกิจกรรมในภาพที่เกิดจากความคล้ายคลึงจากภาพต่างๆ กระบวนการดังกล่าวนี้ทำให้เห็นถึงการขมวดรวม พื้นที่ เวลา กิจกรรมให้เป็นภาพประสบการณ์ ที่ซับซ้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ในพื้นที่พลวัตของย่านการค้า เขียวราช และกระตุ้นให้ผู้ชมสำรวจ พิจารณาถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมในภาพให้เชื่อมโยงถึงพื้นที่ในความเป็นจริง หรือสำนึกในถิ่นที่ (Sense of place)

1.4.3 กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลภาพเพื่อแปลงเป็นข้อมูลทางทัศนศิลป์

จากผลลัพธ์ที่ได้จากกระบวนการบันทึกภาพต่างช่วงเวลา (Time Lapse) และการซ้อนทับภาพ (Photomapping) พบว่าการสำรวจดังกล่าวนี้ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ของพลวัตเชิงพื้นที่เมืองที่สร้างสำนึกในถิ่นที่ต่อผู้มาเยือน โดยมีองค์ประกอบ 3 ประการ ในการสร้างสัมผัสรับรู้ต่อสิ่งดังกล่าวนี้คือ

มุมมอง

กายภาพของย่านการค้าเขียวราชมีลักษณะเป็นถนน ตรอก ซอย และมีอาคารพาณิชย์ห้อมล้อมรอบด้านตามเส้นทางสัญจร ส่งผลให้มุมมองที่มีต่อพื้นที่เมืองเป็นไปในลักษณะที่มีปลายถนนเป็นจุดนำสายตา ขนาบข้างด้วยอาคาร ที่มีป้ายการค้าที่ติดตั้งในตำแหน่งที่ต่างกัน เกิดมุมมองในระดับสายตาที่เป็นกลุ่มของร้านค้า และภาพมุมแขนง ที่เป็นตำแหน่งของป้ายติดอาคาร ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ใช้บ่งชี้ถึงตำแหน่ง และขอบเขตของรูปร่างเมือง

ภาพที่ 45 ภาพแสดงการวิเคราะห์มุมมอง (perspective view) ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

จากการวิเคราะห์นี้ทำให้พบว่าเส้นระดับสายตาในพื้นที่การค้าเยาวราชสามารถบ่งบอกตำแหน่งที่ตั้งขององค์ประเวศล้อมในพื้นที่การค้า ซึ่งผู้คนจะรับรู้ถึงขนาด สัดส่วนจากวัตถุสิ่งของ เช่น ป้าย รถเข็น ประตู การแสดงตำแหน่งที่ตั้งนี้เป็นการสร้างความเชื่อมโยงถึงความคุ้นเคยของผู้คนต่อสิ่งแวดล้อมเมือง เพื่อให้นึกถึงลักษณะเฉพาะของถิ่นที่

รูปร่าง รูปทรง

พื้นที่การค้าริมทางของเยาวราชนั้นประกอบไปด้วยอาคาร ช่องทางเดิน และร้านค้าแผงลอยที่ตั้งอยู่บนทางเท้า ส่งผลให้ภาพของเมืองที่ปรากฏต่อสายตานั้นเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน โดยในพื้นที่เยาวราชนั้นมีลักษณะของภาพทัศนธาตุของเมือง (city element) ที่เกิดการซ้อนทับ ปะติดปะต่อ ซึ่งเกิดจากองค์ประกอบต่างๆ ที่อยู่ในระยะและตำแหน่งที่ต่างกัน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และจำแนกรูปร่างรูปทรงจากภาพสิ่งแวดล้อมเมือง ด้วยกระบวนการตัดภาพของวัตถุสิ่งของในกิจกรรมการค้า และพื้นที่ว่างระหว่างสิ่งเหล่านั้นกับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเมือง เช่น ช่องประตู ช่องว่างระหว่างอาคาร

ภาพที่ 46

ภาพแสดงรูปร่างวัตถุในพื้นที่การค้าข้างทาง ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 47

ภาพแสดงรูปร่างของพื้นที่ว่างในพื้นที่การค้าข้างทาง ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

จากการวิเคราะห์นี้พบว่ารูปร่างของพื้นที่ว่างนี้เกิดจากขอบเขตของอาคาร และวัตถุในการประกอบอาชีพ ที่ซ้อนทับ ซ้อนเหลื่อมในรูปแบบของวิถีการค้าริมทาง สร้างรูปร่างที่มีลักษณะจำเพาะ โดยลักษณะของรูปร่างดังกล่าวนี้บ่งบอกถึงการจัดการ การใช้งานพื้นที่ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะ (characteristics) ของอาชีพ และวิถีชีวิตของผู้ชนในพื้นที่นั้นๆ รูปร่างของพื้นที่ว่างนี้ยังบ่งบอก หรือชี้ให้เห็นถึงลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่และสิ่งแวดล้อมของเมือง

สี แสง

บรรยากาศการค้าช่วงกลางคืนของเยาวราชนั้นเป็นประกอบไปด้วยสีสันที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากแสงไฟของอาคาร ร้านริมทาง รถที่สัญจรไปมา สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ขบขันให้เห็นถึงชีวิตชีวาที่คึกคักในเยาวราช เป็นประสบการณ์ที่เฉพาะของผู้มาเยือน ผู้วิจัยพบว่าในพื้นที่การค้าริมทางนั้นมีลักษณะของแสง สี จากกลุ่มของไฟ 3 ลักษณะ ซึ่งสร้างผลลัพธ์ต่อบรรยากาศที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย 1. ไฟจากป้ายอาคาร จะให้แสง สี ที่โอบคลุมพื้นที่จากด้านพบ และกระทบกับผนังของอาคาร 2. แสงจากป้ายไฟการค้าหน้าอาคาร สร้างกลุ่มแสงที่สัมผัสรับรู้ได้ในระดับสายตา 3. แสงจากหลอดไฟร้านค้าข้างทาง มีลักษณะเป็นกลุ่มแสงที่ต่อเนื่องเรียงกันตามทางเดิน เป็นสิ่งที่ดึงดูดผู้คนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่

ภาพที่ 48 ภาพแสดงการเปรียบเทียบบรรยากาศที่เกิดจากแสง สี ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้พบว่าสีจากแสงในเยาวราชมีสองลักษณะ คือ กลุ่มแสงสีขาว นวล ส้ม จากร้านค้าข้างทางและแสงสีแดง เหลือง ฟ้า ป้ายไฟมีติดกับอาคาร ลักษณะกลุ่มแสงดังกล่าวนี้เป็นที่ที่บ่งบอกถึงที่ตั้ง และบริเวณแวดล้อมของกิจกรรมการค้าช่วงกลางคืนของเยาวราช

ภาพที่ 49 ภาพแสดงป้ายการค้าที่สร้างแสง สี ให้กับสิ่งแวดล้อม
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

จากการรวบรวมและสรุปข้อมูลพบว่าสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอ นั้นคือ ปรัชญาการของพลวัตเชิงพื้นที่ในกิจกรรมการค้าที่แสดงถึงวิถีชีวิตในเยาวราช สะท้อนถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมการใช้ชีวิตของชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ทางการค้ามาอย่างยาวนาน และอัตลักษณ์ของความเป็นเงินในสังคมไทย โดยแยกย่อยออกเป็นสาระสำคัญในแต่ละชุดผลงาน 3 ชุดดังนี้

ประเด็นที่ 1

วิถีเยาวราช คือ ประเด็นชุดแรกของผลงานวิทยานิพนธ์นำเสนอพลวัตเชิงพื้นที่จากกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นต่างช่วงเวลา แสดงถึงพื้นที่ริมทางที่เกิดกิจกรรมการค้าหมุนเวียนตลอดวัน สร้างปรากฏการณ์ทับซ้อนของพื้นที่การค้าต่างช่วงเวลา สะท้อนถึงวิถีชีวิตของผู้คนในเยาวราชที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการค้าให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เมือง

ประเด็นที่ 2

แสงจากเยาวราช คือ ประเด็นที่นำเสนอถึงบรรยากาศแวดล้อมของพื้นที่พลวัตทางการค้าที่ซ้อนทับ เชื่อมต่อกันในเยาวราช ที่เกิดกิจกรรมการค้าที่เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง นำเสนอบรรยากาศของแสง สี ในพื้นที่ริมทาง ที่เชื่อมต่อกันเป็นลักษณะโครงข่ายของเส้นทางเดิน เพื่อสร้างสำนึกในถิ่นที่จากภาพบรรยากาศที่แสดงหมุดหมายของเยาวราช

ประเด็นที่ 3

ริมทางเยาวราช คือ ประเด็นที่นำเสนอถึงการปรับเปลี่ยนพื้นที่การค้าจากหน้าอาคารสู่ทางเท้า ด้วยการจัดการพื้นที่ว่างหน้าอาคารให้เป็นพื้นที่การค้า แสดงการปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่ และปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่เมือง โดยนำลักษณะการหุบ ขยาย (Pop up) ของพื้นที่หน้าร้านค้าที่เปลี่ยนหน้าที่การใช้งาน (Function) ตามบริบทของการค้าช่วงกลางคืนของย่านเยาวราช ในการนำเสนอ

2. ช่วงการทำวิทยานิพนธ์

กระบวนการสร้างแบบร่าง และต้นแบบ 3 มิติ

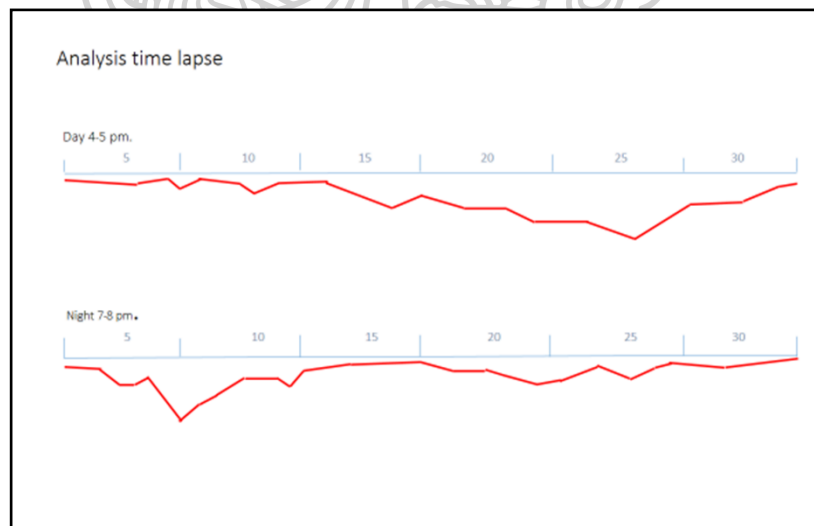
ประเด็นที่ 1 ภาพซ้อนทับของพลวัตเชิงพื้นที่จากกิจกรรมทางการค้าที่เกิดขึ้นต่างช่วงเวลา (วิถีเยาวราช)

พื้นที่เยาวราชเป็นพื้นที่พลวัตที่เกิดจากกิจกรรมการค้าที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามช่วงเวลา พื้นที่ทางเท้าในช่วงกลางวันใช้เป็นทางเดินและปรับเป็นร้านอาหารริมทางในช่วงกลางคืน มีรถเข็น แผงขายอาหาร และโต๊ะนั่งทานที่ใช้พื้นที่หน้าร้านค้าเป็นทำเลที่ตั้ง ประดับด้วยป้ายเมนูอาหารภาษาไทย-จีน สร้างบรรยากาศแวดล้อมที่สีนโหลและแสดงถึงวิถีชีวิตบนพื้นที่ริมทางที่ปรับเปลี่ยนหมุนเวียนตลอดวัน

ร้านอาหารข้างทางเป็นลักษณะเด่นของเยาวราชในช่วงกลางคืน ที่แสดงนัยยะของความเป็นจีนผ่านเมนูอาหาร และป้ายการค้า สีเส้นที่ใช้ในป้ายเหล่านี้มีลักษณะเด่นเป็นเฉพาะ เช่น สีแดง สีเหลือง บรรยากาศแวดล้อมของการค้าที่มีผู้หนาแน่น เสียงจอแจ เป็นภาพจำของถิ่นที่แก่ผู้มาเยือน

ภาพที่ 50 ภาพแสดงการบันทึกภาพต่างช่วงเวลา (Time Lapse) บนพื้นที่การค้าในเยาวราช โดยบันทึกภาพทุก 15 เมตร ในช่วงเวลากลางวัน และกลางคืน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 51 ภาพแสดงกราฟของการใช้พื้นที่ริมทางในช่วงกลางวันและกลางคืน
ที่มา : ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 52 ภาพแสดงสื่อที่ใช้สร้างสรรค์ ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 53 แบบร่าง 3 มิติผลงานในประเด็นที่ 1 (มุมมองหน้าภาพ และด้านบน)

วิเคราะห์กระบวนการทำงานจากแบบร่างประเด็นที่ 1

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานในชุดดังกล่าวนี้ เป็นการนำภาพถ่ายที่บันทึกกิจกรรมต่างช่วงเวลา (Time lapse) ของบรรยากาศการค้าบนพื้นที่ริมทางในช่วงเวลากลางวัน-กลางคืน ซ้อนกันในลักษณะภาพเงาร่างด้วยรูปทรงจากทัศนธาตุของเมือง (City element) ที่อยู่ในพื้นที่การค้าริมทาง เช่น ประตูลูกกรงเหล็ก ป้ายการค้าไทย-จีน แก้วอาหาร สร้างปรากฏการณ์ของการซ้อนทับเหลื่อมกันระหว่างการค้าในช่วงกลางวันและกลางคืน

เริ่มจากการบันทึกภาพพื้นที่การค้าข้างทางในช่วงกลางวัน-กลางคืนแบบต่างช่วงเวลา (Time Lapse) โดยบันทึกภาพทุกๆ ระยะ 15 เมตร ตลอดถนนเยาวราช ซึ่งพบว่าพื้นที่ตลอดถนนเยาวราชนั้นมีความหนาแน่นของผู้คนในกิจกรรมการค้าที่แตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยนำผลลัพธ์ที่ได้นี้ทำเป็นกราฟและนำผลแสดงของกราฟเป็นเส้นกำหนดสัดส่วนของรูปทรง

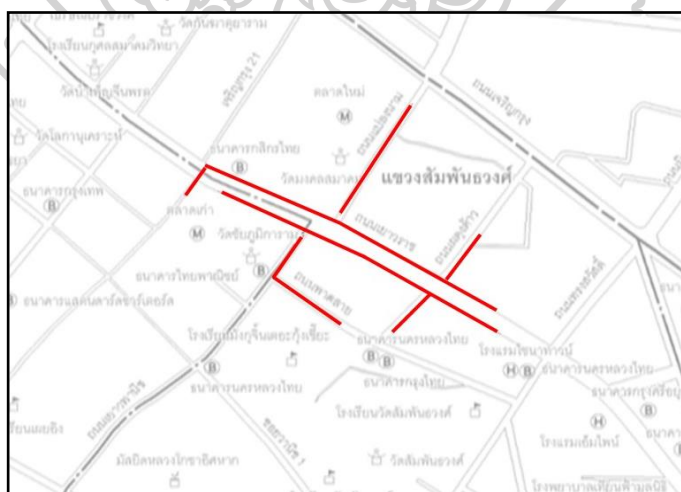
การสร้างภาพซ้อนทับของกิจกรรมต่างช่วงเวลาจากทัศนธาตุของเมือง (City element) ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ของช่วงเวลาเป็นสิ่งที่กำหนดประเภทของรูปทรง โดยใช้รูปทรงของประตูลูกกรง

บานเลื่อนแสดงถึงพื้นที่หน้าร้านในช่วงกลางวัน ซ้อนทับด้วยป้ายการค้าของร้านรถเข็น แผงลอยที่ขายอาหารในช่วงเวลากลางคืน สร้างรูปทรงของเก้าอี้ และลูกกรงบางส่วนยื่นออกมา เพื่อบ่งบอกถึงพื้นที่ในกิจกรรมการค้าที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบจากกลางวันเป็นกลางคืน ที่แสดงให้เห็นถึงพื้นที่พลวัตที่เกิดขึ้นจากอัตลักษณ์ของวิถีการค้า อันเป็นประสบการณ์ของการดำเนินชีวิตในพื้นที่เมือง

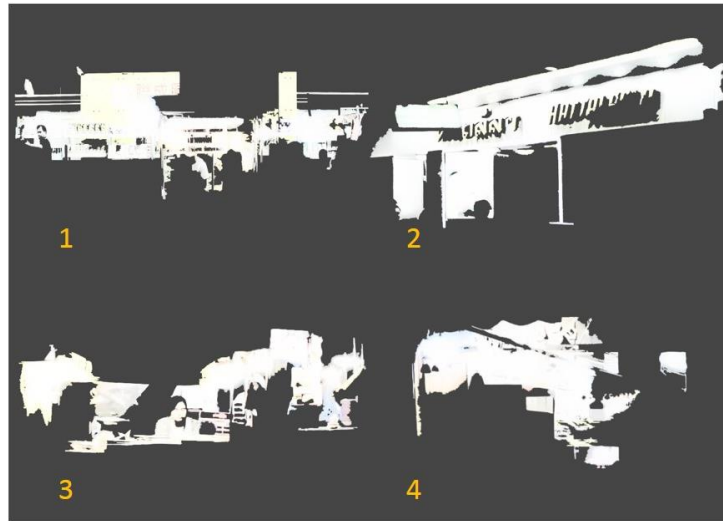
ผลลัพธ์ที่ได้จากกระบวนการดังกล่าวนี้สร้างสำนึกต่อพื้นที่ เหตุการณ์การค้า บรรยากาศแวดล้อมที่ถูกซ้อน หลอมรวมกันเป็นประสบการณ์ของการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาในพื้นที่การค้า ที่จับเน้นตัวตนของวิถีการค้าของเยาวราชให้เห็นอย่างเด่นชัด

ประเด็นที่ 2 บรรยากาศแวดล้อมของพื้นที่พลวัตทางการค้าที่ซ้อนทับ เชื่อมต่อกันในเยาวราช (แสงจากเยาวราช)

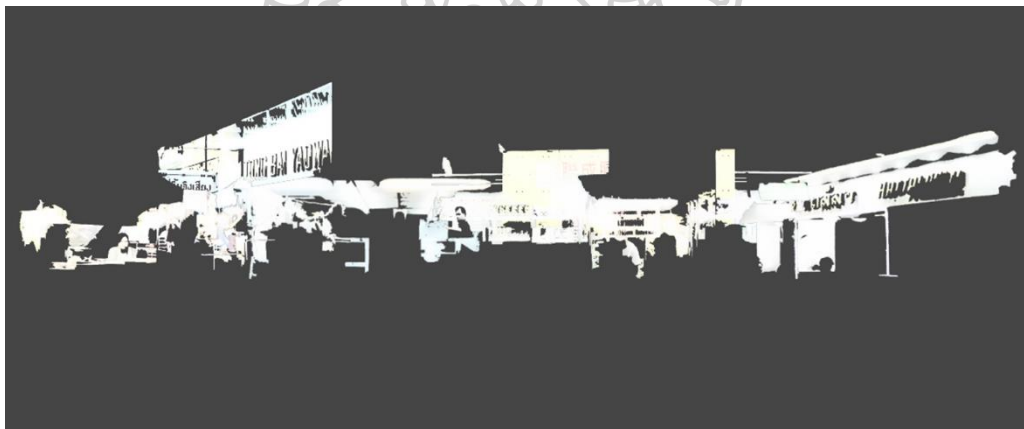
บรรยากาศแวดล้อมของการค้าช่วงกลางคืนในเยาวราชมีความคึกคัก และเต็มไปด้วยชีวิตชีวาจากผู้คนที่เข้ามาใช้พื้นที่เป็นจำนวนมากและร้านค้าที่ตั้งเรียงรายตลอดแนวถนน ตรอก ซอย โคจรขायร้านค้าริมทางนี้สร้างความเชื่อมต่อ (Connectivity) ผู้คนให้มีกิจกรรมที่เคลื่อนไหว เกิดพลังของบรรยากาศแวดล้อมส่งต่อจากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่ง ผลงานนำเสนอในลักษณะกลุ่มแสงที่เชื่อมต่อกันเป็นโครงข่ายเส้นทางเดิน แสดงภาพแทนของบรรยากาศช่วงกลางคืนที่เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน (Landmark and Physical Boundary) ในลักษณะภาพมุมกว้าง (Panorama)

ภาพที่ 54 ภาพแสดงเส้นทางการเดินตามแนวร้านอาหารข้างทางในช่วงกลางคืน
ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 55 ภาพแสดงรูปร่างของกลุ่มแสงจากแต่ละเส้นทางที่สำรวจ
ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 56 ภาพแสดงการเชื่อมต่อกันของรูปร่างกลุ่มแสง ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 57 ภาพแสดงการซ้อนทับตัวอักษร แสง สี บนรูปร่างกลุ่มแสง ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 58 แบบร่าง 3 มิติในชุดผลงานประเด็นที่ 2

วิเคราะห์กระบวนการทำงานจากแบบร่างประเด็นที่ 2

กระบวนการสร้างสรรค์ในชุดดังกล่าวนี้ใช้ภาพเส้นรอบนอกของกลุ่มแสงที่บันทึกจากกลุ่มร้านค้าข้างทางตามเส้นทางในเยาวราช กับภาพบรรยากาศการของผู้คนและป้ายการค้าอักษรไทย-จีนซ้อนทับกันในลักษณะของผังเส้นทางเดินทางเดิน

ผู้วิจัยได้สร้างเส้นทางการบันทึกภาพด้วยหลักการสัญฐานวิทยา (Space syntax) การเข้าถึงพื้นที่ว่างของเมือง โดยสำรวจจากเส้นทางการตั้งร้านค้าข้างทางในช่วงกลางคืน บันทึกภาพกลุ่มแสงของร้านค้า แล้วซ้อนทับกับตัวอักษรของป้าย ในลักษณะของแผนภาพบรรยากาศที่ซ้อนทับ เหลื่อมกัน การซ้อนทับของรูปร่างเหล่านี้สร้างผลลัพธ์ของประสบการณ์ในบรรยากาศของรูปทรงกลุ่มแสงในลักษณะแผนที่ เพื่อกระตุ้นให้เห็นบรรยากาศแวดล้อมที่ลื่นไหล สัมพันธ์กันระหว่างรูปทรงของกลุ่มแสงหนึ่งไปยังอีกกลุ่มแสงหนึ่ง

ผลของงานชิ้นนี้สร้างเป็นรูปทรงของกลุ่มแสงที่แสดงลักษณะเฉพาะ (Characteristic) ของบรรยากาศแวดล้อมในเยาวราช ที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการแสดงบรรยากาศแวดล้อมในพื้นที่การค้าที่ไหลเวียนไม่หยุดนิ่ง เปิดประสบการณ์รับรู้ของผู้ชมต่อพื้นที่ บรรยากาศ ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อให้เห็นถึงผลของกิจกรรมในวิถีชีวิตในย่านการค้าเยาวราช

ประเด็นที่ 3 การปรับเปลี่ยนพื้นที่การค้าจากหน้าอาคารสู่ทางเท้า (ริมทางเยาวราช) การจัดการพื้นที่ว่างหน้าอาคารให้เป็นพื้นที่การค้าแบบกึ่งถาวร

การจัดการพื้นที่การค้าให้สอดคล้องกับบริบทของเมืองในเยาวราช เกิดจากปัจจัยทางกายภาพของทางเดิน ถนน ที่มีการใช้งานต่างกันแต่ช่วงเวลา พื้นที่ทางเท้าในซอยของเยาวราชในช่วงกลางวันจะเป็นทางเดิน เส้นทางขนส่งสินค้า เมื่อกิจกรรมในช่วงกลางวันค่อยบางเบาลง บ่งบอกถึงพื้นที่ทางสังคม (social space) ที่ปรับเปลี่ยนหมุนเวียนหน้าที่การใช้งาน (function) ไปตามช่วงเวลา พื้นที่ทางเท้านี้จึงถูกปรับเป็นร้านอาหารที่มีโต๊ะ เก้าอี้ ยื่นออกมาจากหน้าร้านค้าถึงริมถนน สร้างการหุบขยายพื้นที่ พร้อมๆ กับบรรยากาศการของร้านค้าข้างทางที่ค่อยๆ คึกคักขึ้น เกิดปรากฏการณ์หมุนเวียนของพื้นที่การค้าที่ซ้อนเหลื่อมเหตุการณ์ต่างช่วงเวลา และผนึกขมวดปรากฏการณ์เหล่านั้นไว้ในพื้นที่ที่สามารถเปิด ปิด ปรับเปลี่ยนการใช้งาน

ภาพที่ 59 ภาพการซ้อนทับของบรรยากาศแต่ละช่วงเวลา

ภาพที่ 60 แบบร่าง 3 มิติ ในชุดผลงานประเด็นที่ 2

วิเคราะห์กระบวนการทำงานจากแบบร่างประเด็นที่ 3

การสร้างสรรคผลงานในชุดดังกล่าวเป็นการสร้างภาพการซ้อนทับของช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การค้าริมทาง แสดงการหุบ ขยาย (Pop up) ของพื้นที่ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมการค้าที่เด่นชัดของเยาวราช ซึ่งในการปรับเปลี่ยนปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงเวลา บรรยากาศ และกิจกรรมในพื้นที่ที่ค่อยๆ ปรับ ขยาย ผนึกลงบนพื้นที่ทางศิลปะที่ถูกสร้างขึ้น

ผู้วิจัยได้ใช้ผลของการบันทึกภาพการเปลี่ยนแปลงพื้นที่หน้าอาหาร โดยนำภาพแต่ละช่วงมาซ้อนทับจนภาพเหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงเป็นประสบการณ์หนึ่ง (an experience) ที่สร้างให้รับรู้ถึงสัมผัสต่อบรรยากาศแวดล้อม ผลงานชุดดังกล่าวนี้ใช้รูปร่างของวัตถุในองค์ประกอบของร้านค้า เช่น ประตูเหล็กบานเลื่อน แก้วทานอาหาร ตู้กับข้าว โต๊ะ (city element) มาซ้อนเป็นระยะของลำดับเหตุการณ์ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นต่างช่วงเวลา

ผลลัพธ์ที่ได้จากกระบวนการดังกล่าวนี้สร้างให้เห็นถึงประสบการณ์ของช่วงเวลาในบรรยากาศบนพื้นที่การค้าที่ค่อยๆ ปรากฏให้เห็นเด่นชัด และค่อยๆ ปรับภาพบรรยากาศเหล่านั้นให้เลื่อนกลางลง แล้วจึงเริ่มฉายภาพที่เด่นชัดขึ้นอีกครั้งซ้ำกันเป็นวัฏจักร

สรุปกระบวนการทำวิทยานิพนธ์

ตารางที่ 5 ตารางสรุปกระบวนการทำวิทยานิพนธ์

ประเด็น	วิธีวิทยา	แนวคิด	ภาพร่างเทคนิค วิธีการ (วัสดุ)	ภาพร่างรูปแบบ ผลงาน
ประเด็นที่ 1 ภาพซ้อนทับ ของพลวัตเชิง พื้นที่จาก กิจกรรมทาง การค้าที่เกิดขึ้น ต่างช่วงเวลา (วิถีเยาวราช)	-สำรวจการ เปลี่ยนแปลง กิจกรรมการค้าบน พื้นที่ริมทางของ ย่านการค้า เยาวราชด้วยการ บันทึกภาพต่าง ช่วงเวลา (Time lapse) กลางวัน- กลางคืน	-การทับซ้อนกัน ของกิจกรรม การค้าที่เกิดขึ้นต่าง ช่วงเวลาบนพื้นที่ ริมทาง แสดงการ ปรับเปลี่ยนพื้นที่ใน การดำเนินชีวิตที่ สะท้อนถึง วัฒนธรรมการอยู่	-ใช้กระบวนการ ซ้อนทับของ ทัศนธาตุของเมือง (City element) จากกิจกรรมการค้า ในช่วงกลางวัน และกลางคืน	-ใช้รูปทรงของ ประตูเหล็กบาน เลื่อนในลักษณะ บิดโค้งที่ถูก ซ้อนทับด้วย รูปทรงเก้าอี้และ ป้ายการค้า อักษรไทย-จีน
	-สำรวจวัฒนธรรม ที่มองได้ด้วยตา (Visual culture) แยกประเภทของ ทัศนธาตุเมือง (City element) เช่น ป้ายการค้า, ประตูเหล็กบาน เลื่อน, กั้นสาด, โต๊ะ เก้าอี้ทานอาหาร ข้างทาง -สัมภาษณ์ผู้อยู่ อาศัยในย่าน เยาวราชแบบ ทางการและไม่ ทางการ	อาศัยในย่านชุมชน การค้าเยาวราช		
ประเด็นที่ 2	-สำรวจบรรยากาศ	-สร้างบรรยากาศ	-ใช้กระบวนการ	-ใช้รูปร่างของ

<p>บรรยากาศ แวดล้อมของ พื้นที่พลวัตทาง การค้าที่ซ้อนทับ เชื่อมต่อกันใน เยาวราช (แสง จากเยาวราช)</p>	<p>แวดล้อมของแสง สี ด้วยการบันทึก VDO แบบย้อนย่อ เวลา -กำหนดเส้นทาง การสำรวจจาก พื้นที่ด้วยหลักการ สัญฐานวิทยา (Space syntax) แล้วบันทึกภาพของ กลุ่มแสงจากกลุ่ม ร้านค้าริมทาง</p>	<p>แวดล้อมช่วง กลางคืนของ เยาวราชด้วยการ ซ้อนทับภาพรูปร่าง ของกลุ่มแสงที่มี รายละเอียดของ อักษรไทย-จีนจาก ป้ายการค้า แสดง ภาพมุมมองของ ชุมชนเยาวราชช่วง กลางคืนที่มีพลวัต ทางการค้า เคลื่อนไหว ต่อเนื่อง</p>	<p>บันทึกภาพกลุ่ม แสง -ใช้ผลจากการ สำรวจพื้นที่ด้วย หลักการสัญฐาน วิทยาเป็น โครงสร้างของ รูปทรง</p>	<p>กลุ่มแสงซ้อนทับ กันแล้วประกอบ เป็นรูปทรงใน ลักษณะแผนที่ ทางเดิน</p>
<p>ประเด็นที่ 3 การปรับเปลี่ยน พื้นที่การค้าจาก หน้าอาคารสู่ ทางเท้า (ริมทาง เยาวราช) การ จัดการพื้นที่ว่าง หน้าอาคารให้ เป็นพื้นที่การค้า แบบกึ่งถาวร</p>	<p>-สำรวจการ ปรับเปลี่ยนพื้นที่ ด้วยการ สังเกตการณ์และ บันทึกภาพ</p>	<p>-สร้างพื้นที่การค้าที่ ยื่นขยายจากหน้า อาคารแบบ pop up ที่แสดงถึง รูปแบบการจัดการ พื้นที่ร้านค้าข้าง ทาง ฉายทับด้วย ภาพเคลื่อนไหว ของการ เปลี่ยนแปลง รูปแบบกิจกรรม จากกลางวันสู่ กลางคืน</p>	<p>-ใช้กระบวนการ สร้างพื้นที่การค้า แบบ pop up</p>	<p>-รูปรูปทรงของ กันสาดผ้าใบ ที่ ถูกตัดรายเอียด จากรูปร่างของ ประตูลูกกรง เหล็กกำหนดทาน</p>

บทที่ 4

ผลงานวิทยานิพนธ์และการวิเคราะห์ผลงาน

จากการศึกษาผ่านวิธีการสืบค้นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ การลงพื้นที่สำรวจ บันทึกภาพ และสัมภาษณ์ ทำให้ผู้วิจัยพบว่าเยาวราชมีพัฒนาการทางการค้าควบคู่กับการพัฒนาเมืองของ กรุงเทพมหานคร เกิดเอกลักษณ์จากการผสมผสานวัฒนธรรมจีนกับลักษณะทางสังคมแบบไทย มีรูปแบบการค้าที่ปรับเปลี่ยน หมุนเวียนตลอดวัน สร้างสิ่งแวดล้อมของการอยู่อาศัยที่เป็นพลวัตและเกิดเป็นสำนึกในถิ่นที่ (Sense of place) ของผู้มาเยือน

ในผลงานวิทยานิพนธ์นี้ นำเสนอปรากฏการณ์ในบรรยากาศของวิถีชีวิตจากย่านการค้าเยาวราช ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของวิถีชีวิตจากการผสมผสานวัฒนธรรมจีนให้เข้ากับวิถีทางสังคมแบบไทย บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ ตัวตนของวิถีชุมชนที่ปรับเปลี่ยนไปตามการพัฒนาของเมือง พื้นที่การค้าอันเป็นพลวัตในเยาวราชแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ทางสังคม (social space) ที่มีความยืดหยุ่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ของผู้คนที่เชื่อมโยง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพื้นที่ในสิ่งแวดล้อมเมือง จนเป็นภาพที่พบเห็นได้ชัดเจนและเด่นชัด สร้างสำนึกต่อถิ่น (sense of place) ของย่านการค้าที่คึกคัก มีชีวิตชีวาแก่ผู้มาเยือน

วิถีชีวิตในย่านการค้าเยาวราชเกิดจากองค์ประกอบแวดล้อมของเวลา เหตุการณ์ และพื้นที่ โดยนำเสนอผ่านวัฒนธรรมที่มองเห็นได้ด้วยตา (visual culture) ที่ขมวดย้อนย่อปรากฏการณ์ของสิ่งแวดล้อมในการดำเนินชีวิตไว้ในประติมากรรมแบบจัดวาง ใช้รูปทรงทางประติมากรรมสร้างพื้นที่ศิลปะ เพื่อแสดงให้เห็นถึงบรรยากาศแวดล้อมของวิถีชีวิต เปิดประสบการณ์การรับรู้ของผู้ชมให้มีปฏิสัมพันธ์กับสุนทรียะจากรูปร่าง รูปทรง แสง สี วัสดุ ที่ผนึกรวมเป็นบรรยากาศที่มองเห็นได้ด้วยตา กระตุ้นให้เห็นถึงบรรยากาศของวิถีชีวิตในย่านการค้าไทย-จีน ที่แฝงการหลอมซ้อนของวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ ในพื้นที่การค้า และให้ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของวิถีชีวิตที่กำลังปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของเมืองที่กำลังจะมาถึง

ผลงานวิทยานิพนธ์ ประกอบไปด้วยผลงานสร้างสรรค์ 3 ชุด ซึ่งมีความแตกต่างกันตามแต่ละประเด็น และวิธีการนำเสนอ โดยมีที่มาจากเนื้อหาเดียวกัน คือ ปรากฏการณ์ของบรรยากาศวิถีชีวิตในพื้นที่ริมทางย่านการค้าเยาวราช นำเสนอผ่านหัวข้อ “วิถีชีวิตริมทางแบบไทยร่วมสมัย” กรณีศึกษา

กิจกรรมการค้าข้างทางในย่านการค้าเยาวราช แต่ละชุดผลงานมีการใช้ วัสดุ รูปแบบ และวิธีการนำเสนอ ที่แตกต่างกันออกไปตามวิริวิทยาในการสำรวจพื้นที่ และวัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์ในแต่ละชุดผลงาน

ผลงานวิทยานิพนธ์ชิ้นที่ 1

*ผลงานชุดนี้เป็นสมบัติของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 61

ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1

ชื่อ วิถีเยาวราช (Way of Life in Yaowarat)

ขนาด 150 x 280 x 250 cm

เทคนิค เชื่อมโลหะ, ฉลุแผ่นอะคริลิก

ภาพที่ 62 ภาพรายละเอียดผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1
ชื่อ วิถีเยาวราช (Way of Life in Yaowarat)
ขนาด 150 x 280 x 250 cm
เทคนิค เชื่อมโลหะ, ฉลุลวดนอะคริลิก

สรุปคำอธิบายผลงานวิทยานิพนธ์ ชุดที่ 1

ประเด็นการสร้างสรรคในผลงานชุดที่ 1 คือ ภาพซ้อนทับของพลวัตเชิงพื้นที่จากกิจกรรมทางการค้าที่เกิดขึ้นต่างช่วงเวลา (วิถีเยาวราช) เกิดจากรูปแบบการค้าที่มีการปรับเปลี่ยนตลอดวันบนพื้นที่ริมทาง กิจกรรมทางการค้านี้สร้างรูปแบบของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการอยู่อาศัยที่ปรับผสมผสานความเป็นให้จีนให้เข้ากับวิถีทางสังคมแบบไทย เกิดเป็นวิถีการค้าที่มีความเฉพาะตัวบ่งบอกถึงตัวตน (identity) ของการเป็นย่านการค้าไทย-จีน พบได้จากการตกแต่งสิ่งแวดล้อมเมือง ป้ายการค้า รูปแบบอาหาร ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่เมือง จากการสำรวจและบันทึกภาพกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นต่างช่วงเวลา (Time lapse) พบว่ากิจกรรมบนพื้นที่ริมทางมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้า และปฏิสัมพันธ์ของคนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเมือง ส่งผลให้กิจกรรมและบรรยากาศแวดล้อมบนพื้นที่ริมทางนั้นเปลี่ยนตามไปด้วย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ทำให้พื้นที่การค้ามีการซ้อนเหลื่อมกันเหตุการณ์ต่างช่วงเวลา สร้างความต่อเนื่อง (continuity) แบบปะติดติดต่อกิจกรรมการค้าที่มีลักษณะเฉพาะ บรรยากาศจ่อแจจากเสียงของผู้คน กลิ่นของอาหาร สีสนจากป้ายการค้าต่างๆ เป็นประสบการณ์การรับรู้ที่เฉพาะต่อช่วงเวลาของกิจกรรมการค้าในพื้นที่แห่งนี้ต่อผู้มาเยือน

จากประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอพื้นที่การค้าข้างทางขึ้นมาใหม่ (representation) ที่ขมวด ย่นย่อปรากฏการณ์ต่างช่วงเวลาไว้ในประติมากรรมแบบจัดวาง สร้างขอบเขตของพื้นที่ทางศิลปะเพื่อให้ผู้ชมมีปฏิสัมพันธ์ และรับรู้บรรยากาศแวดล้อมของพื้นที่การค้าริมทาง ด้วยการใส่ประตูลักษณ์เคลื่อนไหวในการสร้างบริบทของพื้นที่หน้าอาคารที่มีรูปทรงบิดโค้ง และมีส่วนของเก้าอี้ผสาน ยื่น

ออกมาจากโครงสร้างประตู แสดงถึงพื้นที่ที่สั่นไหวในลักษณะย้ายเข้า ย้ายออก ตอบโต้กับประสบการณ์การเข้าถึงพื้นที่ทางศิลปะในลักษณะที่เชิงุขวน คล้ายคลึงกับเหตุการณ์แวดล้อมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่การค้าเยาวราช ซ้อนทับด้วยป้ายการค้าอักษรไทย-จีนที่แสดงชื่อร้าน เมนูอาหารจากร้านค้าริมทาง สร้างสีสันที่เป็นเอกลักษณ์ (Characteristic) เชื่อมโยงความคุ้นชินต่อสิ่งที่ปรากฏในผลงานเข้ากับประสบการณ์ในการสำนึกถึงถิ่นที่ของผู้ชมที่มีต่อบรรยากาศการค้าข้างในเยาวราช

การสร้างสรรคผลงานชุดดังกล่าวเป็นการประกอบสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมการอยู่อาศัย (Reproduction of space) บนพื้นที่ริมทางของเยาวราช จากรูปทรงสิ่งแวดล้อมของเมือง (City element) ที่ทำหน้าที่เป็นภาพแทน (Representation) ของวัฒนธรรมที่มองเห็นได้ด้วยตา (Visual culture) สร้างประสบการณ์รับรู้ต่อช่วงเวลาขณะหนึ่งที่บรรจุเวลาจากเปลี่ยนแปลงบรรยากาศการค้าผ่านพื้นที่ว่าง รูปทรงจากวัตถุ ข้อความจากป้าย สีสันและวัสดุ เพื่อให้หนักถึงถิ่นที่และบรรยากาศแวดล้อมของย่านการค้าแห่งนี้

ผลงานประติมากรรมชุดดังกล่าวนี้ จึงทำหน้าที่เสมือนวัตถุทางศิลปะที่แสดงแง่มุมของประวัติศาสตร์ของวิถีการค้าในเยาวราชและวัฒนธรรมการอยู่อาศัย ที่บันทึกประสบการณ์ ณ ปัจจุบันของเยาวราชผ่านมุมมองการตีความในจากข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึง ที่สะท้อนคุณค่าและลักษณะเด่นของวิถีชีวิต

ภาพที่ 63 ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 จัดแสดงในโครงการ ArCaDe The international Symposium on Art and Design 2019

ภาพที่ 64 ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 จัดแสดงในโครงการ ArCaDe The international Symposium on Art and Design 2019

ArCaDe The international Symposium on Art and Design โครงการประชุมวิชาการด้านศิลปะ หัตถศิลป์และการออกแบบ โดยมหาวิทยาลัยศิลปากรร่วมกับ สกว. ผลงานวิทยานิพนธ์ชิ้นดังกล่าวนี้ถูกจัดแสดงและอยู่ในส่วนของกิจกรรม critique session การวิเคราะห์ วิจัยผลงานนิทรรศการในส่วนดังกล่าวผู้วิจัยนำเสนอผลงานในโครงการวิทยานิพนธ์ต่อคณาจารย์จาก Institut Seni Indonesia Yogyakarta ,Tokyo Geidai , Universiti Teknologi Mara , Lasalle College Of The Art เพื่อนำเสนอแนวความคิดและกระบวนการวิจัย พบว่ากระบวนการสำรวจ และเก็บข้อมูลด้วยการบันทึกภาพต่างเวลา (Time lapse) ได้รับความสนใจ และทำให้เกิดความเข้าใจร่วมในผลของการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมของเมือง การใช้รูปทรงประตูเหล็กบานเลื่อนติดทับด้วยป้ายการค้าอักษรไทยจีน ที่มีสีสันเป็นเอกลักษณ์ สร้างความรู้สึกต่อถิ่นที่ย่านชุมชนการค้าได้เป็นอย่างดีกับกลุ่มของคณาจารย์จากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเพราะในภูมิภาคแห่งนี้นั้นเป็นแหล่งอพยพของชาวจีน เช่น ในมาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้คนในภูมิภาคดังกล่าวไม่ได้มีความต่างมากนัก หรืออีกนัยหนึ่งคือมีความผูกพันร่วม (common Ties) กับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ได้รับอิทธิจากจีน และการพัฒนาเมืองให้ทักเทียมกับชาติตะวันตก

การนำเสนอผลงานครั้งดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้รับคำถามและข้อเสนอแนะถึงพื้นที่ในการนำเสนอผลงานว่า จะมีความเป็นไปได้ หรือผลลัพธ์จะเป็นอย่างไร เมื่อผลงานในโครงการดังกล่าวได้นำเสนอในพื้นที่ชุมชนเยาวราช หรือผลงานเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ชุมชน และทำงานร่วมกันกับคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะนี้ทำให้ผลงานเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยนำมาพัฒนาผลงานในชุดต่อไป และได้รับโอกาสในการนำเสนอผลงานในพื้นที่จริงอีกครั้งที่ร้านเอ๊ะเซ็ง ริมถนนเจริญกรุง อย่างไรก็ตามผลงานที่ได้นำเสนอในพื้นที่ห้องจัดแสดงในครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยได้พบกับการเชื่อมโยงที่สำคัญในเรื่องของความคล้ายคลึงของวัฒนธรรมการอยู่อาศัย และวัฒนธรรมเงินในรูปแบบวิถีการค้าที่กระจายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งส่งผลให้สาระสำคัญของผลงานที่นำเสนอ สำนึกในถิ่นที่ (Sense of place) ที่กระตุ้นประสบการณ์รับรู้ต่อสถานที่ บรรยากาศแวดล้อม เหตุการณ์ในการดำเนินชีวิต จากประติมากรรมแบบจัดวางที่ขมวดเวลา เหตุการณ์ไว้ในวัฒนธรรมที่มองเห็นได้ด้วยตา (Visual Culture) สร้างประสบการณ์รับรู้ในพื้นที่ศิลปะที่สร้างความรู้สึกร่วมต่อวัฒนธรรมการใช้ชีวิต และขยายขอบเขตของการรับรู้ในวัฒนธรรมการอยู่อาศัยที่มีความคล้ายคลึงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

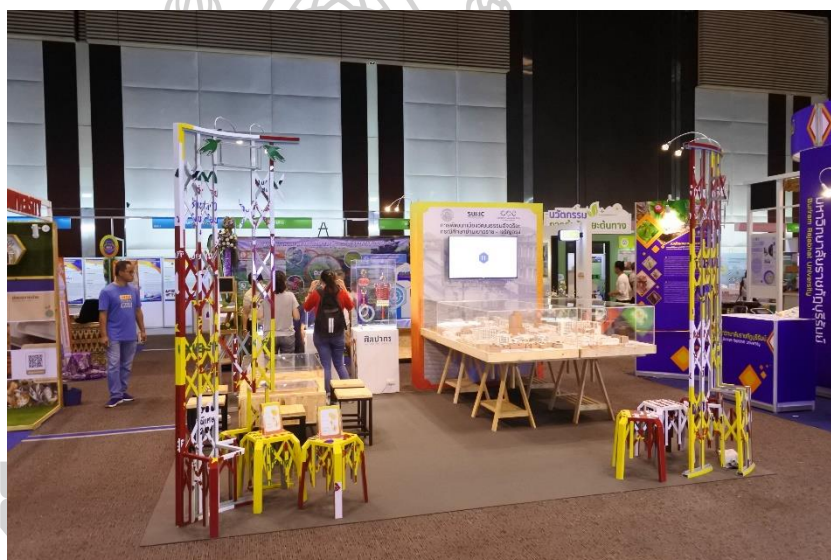
ภาพที่ 65 ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 จัดแสดงที่ร้านเอ๊ะเซ็งกงสี ถนนเจริญกรุง

ผลงานชุด “วิถีเยาวราช” ในโครงการวิทยานิพนธ์ หัวข้อ “วิถีชีวิตริมทางแบบไทยร่วมสมัย” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยการพัฒนาเมืองวัฒนธรรมอัจฉริยะ กรณีศึกษาย่านเยาวราช-เจริญกรุง โดยสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ผลงานชุดดังกล่าวนี้จัดแสดงที่ร้านเอ๊ะเซ็งกงสี ตั้งอยู่ริมถนนเจริญกรุงในย่านเยาวราช ซึ่งเป็นร้านชำ (ค้าปลีก) ที่เปิดมานานกว่าร้อยปี ติดตั้งตรงประตูทางเข้าอาคารสร้างภาพที่หลอมรวมกับสถาปัตยกรรม (ตึกแถว) และองค์ประกอบแวดล้อมของร้านค้า จัดวางเก้าอี้นั่งบนพื้นที่ทางเท้า ทำหน้าที่เสมือนประตูต้อนรับสู่เยาวราช

การนำเสนอผลงานชุดดังกล่าวมีเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชุมชนของเยาวราชที่จัดแสดงในพื้นที่จริง ผู้วิจัยพบว่าผลงานได้ทำหน้าที่ในบริบทของงานศิลปะที่ไม่ขัดแย้งต่อผู้คนและสิ่งแวดล้อม หรืออีกนัยหนึ่งคือไม่แยกศิลปะออกจากชีวิตประจำวัน ที่ศิลปะที่พื้นที่จัดแสดงนั้นเป็น

อันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน โดยข้บเน้นตัวตน และภาพลักษณ์ของการเป็นชุมชนการค้าไทย-จีนให้เด่นชัด การนำผลงานที่แสดงประสบการณ์ของวิถีชีวิตทางในเยาวราช ติดตั้ง ณ ร้านค้าในเยาวราช เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสภาวะของการคำนึงถึงสิ่งที่เคยคงอยู่ ยังคงอยู่ หรือถูกนำกลับมาชี้ให้เห็นชัดถึงความสำคัญของการมีวิถีชีวิตในแบบดังกล่าวนี้อีกครั้ง

ผลจากการแสดงผลงานในครั้งนี้เป็นสิ่งที่ทำให้ถูกคิดถึงคุณค่าในวิถีชุมชน ที่บ่งบอกอัตลักษณ์ตัวตนของวิถีชุมชนในเยาวราช ที่บรรยากาศแวดล้อมเหล่านี้กำลังจะปรับเปลี่ยนอีกครั้งตามการพัฒนาาระบบคมนาคมระบบราง รถไฟฟ้าสายสีน้ำเงิน หัวลำโพง-หลักสอง ในปัจจัยแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงนี้ ตัวตน และอัตลักษณ์ของเยาวราชจะถูกรักษาและปรับเปลี่ยนอีกครั้งอย่างไร

ภาพที่ 66

ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1
จัดแสดงในนิทรรศการ Thailand Research Expo 2019

นิทรรศการมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ Thailand Research Expo 2019 เป็นนิทรรศการที่จัดโดยหน่วยงานวิจัยทั่วประเทศ ผลงานศิลปะนิพนธ์ชิ้นดังกล่าวนี้ถูกนำเสนอโดยการเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและพัฒนาเมืองวัฒนธรรมอัจฉริยะ กรณีศึกษาย่านเยาวราช-เจริญกรุง โดยสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ในนิทรรศการดังกล่าวประกอบไปด้วยผลงานออกแบบผลิตภัณฑ์ ผลงานการออกแบบผังชุมชน ผลงานทางโบราณคดี และผลงานทัศนศิลป์ จัดแสดงร่วมกับผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัยต่างๆทั่วประเทศ ในการจัดแสดงครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า การนำเสนอผลงานศิลปะที่เป็นผลมาจากข้อมูลการสำรวจและวิจัยสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมการอยู่อาศัยนั้นได้รับความสนใจจาก นักวิจัย

คณาจารย์จากสาขาวิชาอื่นๆ เป็นอย่างมาก พบว่ากระบวนการเก็บข้อมูลเชิงทัศนศิลป์เป็นการขยายของเขตของกระบวนการวิจัย สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยได้รับจากการนำเสนอผลงานในนิทรรศการครั้งนี้ คือการเก็บบันทึกข้อมูลป้ายการค้า และรูปทรงจากองค์ประกอบแวดล้อมของเมืองที่มีความสำคัญต่อการบันทึกลักษณะของวิถีชีวิต ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้นความทรงจำร่วมของผู้ชมผลงาน และสามารถตีความ ทำความเข้าใจถึงบรรยากาศแวดล้อมของชีวิตได้เป็นอย่างดี

ผลงานวิทยานิพนธ์ชิ้นที่ 2

ภาพที่ 67 ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2
ชื่อ แสงจากเขาวราช (Light of Yaowarat)
ขนาด ผันแปรตามพื้นที่
เทคนิค เชื่อมโลหะ, ฉลุแผ่นอะคริลิค, ประกอบไฟ

ภาพที่ 68 ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2
 ชื่อ แสงจากเยาวราช (Light of Yaowarat)
 ขนาด ผันแปรตามพื้นที่
 เทคนิค เชื่อมโลหะ, ฉลุแผ่นอะคริลิก, ประกอบไฟ

สรุปคำอธิบายผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2

ประเด็นการสร้างสรรคผลงานในชุดที่ 2 คือ บรรยากาศแวดล้อมจากพลวัตของพื้นที่การค้าที่ซ้อนทับ เชื่อมต่อกันในเยาวราช (แสงจากเยาวราช) ที่เกิดจากบรรยากาศของแสง สี ในกลุ่มร้านค้าข้างทางที่สร้างความเคลื่อนไหว ต่อเนื่องตามแนวโครงข่ายทางเดินภายในเยาวราช เป็นผลมาจากการเข้าถึงพื้นที่การค้าและปฏิสัมพันธ์ของคนกับพื้นที่เมือง ภาพบรรยากาศในมุมมองกว้างแสดงให้เห็นตำแหน่งที่ตั้งของร้านค้าริมทางที่หลอมรวมกันเป็นบรรยากาศแวดล้อม (Ambiance) สร้างภาพจำในถิ่นที่ต่อการค้าช่วงกลางคืนในเยาวราช

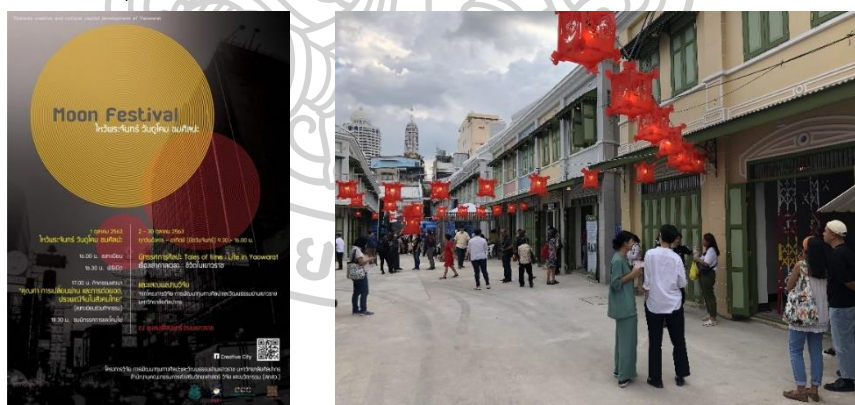
ประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอพื้นที่ของกลุ่มแสง โดยใช้ผลของการสำรวจเส้นทางเป็นสิ่งที่กำหนดขอบเขตพื้นที่ในผลงาน ด้วยวิธีการประกอบสร้างพื้นที่ขึ้นใหม่ (Reproduction of space) เพื่อสร้างศิลปะวัตถุที่แสดงประสบการณ์ในบรรยากาศแวดล้อมช่วงกลางคืนของเยาวราช ผลงานดังกล่าวนี้สร้างขึ้นจากรูปร่างของกลุ่มแสงด้วยวัสดุโปร่งใสที่ซ้อนเหลื่อม ทับกัน มีรายละเอียดของป้ายการค้าอักษรไทย-จีน ประกอบเข้ากับหลอดไฟในลักษณะพื้นที่ข้างทาง สร้างผลลัพธ์ของเงาที่ฉาบลงบนพื้น และผนัง เกิดเป็นบรรยากาศแวดล้อมในรูปประติมากรรมแบบจัดวางที่หยุดนิ่ง แต่กระตุ้นให้ผู้ชมเห็นถึงภาพการเคลื่อนไหว เสียง ปฏิสัมพันธ์ของกิจกรรมการค้า ในพื้นที่แวดล้อมของเมืองที่มีพลังแห่งการดำเนินชีวิตที่ไม่หยุดนิ่ง

การสร้างผลงานขึ้นดังกล่าวนี้ทำให้เห็นถึงภาพสะท้อนของบรรยากาศของสัมผัสในประสบการณ์แวดล้อมที่มีชีวิตชีวาในเยาวราช จากแสง สี และเงา ประติมากรรมแสงชุดนี้เป็นการ

สำรวจและบันทึกบรรยากาศแวดล้อมเมืองของเขาวราช จากองค์ประกอบและวัตถุแวดล้อมในพื้นที่เมือง ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางศิลปะที่เป็นพื้นที่ทางศิลปะในการกระตุ้นมโนภาพต่อการรับรู้แวดล้อมของวิถีชีวิตในเขาวราช ที่เรียกร่องภาพจำ หรือประสบการณ์รับรู้ต่อถิ่นที่ให้ปรากฏขึ้นในสำนึกของผู้ชม

ภาพที่ 69 ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2 จัดแสดงในนิทรรศการ Moon Festival ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ เขาวราช

ภาพที่ 70 ภาพบรรยากาศนิทรรศการ Moon Festival ไหว้พระจันทร์ วันดูโคม ชมศิลปะ ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ เขาวราช

ผลงานวิทยานิพนธ์ชุดดังกล่าว จัดแสดงในนิทรรศการ เรื่องเล่ากาลเวลา : ชีวิตในเขาวราช Tales of Time เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรม” สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ (สกว.) และเป็นความร่วมมือระหว่างโครงการวิจัยกับชุมชน

เลื่อนฤทธิ์ ผลงานชิ้นดังกล่าวจัดแสดงในอาคารเก่าของชุมชนเลื่อนฤทธิ์ นำเสนอบรรยากาศจากวิถีการดำเนินชีวิตผ่านแสง สี ผู้วิจัยพบว่าประเด็นที่สำคัญในการจัดแสดงครั้งนี้คือ พื้นที่เชิงซ้อนระหว่างผลงานกับพื้นที่จัดแสดง ผลงานนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับบรรยากาศของวิถีชีวิตในเยาวราชช่วงกลางคืนโดยจัดแสดงในพื้นที่ชุมชนของเยาวราชซึ่งเป็นสถานที่เดียวกันกับการเก็บข้อมูลจากการติดตามผลและสอบถามผู้ชมนิทรรศการครั้งนี้พบว่า บรรยากาศของผลงานนั้นสร้างความรู้สึกถึงการโหยหาประสบการณ์การในอดีต (Nostalgia) ของผู้ที่เคยอาศัยในเยาวราช เนื่องจากข้อความของอักษรไทย-จีน ลักษณะแสงที่ปรากฏถึงประสบการณ์ ความทรงจำของผู้ชมออกมา จากคำบอกเล่าของผู้ชมนิทรรศการนั้นพบว่าบรรยากาศของวิถีดังกล่าวนั้นค่อยๆ ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยมีความคิดเห็นตรงกันว่าผลงานของผู้วิจัยนั้นเป็นสิ่งที่แสดงความทรงจำ เรื่องราวของเขาเหล่านั้นผ่านผลงานประติมากรรม

จากการแสดงผลงานนิทรรศการดังกล่าว ผู้วิจัยพบข้อสรุปถึงการนำเสนอผลงานที่มีเนื้อหารูปแบบเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนว่า ผลงานศิลปะสามารถจับเน้น แสดงอัตลักษณ์ หรือเรียกร้องให้เห็นถึงคุณค่าของวิถีชีวิต ผ่านการสร้างผลงานและพื้นที่ทางศิลปะที่ให้ผู้ชมมีปฏิสัมพันธ์ร่วม (Interaction) หรือมีส่วนร่วม (Interactive) ต่อประสบการณ์มีได้นำเสนอ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการรักษาวัฒนธรรมชุมชนที่ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้อง และเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของเมืองในแต่ละยุคสมัย อีกทั้งผลงานศิลปะในลักษณะดังกล่าวนี้อาจสามารถที่จะทำหน้าที่เสมือนเป็นพิพิธภัณฑ์บรรจุประวัติศาสตร์ของชุมชนผ่านทรงตะลึง และการเก็บข้อมูลของศิลปิน

ผลงานวิทยานิพนธ์ชั้นที่ 3

ภาพที่ 71 ภาพผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3
ชื่อ ริมทางเยาวราช (Side walk of Yaowarat)
ขนาด 100 x 200 x 230 cm
เทคนิค ตัดผ้าใบ, ประกอบไฟ, ฉายทับด้วยภาพเคลื่อนไหว

สรุปคำอธิบายผลงานวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3

ประเด็นการสร้างสรรคผลงานในชุดที่ 3 คือ การปรับเปลี่ยนพื้นที่การค้าจากหน้าอาคารสู่ทางเท้า (ริมทางเยาวราช) ที่เกิดจากการจัดการพื้นที่ว่างหน้าอาคารให้เป็นพื้นที่การค้าแบบกึ่งถาวร พบว่าช่วงเย็นบนพื้นที่หน้าร้านจะค่อยๆ ถูกปรับเป็นที่นั่งทางอาหาร โดยจะกางโต๊ะ เก้าอี้ รวมถึงตั้งแผงค้ำบนทางเท้า เปลี่ยนบริบทของพื้นที่ทางเดินเป็นร้านอาหารแบบชั่วคราว ซึ่งเกิดขึ้นตามพลวัตทางการค้าของย่านเยาวราช การปรับเปลี่ยนพื้นที่การค้าริมทางนี้แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยพื้นที่ในการทำมาหากิน และพื้นที่สาธารณะที่ใช้ร่วมกัน สะท้อนให้เห็นถึงความเกื้อกูลการใช้พื้นที่ของผู้อาศัยในเยาวราช ผลงานชิ้นนี้เกิดจากการสำรวจพื้นที่ โดยบันทึกภาพในแต่ละช่วงเวลาที่เกิดการปรับเปลี่ยนพื้นที่หน้าร้านค้า

จากประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอบรรยากาศของการปรับเปลี่ยนพื้นที่ร้านค้าริมทางด้วยการสร้างองค์ประกอบของการปรับเปลี่ยนพื้นที่นั้นขึ้นใหม่ (Representation) โดยใช้กันสาด

ผ้าใบที่บ่งบอกบริบทของพื้นที่หน้าอาคาร ตัด ฉลุ รายละเอียดด้วยรูปร่างของลูกทรงเหล็กบานเลื่อน แก้วและโต๊ะทานอาหาร ที่แสดงการขยายออก (Pop up) การผ่านทะลุแทรกซึม (Penetration) ซ้อนทับ (Overlapping) ด้วยภาพเคลื่อนไหวของบรรยากาศแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงบนพื้นที่ริมทาง ทับไปอีกชั้นหนึ่ง ผลลัพธ์ของการซ้อนทับภาพบรรยากาศนี้สะท้อนถึงสิ่งของแวดล้อมในการดำเนิน ชีวิตบนพื้นที่ริมทางในเขาวราชที่เกิดขึ้นหมุนเวียนตามช่วงเวลา ขยายลักษณะของวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้อง กับเวลา และเหตุการณ์จากความคุ้นเคยเดิมของผู้คน ให้เกิดประสบการณ์ที่ซับซ้อนความปกติสามัญ ให้เป็นเรื่องเด่นชัดและเห็นถึงคุณค่าของวิถีชีวิต

ผลงานประติมากรรมชุดดังกล่าวจึงเป็นการผสมรูปทรงวัตถุที่ทำหน้าที่เสมือนเป็นประจักษ์ พยานต่อเหตุการณ์และสถานที่กับภาพเคลื่อนไหว ที่แสดงถึงสถานที่ บรรยากาศแวดล้อมของ กิจกรรมการค้า และการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาอันเป็นอัตลักษณ์ของย่านการค้าเขาวราช สร้าง ประสบการณ์ร่วมและดึงสำนึกต่อความทรงจำในถิ่นที่จากผู้ชม

สรุปท้ายบท

การนำเสนอคุณค่าทางประสบการณ์ ที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสรับรู้ในบรรยากาศแวดล้อมของ วิถีชีวิตในย่านการค้าเขาวราช ผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบแวดล้อมของเมืองที่สร้างให้เกิดวัฒนธรรมที่ มองเห็นได้ด้วยตา (visual culture) แต่สัมผัสจับต้องไม่ได้ นำเอาสาระสำคัญของการสัมผัสรับรู้จาก องค์ประกอบแวดล้อมของเมือง เช่น แสงสี ตัวอักษรไทย-จีนจากป้ายการค้า ส่วนประกอบจาก สถาปัตยกรรม มาขมวด ย่นย่อรวมไว้ในผลงานประติมากรรมแบบจัดวาง ที่รูปทรงและพื้นที่ทาง ศิลปะนี้สร้างประสบการณ์ทางสุนทรีย์ให้เห็นถึงพื้นที่ทางสังคม (Social space) บนพื้นที่การค้า เขาวราช แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนพื้นที่การค้าไปตามแต่ละช่วงเวลา สร้างประสบการณ์ของการ อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ เช่น การเดินบนทางเท้าที่สลับกับริมถนน การเดินเข้า ออกร้านค้า ตรอกซอย โดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นสัมผัสรับรู้ในพื้นที่อันเป็นเอกลักษณ์ และปฏิสัมพันธ์ ทางสังคม (Social activities) ในกิจกรรมการค้าของเขาวราช แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่าง พ่อค้า แม่ค้า กลุ่มผู้คนที่พูดคุย สร้างเสียง และบรรยากาศอันจอแจ โดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็น เป็นสัมผัสรับรู้ระหว่างผู้คนในบรรยากาศแวดล้อมของเมืองที่คึกคัก มีชีวิตชีวา

ประสบการณ์การทางศิลปะที่ชุดผลงานการสร้างสรรค์ดังกล่าวนี้ถูกนำไปจัดแสดง 2 พื้นที่ คือ

1. พื้นที่ในห้องจัดแสดงนิทรรศการ พบว่ากลุ่มผู้ชมในพื้นที่ห้องจัดแสดงนิทรรศการนั้นเกิดประสบการณ์การรับรู้ต่อคุณค่าในวิถีชีวิตของเขาวราชในแง่ของการจำลอง ย้าย พื้นที่และประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมของเขาวราชมาให้รับชมและมีปฏิสัมพันธ์ร่วม ซึ่งเมื่อผู้ชมรับรู้และตอบโต้กับประสบการณ์เหล่านั้นแล้วจะมีปฏิภริยาในลักษณะของการนึก หวนคำนึงถึง ชีวิตในเขาวราชที่แต่ละผู้ชมนั้นเคยมีประสบการณ์ การจัดแสดงในพื้นที่ดังกล่าวนี้ผลงานจึงทำหน้าที่เสมือนภาพแทน (representation) ของประวัติศาสตร์จากวิถีชีวิตที่ถูกขมวดเวลา เหตุการณ์ให้หยุดนิ่ง

2. พื้นที่สาธารณะในชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่จริงจากการสำรวจข้อมูล พบว่าการนำประสบการณ์ทางศิลปะที่แสดงถึงคุณค่าของวิถีชีวิตในเขาวราช จัดแสดงและนำเสนอประสบการณ์ในเขาวราชอีกครั้ง เป็นการแสดงประสบการณ์เชิงซ้อนที่นำการขมวด ย่นย่อประสบการณ์ผนึกไว้ในผลงานประติมากรรมจัดวาง จัดแสดงท่ามกลางจากเหตุการณ์ในเวลาที่เกิดขึ้นจริงและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำหน้าที่เป็นสิ่งที่จับแน่น ชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ซ่อนอยู่ในตัวตนของเขาวราช ที่ทำให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญจากเหตุการณ์ธรรมดาทั่วไป ในแง่นี้ชุดผลงานประติมากรรมดังกล่าว จึงเสมือนเป็นการย้ายคุณค่าจากประสบการณ์การในอดีตมาตั้งไว้ หรือเป็นการขมวดคุณค่าทางประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบันตั้งไว้ให้เห็นอย่างเด่นชัดแต่ไม่ชัดเจนหรือแปลกแยกจากวิถีชุมชน

การนำเสนอประสบการณ์ในพื้นที่จัดแสดงที่ต่างกันจึงส่งผลให้ผลงานสื่อสารในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในแง่ของประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับผู้รับชม อย่างไรก็ตามความแตกต่างในการรับสารทางประสบการณ์นี้ไม่ได้ทำให้เนื้อหาใจความของประสบการณ์ที่ขมวดรวมไว้ในผลงานงานนั้นเปลี่ยนไปจากเดิม แต่เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยพบว่าประสบการณ์ทางศิลปะในผลงานชุดดังกล่าวนี้มีบทบาทและหน้าที่ในการนำเสนอที่สามารถปรับเปลี่ยนบริบทไปตามพื้นที่ในการจัดแสดง

บทที่ 5

บทสรุป

วิถีชีวิตริมทางแบบไทยร่วมสมัย เป็นโครงการสำรวจ วิจัยในเรื่องวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตในชุมชนเมืองที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างคมนาคม ภูมิศึกษา การค้าข้างทางในเยาวราช ในโครงการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลและลงพื้นที่สำรวจวิถีการค้าในชุมชนเยาวราช พบว่ามีความโดดเด่นจากการผสมผสานวัฒนธรรมความเป็นจีนกับวิถีทางสังคมแบบไทย พื้นที่การค้าที่เป็นพลวัตของเยาวราชเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงรากทางวัฒนธรรมของวิถีชุมชนชาวจีนที่มีการเกื้อกูล แบ่งปันพื้นที่ทำกิน จนเป็นลักษณะเด่นชัดที่พบเห็นในทุกวันนี้ การค้าข้างทางที่เป็นผลจากการปรับเปลี่ยนหมุนเวียนรูปแบบการค้าตลอดวัน ตกแต่งพื้นที่การค้าด้วยป้ายไฟ อักษรไทย-จีน เกิดเป็นภาพลักษณ์ที่สร้างการจดจำแก่ผู้มาเยือน

วิถีการค้าที่มีความตื่นไหว ของเยาวราชสร้างบรรยากาศแวดล้อมที่มีลักษณะเฉพาะ คึกคัก มีชีวิตชีวา เป็นเอกลักษณ์ในสำนึกต่อถิ่นที่แก่ผู้มาเยือน องค์ประกอบแวดล้อมดังกล่าวนี้ พบเห็นได้จากอาคารพาณิชย์ ป้ายไฟการค้าอักษรไทย-จีน รถเข็น โต๊ะเก้าอี้จากร้านอาหารริมทาง บ่งบอกตัวตนของพื้นที่การค้า ประวัติศาสตร์ชุมชน และรูปแบบวิถีชีวิต สร้างวัฒนธรรมที่มองเห็นได้ด้วยตา (visual Culture) อันเด่นชัด สะท้อนถึงรูปแบบการปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับเมือง โดยเป็นชุมชนชาวจีนที่อยู่ร่วมกับลักษณะสังคมแบบไทยได้อย่างกลมกลืนและมีเอกลักษณ์ ผู้วิจัยพบว่ารูปแบบของวิถีชีวิตดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในกรุงเทพฯ ที่ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของเมืองอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นการอยู่อาศัย หรือทำมาหากินจึงปรับเปลี่ยนอย่างยืดหยุ่นตามการเปลี่ยนแปลงของเมืองอยู่เสมอ

จากการลงพื้นที่สำรวจชุมชนเยาวราช พบว่าบรรยากาศแวดล้อมของพื้นที่การค้าริมทางเป็นสิ่งที่แสดงตัวตน อัตลักษณ์และภาพลักษณ์ของชุมชนการค้าได้อย่างเด่นชัด กระบวนการสำรวจพื้นที่ในโครงการวิทยานิพนธ์นี้ จึงเป็นการสำรวจด้วยการบันทึกภาพบรรยากาศแวดล้อมของพื้นที่การค้าริมทางต่างช่วงเวลา (Time lapse) ควบคู่กับการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ โดยนำผลลัพธ์ที่ได้นั้นเป็นฐานข้อมูลในการสร้างสรรค์ ที่แสดงถึงลักษณะ รูปแบบของการดำเนินชีวิต นำเสนอบรรยากาศของปรากฏการณ์ของพลวัตในพื้นที่การค้าริมทางที่สร้างสำนึกในถิ่นที่แก่ผู้ชม ชับเน้นลักษณะเด่นของ

วัฒนธรรมที่มองได้ด้วยตา (Visual culture) ของเยาวราชให้เด่นชัด ในบริบทของพื้นที่ศิลปะที่ถูกสร้างขึ้นใหม่

ผลงานประติมากรรมที่สร้างสรรค์ในโครงการวิจัยนี้ จึงทำหน้าที่ในบทบาทของศิลปะที่สร้างประสบการณ์การรับรู้ต่อถิ่นที่ในวิถีชุมชนย่านการค้าไทยจีน ที่ใช้ผลงานศิลปะแบบจัดวาง และพื้นที่ทางศิลปะเป็นสิ่งบรรจุเวลา เหตุการณ์ของบรรยากาศแวดล้อมที่ไม่สามารถจับต้องได้ ให้อยู่ในศิลปะที่เป็นรูปนิ่ง แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ในพื้นที่ชีวิตริมทาง ที่บ่งบอกถึงตัวตนการเป็นชุมชนการค้าไทยจีนที่ผสมผสานวัฒนธรรมของตนให้เข้ากับลักษณะทางสังคมแบบไทยได้อย่างมีเอกลักษณ์ อีกทั้งยังมีบทบาทเป็นเครื่องมือทางศิลปะที่ใช้เป็นเครื่องมือช่วยทำความเข้าใจในวิถีชีวิตแบบไทยในอีกลักษณะหนึ่ง ที่การเปลี่ยนแปลงของเมืองในปัจจุบันกำลังจะปรับเปลี่ยน กลืนกลายความเด่นชัดของวิถีชีวิตเหล่านี้ ผลงานประติมากรรมในแบบจัดวางที่สร้างสรรค์ด้วยแนวคิดการผลิตสร้างพื้นที่ริมทางขึ้นใหม่นี้จึงเป็นการขยายขอบเขตของการนำเสนอประติมากรรมที่ถ่ายทอดเนื้อหาเรื่องพื้นที่ในการดำเนินชีวิต ด้วยนำแสง ภาพเคลื่อนไหว มาเป็นส่วนหนึ่งของประติมากรรมรูปนิ่ง สร้างผลลัพธ์ของการซ้อนเหลื่อมประสบการณ์หลายเหตุการณ์ให้เป็นประสบการณ์ที่เป็นองค์รวม (Art an experience) ในรูปทรงทางศิลปะที่จับต้องสัมผัสได้จับต้องได้

จากการวิจัย และนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ในสถานที่หรือนิทรรศการต่างๆ ตามที่ได้กล่าวอ้างในบทที่ 4 พบว่าในการนำเสนอผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในแบบไทยนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีการเปลี่ยนแปลงระบบคมนาคมทางรางจากรถไฟฟ้า และรถไฟฟ้าใต้ดินในหลายเส้นทาง ส่งผลให้ชุมชนต่างๆ ได้รับผลกระทบรวมถึงถูกเวนคืนที่ดิน วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ของชุมชนจึงค่อยๆ ถูกลดความสำคัญลงด้วยประการข้างต้นนี้ การวิจัยสำรวจ เพื่อบันทึกแง่มุมของวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นสิ่งที่จะช่วยทำความเข้าใจ รักษาวิถีชุมชนไว้ได้

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์หัวข้อ “วิถีชีวิตริมทางแบบไทยร่วมสมัย” กรณีศึกษา การค้าริมทางในเยาวราช เป็นทัศนะทางศิลปะ ที่มีต่ออัตลักษณ์ของวิถีการค้าในพื้นที่ริมทางของเยาวราช ที่นำเสนอถึงเนื้อหาของวัฒนธรรมในวิถีชุมชนของย่านการค้า ผู้วิจัยหวังไว้อย่างยิ่งว่าในประการที่หนึ่ง วิถีชุมชนจะเป็นหนึ่งในสิ่งที่ถูกนำมาทำความเข้าใจ ขยายขอบเขตในการศึกษา และอนุรักษ์ผ่านกระบวนการทางศิลปะ เพื่อให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์ท้องถิ่น และตัวตนของชุมชนนั้นๆ เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการทำความเข้าใจในวิถีของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเมืองที่จะมา ประการที่สอง

กระบวนการวิจัย สํารวจโดยใช้หลักการทางทัศนศิลป์นั้นจะเป็นการขยายขอบเขตของแนวทางการวิจัยที่นำไปสู่การสร้างสรรคสร้างผลงานศิลปะในวงกว้าง

รายการอ้างอิง

- คล้ายชม., ศ. สำนักในถิ่นที่ : กรณีศึกษาการออกแบบตึกแถวเมืองพระนครศรีอยุธยา. (วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต). คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.
- ถวิลพิพัฒน์กุล., ด. (2539). กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา
(พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทองคำ, ธ. ล. (2547). ศัพทานุกรมอาหารริมทางย่านเยาวราช กรุงเทพฯ.
- ทัฬหะสุต., ส. (2527). ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีนและตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ.2398-
2453 (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์.,
บุณนาค.), พ. เ. ข. (2503). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับรัชกาลที่ 1: พระนคร.องค์การคำ
ของครุสภา.
- พงศาพิชญ์., อ. (2529). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : (กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม).
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพทยวัฒน์., เ. ปราบกฏการณ์ทางสังคมของชุมชนป้อมมหากาฬ มิติใหม่มิติใหม่ในเส้นทางการเป็น
สมัยใหม่ของไทย. Retrieved from <http://www.ssuir.ssru.ac.th/bitstream/ssuir>
- เฟื่องฟูสกุล., อ. (2543). รายงานการวิจัย เรื่อง อัตลักษณ์ (Identity) : การทบทวนทฤษฎีและกรอบ
แนวคิด. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการ
สภาวิจัยแห่งชาติ.
- มติชนออนไลน์. (2563). เปิดบันทึกฝรั่ง ! กรุงเทพฯ “แรกตั้ง” มีประชากรกี่คน #234ปีกรุง
รัตนโกสินทร์. Retrieved from <https://www.matichon.co.th/entertainment/arts-culture>
- มุสิกะคามะ., ป. พลวัตเชิงพื้นที่และการฟื้นฟูบูรณะย่านพาณิชย์กรรมเก่าริมน้ำ : กรณีศึกษาย่าน
ปากคลองตลาด กรุงเทพมหานคร. Retrieved from
<https://dric.nrct.go.th/Search/SearchDetail>
- รุ่งเรือง., ล. ว่างที่สร้างให้เกิดความยั่งยืนทางสังคม กรณีศึกษาความสัมพันธ์ของพื้นที่ว่าง และการ
ปฏิบัติการทางสังคม ของพื้นที่เมืองเก่าลำพูน. Retrieved from <http://www.sure.su.ac.th>
- วรรณศิริ., น. ผ. (2540). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วัลลิโถม., ศ. (2551). คู่มืออุกคิต ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนักของ

ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธ์.

สารานุกรมเสรี., ว. การ์ตูน คัลเลน. Retrieved from <https://th.wikipedia.org/wiki/ภูมิทัศน์เมือง>

สารานุกรมเสรี., ว. อาชิฮารา โยชิโนบุ. Retrieved from <https://th.wikipedia.org/wiki/ภูมิทัศน์เมือง>

เสวิกุล., ป. (2548). จากฮวงโหสู่เจ้าพระยา. กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

หรรยางกูร., ว. (2537). พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม : มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและ

วางแผน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุดมทรัพย์., ธ. (2544). การปรับปรุงพื้นที่ในย่านที่มีความหลากหลายของกิจกรรม:กรณีศึกษาพื้นที่

บริเวณถนนราชดำเนินกลาง. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). สาขาวิชาการผังเมือง คณะ

สถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	คมสัน เพ็ชรสิทธิ์
วัน เดือน ปี เกิด	27 สิงหาคม 2533
วุฒิการศึกษา	2563 ปริญญาโทบริหารธุรกิจ (ทัศนศิลป์) ภาควิชาประติมากรรม คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2561 หลักสูตรนักเรียนแลกเปลี่ยนระหว่างมหาวิทยาลัยศิลปากรและ มหาวิทยาลัยนัมไฮล (ศิลปมหาบัณฑิต ประติมากรรมแก้ว) ณ ภาควิชาการ ออกแบบแก้วและเครื่องเคลือบดินเผา มหาวิทยาลัยนัมไฮล ประเทศเกาหลี ใต้ 2556 ศิลปบัณฑิต (ทัศนศิลป์) เกียรตินิยมอันดับ 2 ภาควิชาประติมากรรม คณะ จิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2552 วิทยาลัยช่างศิลป์ กรุงเทพมหานคร 45/73 ซ.ประชาร่วมใจ 19 ถ.ประชาร่วมใจ แขวงทรายกองดินใต้ เขตคลอง สามวา กทม. 10510
ที่อยู่ปัจจุบัน	2563 - นิทรรศการ Tales of Time Life in Yaowarat เรื่องเล่ากาลเวลา : ชีวิต ในเยาวราช ในเทศกาล Moon Festival ไหว้พระจันทร์ วันดูโคม ชมศิลปะ ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ เยาวราช - นิทรรศการมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ณ Bangkok Convention Centre, 2562 2562 - นิทรรศการ ARCADE 2019 The 3rd International Symposium on Art,Craft, and Design 2561 - นิทรรศการถาวร ณ Dogye Glass Worlp ประเทศเกาหลีใต้
ผลงานตีพิมพ์	

รางวัลที่ได้รับ

- นิทรรศการ “ heayum ” ประติมากรรมจากแก้ว ณ กรุงโซล, เกาหลีใต้
2560

- นิทรรศการ Crossroad, Central Embassy

- นิทรรศการ “ Remembrance of His Majesty King Bhumibol
Adulyade ”

2562

- ทูสนับสนุนโครงการวิจัยในโครงการวิทยานิพนธ์ จากสถาบันวิจัยและ
พัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร

- ทูสนส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะ มูลนิธิรัฐบุรุษพลเอกเปรม ติณสูลานนท์
2561

- ทูนักเรียนแลกเปลี่ยน ณ ภาควิชาการออกแบบแก้วและเครื่องเคลือบดิน
เผา มหาวิทยาลัยนัมไฮล ประเทศเกาหลีใต้
2560

- รางวัลชนะเลิศ การประกวดออกแบบประติมากรรมเนื่องในโอกาส
ครบรอบความสัมพันธ์ 150 ปี ไทย – อิตาลี

